

314.924

**legújabbkori
múzeumi
közlemények**

965

2-3

legújabbkori múzeumi közlemények

BUDAPEST 1965

2-3. szám

K i a d j a :

LEGUJABBKORI TÖRTÉNETI MUZEUM

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

GERELYES EDE főszerkesztő,
dr. FODOR JÓZSEF szerkesztő,
CZIGÁNY BÉLA, GYÓRFFY SÁNDOR,
HÁRSPALVI PÉTER, KILIÁN ISTVÁN,
LÁSZLÓ GÁBOR, NEMCSIK PÁL,
SZABÓ GYULA, TARJÁNYI SÁNDOR,
VERÓ GÁBOR, dr. VIGH KÁROLY.

Felolós kiadó: Vity Ottó.

Készült a Muzeumok Rota Üzemében
6 iv terjedelemben 500 példányban

Felolós vezető: dr. Dajbukát Gergely.

Gerelyes Ede:

A FELSZABADULÁSI KIÁLLÍTÁSOK TANULSÁGAI X/

A Művelődésügyi Minisztérium Muzeumi Főosztálya ez év márciusában felkérte Intézményünket, hogy az eredetileg őszi tervezett legújabb kori konferencia időpontját előbbre hozva, még a munka friss emlékeinek birtokában, kíséreljük meg a huszadik felszabadulási évforduló kiállítási munkásságát összefoglalóan értékelni. Mint minden országos tanácskozásunkat - ezt is - úgy hívtuk össze, hogy a legújabb kori muzeológia hivatásos és társadalmi munkásai, a testvérintézmények, s az ismeretterjesztés és népművelés állami és társadalmi szervezeteinek képviselői közösen hallathassák hangjukat. A Művelődésügyi Minisztériumnak fentebb említett leirata azt is feladatunkká tette, hogy vitában érlelt elveinket a két napos tanácskozáson szűrjük le általánosságban és az elkövetkező időszak feladataival kapcsolatban. Ha lehet - s szerintünk ez megoldható -, alaposan meg kell vitatnunk magát a kor muzeológiáját. A feladatok kampány jellege már eltűnőben van munkánkból, még a kampányok idején is. Erre alapozva, a szélesebb körű, motiváltabb muzeumi munka most már a szakág jövője. Abban a reményben kezdek a feladatomból szabott értékelő beszámoló megtartásához, hogy e két nap valóban lezárja az Egerben kezdődött időszakot, s a polgárjogot nyert legújabb kori muzeológia, nem utolsósorban a mi munkánk eredményeképpen korszerű feladatkörhöz jutott honismereti mozgalom most már nem az elismertetéséért, hanem munkájának még magasabb színvonalra emeléséért dolgozik.

Azt hiszem, hogy alig másfélévtizedes multunk egyik legnagyobb munkáját végeztük most el. Elmondhatjuk, hogy hazánk felszabadulásának huszadik évfordulóját a népművelési intézmények, s a tudományos élet fontos muzeumi intézményei országos mé-

X/ A legújabb korról foglalkozó muzeológusok III. országos konferenciáján elhangzott előadás rövidített szövege.

retekben is nagy hatékonysággal ünnepelték meg. Most csak néhány számadattal körvonalazom az elvégzett munkát. A jelzett időszakban a muzeumok rendezésében 54 felszabadulási kiállítás nyílt meg, hozzávetőleges becslés szerint ezeknek május elejéig mintegy 150.000 látogatója volt. Az iskolákban, üzemekben és művelődési otthonokban megrendezett kiállítások adatait nem ismerjük, a sajtó és a rádió hírei szerint ezeknek száma hatszorosa a muzeumi rendezvényeknek, mintegy három és félszáz. Látogatottságuk adatait még nem tudjuk felmérni. Ha mindezt összevetjük - a statisztikai adatokkal és számszerű felméréssel külön referátum foglalkozik - akkor úgy érezhetjük, hogy a két éve Egerben még a legerőtelenebbnek látszó muzeumi szakág tovább erősödött, tanubizonyosságot tett súlyemelői képességeiről, s - komolyra fordítva a szót - két év multával bebizonyította, hogy alkalmas az előtte álló feladatok elvégzésére.

Az egész kiállítási munka felmérésére a mostani tanácskozás hivatott, s nem az én jelen értékelésem feladata. A megrendezett kiállítások legkiemelkedőbbjeit ismerem, s a megjelent cikkek, valamint a munkatársaink által készített beszámolók alapján kívánok a munka tanulságaival foglalkozni.

Három kérdéscsoportba sűrítve elmondandóimat, az alábbiakban foglalom össze a kiállítások kapcsán érintendő témáimat:

I. A kiállítások szervezeti, elvi előkészítése.

II. A kiállítások elvi-politikai problémái.

III. A kiállításrendezés technikai és művészeti problémái.

I./ A kiállítások rendezésének előkészítését országos méretekben a Legújabbkori Történeti Múzeum 1963 decemberében kezdte meg. Ekkor adtuk ki módszertani javaslatainkat tartalmazó körlevelünket. Az effektív rendező munkálatok - néhány kivételtől eltekintve - csak az elmúlt év nyarán kezdődtek. Ez - szintén országos méretekben beszélve - már bizonyos késést jelentett. A gyakorlati munkák - kivéve ahol addigra a kiállítás már megnyílt - a múlt év október-novemberében - békéscsabai konferenciánk idején - érték el csúcspontjukat. Ez országos átlagszint, sok kiállítás előkészítése ennél jóval nagyobb késedelmet szenvedett. Mindez a munkálatok bizonyos vontatottságát, az előkészítés ütemének aránytalanságát jelzi. Megítélésem szerint - a ezt a központi ki-

állítás esetében is tapasztaltam - indokolatlan félelem fogja el - elsősorban a gyakorlatlanabb muzeológusainkat. Különösen a bírálóktól félnek, de magától az anyag összeállításától is. Tulkomplikálják a feladatokat s ezért a tennivalók az utolsó hétre, sőt az utolsó napokra sűrűsödnek össze. Itt ismét csak a gondos, ütemszerű előkészítés hiányára kell utalnom. Mindannyian tudjuk, hogy jelen helyzetünkben sok helyen menetközben kellett a már elkészült terveket átalakítani, vagy az anyagi támogatásról teljesen lemondani, - s a meglevő berendezéseket felhasználva - a legyszerényebb formát választani.

A kiállításokról készült jelentések többsége arról tanuskodik, hogy a muzeológusok jelentős része nem tudott teljes sullyal a Legújabbkori Történeti Muzeumi Bizottságokra támaszkodni. Főleg a bizottságba bevont intézmények jelentették a támaszt. A Legújabbkori Történeti Muzeumi Bizottságok első próbaköve első nagy feladata a kiállítások elvi és gyűjtési munkálataiban való aktív közreműködés volt. A Bizottságok kisebbik része legalább a tematikai terv vitájában volt aktív, a másik, még kisebb része a forgatókönyv megbeszéléséig is eljutott. Sajnos, a tárgyi és dokumentációs anyag feltárában nem tudták azt a társadalmi segítséget megadni, holott éppen ez a döntő és ugyan olyan szükségünk van rá, mint az elvi támogatásra. A Bizottságok pozitívumai közé sorolhatjuk, hogy általános jelenség volt s további jó eredményekkel biztat, hogy a helyi testvérintézmények közül a levéltárak kivétel nélkül a muzeumok biztos támaszai voltak.

Az e sikon megvalósult együttműködés reményeket ébreszt bennünk - s nem alap nélkül - a további, még nyitott kérdések rendezéséhez.

Több helyen megtört a jég a könyvtárak vonatkozásában is. A készséges, kollegiális segítségnyújtás, a közös munka fontosságának felismerése jellemzőbb volt ebben az időszakban intézményeinkre, mint az előző években, amikor sokszor akadályokat támasztott a befelérfordulás, s a speciális feladatok nem kellő felmérése.

Bekapcsolódtak a kiállítások szervezeti-elvi előkészítésébe a LTMB-ok útján olyan intézmények is, amelyek eddig - nem utolsó sorban azért, mert nem kerestük meg őket - távol maradtak. Hogy csak néhány példát soroljak fel: a megyei statisztika-

kai hivatalok, a METESZ, egyes megyékben nagyszámban hivatalok, gyárak, Uzemek. Általában szorosabbá vált az együttműködés a TIT-szervezetekkel is. Nem fognak megsértődni az első sorban irányító jellegű szervek jelenlévő képviselői, ha azt is elmondom, hogy a velük kialakult jó kapcsolatok nem elegendők. Tőlük is több segítséget várunk vidéken dolgozó muzeológusaink részére.

S most hadd térjek vissza ahhoz, ami e munka egyik gyöngéje: a Legújabbkori Történeti Muzeumi Bizottságokat nem tudtuk eléggé élő támasszá tenni. Azt hiszem, a megyei és helyi vezető szervektől további gondos felmérést kell kérnünk e téren. Félő, hogy a Bizottságokban ismét csak ugyanazokat foglalkoztatjuk, akik a TIT-ben a honismereti mozgalomban már amugyis nagy munkát vállaltak. Pedig a bizottságok célja a társadalmi segítség biztosítása, újabb utak kiépítése a mindennapi élethez, hiszen száz év hétköznapijait akarjuk muzeumaink falai közé bevinni és elhelyezni. Muzeumi bizottságaink ne csak a rokon intézmények állami és társadalmi szerveinek képviselőiből álljanak, s más megyék is figyeljenek fel azokra a jó eredményekre, amelyeket ismertettem. Hiszen nem valami "muzeumcentrikus" szemlélet készített bennünket e bizottságok talpraállítására, hanem annak felismerése, hogy a hazafias nevelésnek, a szocialista szemléletű honismeretnek fontos támköve az akár időszakai, akár állandó kiállítóval rendelkező szemléltető-nevelő muzeum. A történettudomány országos támasza, a helytörténetírás, biztosan támaszkodhat a muzeológiára, hiszen ez a történetkutatáson alapszik. Nagyon sok tudományos publikációk lehetőségét nyújtanak a gazdagodó muzeumi helytörténeti gyűjtemények. A felszabadulás óta eltelt husz év története - ami a kutatást illeti - a legtöbb esetben gazdagodott azáltal, hogy új anyagokat is bemutató kiállítások nyitlak meg. Ennek értékelésére még visszatérek - most Bizottságaink munkásságának hasznosságát szeretném kiemelni. Még jó pár évnek el kell telnie, amíg a személyekre felépített helyi muzeumok osztályokká szerveződnek. S bár remény van arra, hogy kiemelkedő muzeumainkban hamarosan megalakulnak a legújabb kori osztályok, még mindig áll az, amit Egerben az Önök egyetértésével leszögeztem, hogy e szerteágazó történelmi korszak társadalmi összképét - az élő, alkotó társadalom segítsége nélkül - rög-

zíteni majdnem a lehetetlennel határos. S ez így lesz akkor is, ha már legújabb kori osztályaink lesznek. Bizonyos, hogy nem ismeretlen tényeket tárok fel, de az elsősorban általános elveket leszögezni kívánók is megértik, hogy most is tördölnünk kell a gyakorlati munka megalapozásával. S ha ez már előbb sikerül, akkor tartalmasabb kiállításokat készíthettünk volna, különösen ott, ahol a tanácsok még nem tudtak státust biztosítani hivatásos muzeológusnak. Megállapíthatjuk, hogy az előkészítés szervezeti hiányosságai ellenére sem kerültek rossz kézbe a kiállítások, nemjártunk tévuton, amikor állandóan a társadalmi lehetőségekről beszéltünk - amikor sürgettük a Legújabbkori Történeti Muzeumi Bizottságok létrehozását és hogy szokatlan szóval éljek, az amatőr tevékenység támogatását. A felsőbb szervek által jóváhagyott módszertani levelünket nem tanulmányozták elég alaposan a kulturházak és a hazafias népfront bizottságok, de aktiváik - elsősorban a pedagógusok - ügybuzgó gyűjtőmunkája helyi viszonylatban mégis gazdag kiállításokat eredményezett. Azt hiszem elég ha itt csak a főváros külső kerületeiben megnyílt szép kiállításokra utalok. De az amatőr tevékenység tartalmi gazdagsághoz vezető útját mutatta Csepel is, s nagyon sok iskolai keretben rendezett kiállítás. Azt hiszem nem mondok azért ellent sem önmagamnak, sem az ügynek, ha mint jó felkészülési lehetőséget emelem ki az úgyszerető, lelkes gyűjtőmunkával szorosan összefonódó helytörténeti munkát.

Mint ami e téma befejezéséül még a társadalmi tevékenység pozitívumaihoz tartozik, hadd emeljem ki Zalaegerszeget, ahol a Legújabbkori Történeti Muzeumi Bizottság példamutatóan dolgozott, s a kiállítás sikerében igen nagy része van. Ugyancsak társadalmi szerv munkájának eredményeképpen született meg a székesfehérvári kiállítás is.

Mint már mondtam, a kiállítások szervezeti, elvi előkészítése során a Legújabbkori Történeti Muzeumi Bizottságok többsége elvi szinten pozitív eredménnyel működött. A döntő szót a legtöbb megyében a megyei pártbizottságok mondták ki, többnyire ők hagyták jóvá a forgatókönyveket. Kollégáink majd mindegyik kiállítás előkészítése közben haszonnal forgatták módszertani utmutatónkat. Itt felmerül a kérdés, hogy talán helyesebb lett volna a forgatókönyveket központilag is lektoráltatni. Szakmai

segítséget is kaphattak volna. Itt most nem a hibák kijavítására, hanem a feldolgozott elvi-politikai témák dúsítására gondolkodom. De volt sajnos olyan kiállítás is - most ismét Székesfehérvárra kell említenem - amelynek nem volt s mind a mai napig sincs forgatókönyve. Így persze nehéz is az elvi-eszmei mondanivalókat következtetésekkel érvényesíteni. Viszont nemcsak egy-két kiállításra jellemző hibaforrás az a helytelennek tekinthető gyakorlat, hogy az előkészítés során kollégáink közül többen nem tartották fontosnak a kísérő szövegek megfogalmazását, azok csak az effektív rendezés közben születtek meg, sokszor még akkor sem.

A Legújabbkori Történeti Múzeum módszertani előkészítő munkássága nem egyedül álló. Több helyen megyei használatra szánt sokszorosított körleveleket küldtek szét, Cegléden egy igen jó füzet született, mindkettő jó szolgálatot tett előkészítő munkákban. Egy központilag kiadott utmutatót vagyok csak kénytelen elmarasztalni. Sajnálatos, hogy ezt Művelődésügyi Minisztériumi szerv, a Közművelődési Főosztály adta ki, s múzeumi intézmény, a Múzeumi Ismeretterjesztő Központ állította össze. Legalább a füzet elvi-történeti mondanivalóját kellett volna szakemberrel megírni. Így nem történhetett volna meg, hogy a tematika sablonos ismertetése után a szerző nem a legújabb korból idéz példát, hanem egy bronzkori kiállítás forgatókönyvéből közöl részletet. Ezzel bizony nem lendítjük előre vidéki kutatóink kiállítási tevékenységét. Legalább a lektorálásba kellett volna szakembert bevonni. Kár, hogy még minisztériumi szinten is előfordulhat ilyen hiba. Viszont őszinte örömmel üdvözölhetjük, hogy a füzetecske hasznos és jó technikai tanácsokkal látta el a szakág vidéken dolgozó munkatársait.

Jó lenne megismerni még, hogy az Önök megítélése szerint milyen jogos kívánságok vagy megalapozott utólagos észrevételek merültek fel, hogy ezeket a jövőben a legújabb kori kiállítások elvi-szervezeti előkészítése során kielégíthessük, vagy hasznosíthassuk.

II./ A kiállítási munka zöme azonban nem a központi irányelvek betartásán áll vagy bukik, hanem azon az effektív munkán, melyet a szakember a forgatókönyv elkészítésére és az egész kiállítás gyakorlati megvalósítására fordít. Ez is számos tényezőtől összetevődő feladat, amelynek egy-két kérdésével, úgy

érzem, már e referátumban foglalkoznom kell. Vannak olyan elvi alapok, amelyeket ha szem elől tévesztünk, csak zsákutcába juthatunk. A ma tudománya nem polihisztorokat, hanem igen jól képzett, szakágra specializált kutatókat kíván meg. Ez pontosan megfelel annak a világméretű jelenségnek, hogy az ugynevezett egyszerű ember is sokoldalú ismeretek befogadására alkalmas, sőt zeket igényli is. Különösen tudatos ez a törekvés felszabadult országainkban. S e gondolatkört tovább bővitve, azt is láthatjuk, hogy a megismerés módja is más, igényesebb, mint régebben. Talán elég, ha most csak arra utalok, hogy a korszak, amelyben élünk, magában hordozza - minden eddigi kornál erősebben - a tényleges ismeretek megszerzésére irányuló törekvést. A ma emberre s különösen a népi demokráciák marxista szellemben nevelődő közönsége nem fogadja el a ködös okfejtéseket - valóságos, tényszerű magyarázatot vár minden esetben. Olyankor is - s ez a dolgok törvényszerű fejlődéséből következik - amikor a marxista történettudomány adós még a válasszal. Ma, amikor társadalmi életünk, ideológiai munkásságunk központi feladata - véleményem szerint - e tényszerű válasz megadása, nem javasolhattunk mást kollegáinknak, mint azt, hogy e törekvés jegyében folytassák munkájukat. A marxista tudományosság alapvető igénye az igazság megmutatására való törekvés, a hamis illúziók eloszlatása. S ha van kor, amelyben a magyar történelem szab ilyen feladatokat, akkor a XX. századi történetünk különösen az. Hamis illúziókról beszélek, de érthetően nem csak ezekre utalok. Az igaz, hogy a téves nézetek - a husz év szakadatlan ideológiai harcai következtében - sok esetben idejutottak. De önámítás lenne azt hinni, hogy az ellenséges, téves vagy zavaros elméletek hiányoznak társadalmunk összképéből. Kétségtelen, hogy két évtizedes aktív - ideológiai, történeti - politikai munkásságunk után is sok látogatónk úgy jött el a kiállításra, hogy még voltak csiszolni valók nézetei összességén, s volt olyan kérdés, amelyet akkor, s ott akart - mint fentebb már mondtam - tényszerűen, az igazságnak megfelelően megismerni. S kár lenne ha azt hinnénk, hogy e problémák köre csak az ugynevezett kényes kérdésekből tevődött össze. Közönségünk a pikantéria igénye nélkül, őszinte tudásvágygal ismerkedik kiállításainkon a két világháború közötti politikatörténettel, a társadalomtörténettel. S elmondhatjuk azt

is, hogy a felszabadulás utáni évekről kiállított dokumentumainkat szintén az igazság megismerésére törekedve veti össze emlékeivel, vagy ha fiatalokról van szó, a hallottakkal esetleg a tanultakkal. Ez nagyon lényeges tényező, amely hazánkban különösen az ellenforradalom óta eltelt években vált fontossá, amióta népünk a nyílt légkör szellemét érzi maga körül. Nagyon sok olyan művelője van szakterületünknek, akik szinte pikáns témának tekintik a személyi kultusz, vagy a szocializmus építése során elkövetett hibák megmutatását. A történeti valóság bemutatása ütközhet nehézségekbe, különösen a muzeológus munkája során, az elvi tisztázatlanság mellett a dokumentáció hiányosságai miatt. Elméletek és ideológiák muzeumi szemléltetése különben is nehéz és bonyolult feladat, s nemcsak akkor, ha téves nézetekről van szó. Az ideológiák, mondjuk magyarul, a világnézetek materiális feltárása tehát az, ami a muzeumi kutatót nehéz feladat elé állítja, s megkülönbözteti őt a szakág intézeti, pedagógiai vagy ismeretterjesztői vonalon dolgozó szakemberétől.

E talán kitérőnek tűnő felmérésre szükség van, hogy megkereshessük azokat a hibákat, amelyek mindnyájunk munkájában még e nagy eredménnyel járó időszakban is láthatóvá váltak, vagy ott rejtőztek.

Elsősorban a történelmi szemlélet-módot kívánom vizsgálatusunk tárgyává tenni, s azt hiszem, hogy e körül fog a legnagyobb vita kialakulni.

Magát a történeti szemléletmódot a tudományos kutatások eredményeinek és a párt elméleti irányvonalainak megfelelő forgatókönyvek alapján helyesen tükrözték. Sem az általam, sem a munkatársaink, sem a főhatóságunk munkatársai által készített beszámolókból nem tűnik ki, hogy bárhol hibás vagy éppenséggel ellenséges nézeteket jelentettek volna meg. Az alapvető, szinte mindenütt érvényesülő megoldás az volt - most már az elvi felépítésre rátérve -, hogy a kiállítások élesebb vagy halványabb képet adtak a Horthy-korszakról; viszonylag részletesebben ismertették a felszabadulás történetét, majd hasonló teret adtak az 1945-1949-es időszaknak. S ezután az eredmények tematikus ismertetése következett. Az olyan rendezés - mint a központi kiállítás is -, amely 49 után is megkísérelte a politikátörténet elemzését, már a ritkébbak közé tartozott. Az még elő-elő fordult,

hogy valamit bemutattak az ellenforradalomból, de a korszak elemzése - kellő mélységben még a központi kiállításból is - hiányzott. A magam részéről viszont országosan nagy pozitívumnak tartom, hogy az 1960-as vidéki kiállításokkal szemben most konkrét elvi jelentőséggel kerültek bemutatásra a szocialista építés eredményei, termékei, a kulturális forradalom vívmányai. A vidéki kiállítások eddig papíron maradt témái kezdtek életre kelni a muzeumokban. A központi kiállítást ért bírálatok némelyike szerint a kiállítás bevezető része túlzottan részletező, ezért az a veszély fenyeget, hogy a szocialista korszak mondanivalói elsikkadnak. A megnyitás óta eltelt időszak viszont arról győződött meg bennünket, hogy - mint az előbb már mondtam - tömegünkben él a vágy a történeti tények megismerésére, s nemcsak ugynevezett kontraszt probléma ez, hanem tény, hogy az ilyen előzetes bevezetés elő segíti az egész mondanivaló jobb megértését. A központi kiállításnak ez a része az egész falfelületnek alig huszadát, a kiállított dokumentációnak szinte csak a századrészét teszi ki. Mégis így vált jobban tanulmányozhatóvá és érthetővé az ellenállási mozgalom s maga a felszabadulás is, miután már minimális kép rögződött a látogatóban az ellenforradalmi korszak társadalmi keresztmetszetéről. Nem tartható szerencsésnek az olyan kiállítás, amely ezt a lehetőséget nem használta ki, mint például az egri, s több más kiállítás. Viszont Győrben például a király-puccs eltulzott bemutatása ellenére sem tudták a felhasznált dokumentációval a még élő illuziókat eloszlatni, holott a rendezők célja ez volt. Továbbra is fenn kell tehát tartanom azt a véleményemet, hogy a marxista szemléletű, az igazság feltárására irányuló törekvés keretébe a jelen kiállítások esetében az előzmények részleges feltárása feltétlen beletartozott.

Magának a felszabadulás pillanatainak s napjainak bemutatásához kritikai hozzáfűzni valóm nincs. Lehet, hogy ha minden kiállítást láttam volna, akkor akadna bírálni való, de a rendelkezésemre álló jelentések egységesen e részeket sorolják a legjobban kidolgozottak közé. Módszertani hibáikra később térek vissza.

A legtöbb kiállításon viszont elszakad az élettől a politika-történet szemléltetése. Talán úgy lehetne e gondolatot

tovább fűzni, hogy a tények, a történelmi események tulzott ki-
válogatásával - már abból a szempontból, hogy melyik kerüljön
bemutatásra - az esetek többségében nem emelték ki a mondaniva-
lót, hanem inkább vérszegénnyé tették. Sok mindenben lehet
ennek a magyarázatát keresni. Leginkább a lényegre tapintott az
a bírálat, amely a központi kiállítás esetében a nemzeti törté-
netnek párttörténetté való leszűkítését kifogásolta. Az a bizony-
talanság, mely a felszabadulás utáni időszak elvi munkásságában
éles és sok mindent tisztázó vitákat eredményezett, annyira elvi
bizonytalansággá vált már, hogy az érvelésekből hiányoznak a
konkrét kifejező tények. Kb. ez a helyzet kiállításainkkal is.
Hogy csak egy példát említsek: arról a tényről, hogy hazánkban
kikiáltották a Köztársaságot az egész országban egyetlen kiál-
lítás sem mutat be egyetlen fényképet vagy dokumentumot. Sajnos,
az 1945-1965 közötti évek történetét a legtöbb kiállítás - a
husz év politikai tartalmát tekintve - eléggé egyszintűen ábrá-
zolja. De hadd tegyem hozzá már most is sok kiállításon lényege-
sen gazdagabban, mint korábban. Ha csak a bizonytalanságban ke-
resnénk az okot, nem mindenre találunk magyarázatot. Hogy a törté-
neti-politikai események feltárásának képe országosan nem
tisztá, az súlyos nézetbeli, politikai hibákból, szubjektív szem-
léletek érvényrejutásából is adódik. Kezdjük talán az elsővel.
Nem kell túl nagy politikai éleslátás, sem túl sok történeti is-
meret a koalíciós időszak politikai partjainak, e kor politikai
jellemzőinek ábrázolásához. Mégis voltak olyan helyi szervek,
melyek - talán tulzott óvatosságból - eltávolították a kiállítá-
sokról a korszak történeti valóságnak megfelelő dokumentáció-
ját. Pedig - és itt is szeretnék visszatérni arra, amit e témám
bevezetésében említettem - közönségünk tisztába akar jönni a
tényekkel, az igazsággal; realisan akarja értékelni saját emlé-
keit.

Ugyancsak egyoldalú szemlélet, s nem a nemzeti törté-
net egészének bemutatására való törekvés mutatkozik meg ab-
ban, hogy sablonos pontossággal csak a választások jelzik, hogy
a politikai élet állami keretek között folyt, s arra már utal-
tam, hogy az állami események bemutatása hiányos volt.

A népi demokratikus korszak e korai időszakának be-
mutatása fennakad a szubjektivitás hálóján is. Az egyéni sorsok

és politikai pályafutások különböző vonalainak higgadt szemléletéhez - különösen kisebb helységek kiállításain - az objektív közhangulat is hiányzott, ahogy ezt néhány pedagógus személyesen elmondotta. Sokszor viszont a szubjektivitás túlzott káderpolitikai óvatosságban jelentkezik, mint például Pécsen, ahol tömegdemonstrációk alig-alig szerepelnek, mert a rendezőségnek nem állt módjában, hogy a tüntetések fényképein látható minden résztvevőt husz évre visszamenőleg "lekáderezzen". Azt hiszem, ez a precizitás a kiállítás mondanivalójának elszegényedéséhez vezetett. S megint oda érkezünk, mint az előbbi példa esetében, megrendülhet a közönség bizalma, szépitgetési kísérletet vélhet felfedezni, s ez - sorozatos hibák esetén - a kiállításaink iránti érdeklődés lanygulásához is vezethet.

Szeretném a fentieket még azzal is kibővíteni, hogy ez másként vetődik fel a muzeumokban s másként a kulturotthonokban vagy iskolákban rendeződött kiállításokon. Sőt azt is hozzátehetjük, hogy ez természetszerűleg következik is a különböző feladatokból. A fenti értékelések során tudatosan a muzeumokban rendezett kiállítások elvi problémáit vetettem fel. A többi rendezvénynek elég általános hibája a történelmi események menetétől való elszakadás. Szép és érdekes jelvények, nagy nehézségekkel megszerzett fotók és más dokumentációk jó szolgálatot tesznek és szükségesek, de a kiállítások több súlyt helyezhetnének a nevelő, felvilágosító, elvi mondanivalóra. Tudom, hogy így is az első teendők, hogy üdvözljük e fellendült önkéntes tevékenységet, a második, hogy megkeressük a segítség lehetőségeit s vegyük úgy, hogy a bíráló a harmadik, ha elsőnek is mondtam el. De a kisebb kiállítások esetében feltétlen szükséges a jövőben, hogy az áldozatkészség, a gyűjtői tevékenység több politikai, didaktikai mozzanattal gazdagodjék. S ha már elértünk a didaktika témaköréhez, visszakanyarodok a muzeumokhoz, hiszen ez ott sem hiánytalan. A pesti kiállítások közül a pesterzsébeti muzeumot kell elmarasztalnom, amely ugyan nemcsak a felszabadulást tárgyalja, de ahol szinte teljesen hiányzik a koncepció, sablonos felsorolássá vált a muzeum különben gazdag gyűjteményre támaszkodó kiállítása.

A nevelőhatás, a lélektani felmérés nagy gond. Itt még sok tanulnivalónk van. Sokat beszéltünk erről Békéscsabán,

ahol ez bizony sok problémát vetett fel. E vonatkozásban mostani kiállításainkon akad humoros melléfogás is. Valószínűleg emlékeznek rá, hogy az egyik vidéki kiállításon a szocialista építés egy almás képpel kezdődik. Ismerve az "alma" szó zsargon jelentését, ez bizony - mint nekem mesélték - sokakból humoros megjegyzéseket váltott ki. Vigyázni kell nagyon, nehogy egy-egy rendezési ötlet jó szándéka mellett is, esetleg negatív hatást váltson ki.

A kiállítások - elsősorban a muzeumokban rendezettek - ki kell hogy tűnjenek anyaggazdagságukkal, az elvi-politikai kérdések sokrétű materiális bemutatásával. Messzebbmenően érvényesülnie kellene már most - nemcsak majd a következő évfordulón - annak az általunk vallott elvnek, hogy az emberi munka termékei a társadalom legjobb tükörképei. Azt hiszem, leszögezhetem, hogy az öt év alatt e téren is sok minden történt, s nagyot léptünk előre. Országos viszonylatban is igen jelentősen gazdagodtak a Muzeumok tárgy-, dokumentáció- és fényképgyűjteményei. Bár a központi kiállítással e vonatkozásban a magam részéről nem vagyok elégedett. Intézményünkben is erősíteni kell a tárgyszerű szemléletet - a forgatókönyv alkotásának időszakában is. Viszont igen pozitív lépést tettek előre vidéki szakembereink. Hogy csak néhány várost soroljak fel: Nyiregyházán a kiállítás teljes dokumentációs anyaga új gyűjtés eredménye, Szekszárdon a kiállított anyagok 90 %-a új gyűjtésből származik, Salgótarjánban 40 % az új anyag. Kaposvárott körülbelül 300 darab újonnan gyűjtött fényképet láttunk, Egerben az anyag 50 %-a új gyűjtés, Tatán - hadd jegyezzem itt meg, hogy a kiállítást régészek rendezték - a kiállított anyag 60 %-át most gyűjtötték, Szombathelyen 50 %-ban új gyűjtésű a kiállított anyag, Győrött körülbelül 10 %-ban most gyűjtött dokumentumok kerültek kiállításra. Ha ehhez még azt is hozzávesszük, amit kollégáink gyűjtőmunkájuk közben megismertek, illetve felkutattak, de a tárgyak továbbra is intézmények tulajdonában maradnak, akkor is elmondhatjuk, hogy derekas munkát végeztek. Az átlag 50 %-ra tehető új anyag valóban dicséri azt a szakágat, amelynek néhány éve még muzeumi polgárjogát is vitatták. Ne vegyék rossz néven tőlem, hogy vitaindítóul nemcsak negatív példákat idézek, de egy olyan országos feladat értékelésekor, amely nagy tömegeket hozott moz-

gásba, s valóban jó munka volt, még ezek is lehetnek a beszámoló, sőt a vita témája is. Ne vegyék panasznak, hanem ténynek, ha azt is felemlitem, hogy sokunknak kissé fájó szívvvel kellett félretolnunk kinek születőben, kinek befejezés előtt álló tudományos munkáját, hogy egész emberként állhassunk e fontos ügy mellé. S tévedés ne essék, kollégáink valóban minden munkafázisban részt vettek, s sokan a szerszámot is kézbe vették, ha a helyzet úgy kívánta meg. A magam részéről egyelőre csak szóban kívánom kifejezni elismerésemet mindnyájuknak, hivatalos, vagy önkéntes munkatársainknak. Engedjék meg, hogy köszönetemet fejezzem ki Biró Endréné. régésznek, Degré Alajos levéltárosnak, Czigány Bélának, Csongor Győzőnek, Dávid Lajosnak, Dancza Jánosnak, Gergely Arthurnénak, Henkey Gyulának, Kerecsényi Edithnek, Kovács Jánosnak, László Gábornak, Szabó Gyulának, vezetőiknek és munkatársaiknak, társadalmi munkásainknak lelkes, áldozatkész munkájukért.

III./ Azt hiszem nem lenne az előadás teljes, ha a kiállításrendezés technikai és művészeti problémáit nem elemeznénk. S itt bizony nagyon sok a tennivaló, különösen a technikai felkészülés területén. Országos értékelést még megkísérelni is lehetetlen, mert a technikai-művészeti berendezés nem utolsó sorban anyagiakon mulik. Ha valamiben volt erős differenciáltság kiállításainknál, akkor a biztosított költségvetések összegeit tekintve volt, s így a legkülönbözőbb lehetőségek és -mondjuk meg- aránytalanságok születtek. Ezért nehéz is lenne a kiállításokat csupán a külső, a rendezési és megjelenítési lehetőségeik alapján összevetni. De azt is hiába akarnánk bizonyítani, hogy ragyogó illusztrációval a tartalmi gyengeségeket leplezni lehet. Elsősorban tehát azokat a kiállításokat értékelem, amelyek rendezett gazdasági feltételek és nem költségvetési bizonytalanság közben jöttek létre. Nem szabad elfelejtenünk, hogy van olyan kiállítás - a nyiregyházai - amelynek költségvetését a nyitás után vonták vissza, s most számláik fedezetlenek. A szükséges, indokolt takarékosági intézkedések, a tematikai terv és a megnyitás között megjelent rendelkezések jónéhány kiállítás munkálatait megtörték. Kiállításaink általában mégis kulturált, szép rendezésűek.

A központi kiállítás méreteivel arányos berendezése,

kulturált belső rendezési elvei ismét - mint már annyiszor - dr. Boreczky László munkáját dicsérik. Ha a rendelkezésükre állt, rövidnek tekinthető két hónapot is a mérlegre tesszük, akkor a Kerényi Béla vezette csoport komoly elismerésre tarthat számot. Ugy hiszem, hogy ezekkel a módszerekkel lényegesen jobbat még materiálisabb elvi okfejtés esetén a jövőben sem tudunk készíteni. Főleg ami a kiállítás didaktikai hasznosságát, nevelő erejét illeti. Szerintem a mostani kiállítás formai megoldásai már nem tudtak lépést tartani azzal a modern, sokrétű ismeretanyaggal, amelyet a nézőkhöz el kell juttatnunk. A hagyományos megoldások már nem elegendők ahhoz, hogy a modern marxista világszemléletet béklyókba szorítása nélkül bemutathassuk. Nem az a baj, hogy dokumentumok tömegei sorakoznak a forgatókönyvben, hiszen akkor egyszerű válogatással, jellemzőbb képek óriásira való felnagyításával, díszes alátétekkel stb., tehát a hagyományos módszerekkel lehetne dolgozni. Ma már az általános iskolások is kívülről tudják, hogy a legújabb kort külsőségeiben is mennyi minden különbözteti meg az előző koroktól. De amikor ezt a kort agitativnépművelő feladatu kiállításon mutatjuk be, akkor elővesszük az évszázados szabványt, a looz70-es, vagy valamivel nagyobb táblót, a tárlót, esetleg nem a lapos századeleji, hanem a modernebb formában, döntött üveggel. A kirekatrendezés, a diszlettervezés a diorámával, világítási effektusokkal, szép plexivel, fatapétával, reflektorral, s a sok minden egyéb hasznos kellekkel segíti a muzeológust. Bizony szükségünk is van rájuk. És bátran ki merem mondani, hogy mindezek ellenére a XX. század muzeumi bemutatásánál a kezdet kezdetén vagyunk. Új módszerek kellenek, új didaktikai elgondolásokra van szükség, nemcsak jó ötletekre, hanem korszerűbb megoldásokra, mint utkeresési lehetőségekre. Mielőtt a vágyálmok birodelmába vinném Önöket: azaz felsorolnám a zavartalanul működő világító térképek, magnók, vetítők, félautomata diavetítők sorozatos alkalmazásából fakadó óriási lehetőségeket - maradjunk meg a magunk lehetőségeinél, s a tudományos kutató igényességével próbáljunk új vagy az eddigieknél jobb módszereket bevezetni. Ha talán még nem is kellő mértékben, de központi kiállításunkon már találhattak olyan megoldásokat, amelyek még vidéki, szerényebb költségvetéseket sem sujtának tulzot-tan. Az általam joggal dicsért és valóban meggazdagodott gyűjte-

mények már sok összehasonlító megoldásra adnak lehetőséget. Amif a dokumentumok és a fényképek vonatkozásában eddig is megtettünk - tehát az összevetést - azt meg kell tennünk - mi legalább is megpróbáltuk megtenni - a tárgyaknál is. A központi kiállításon pl. a József Attila lakótelepet egy régi ablakon át pillantja meg a látogató. A muzeumi tárgy és a modern dokumentáció összekapcsolása feltétlen járható út, s új tartalmi megoldásokhoz vezethet, s talán vezetett volna, ha erre már ezen a kiállításon több kísérletet teszünk.

A másik igen fontos dolog, hogy végre alkalmazzuk a korszak jellemzőit, a filmeket. A szegedi kiállítás megtekintése után kértem az ott alkalmazott félautomata filmvetítésnek a mi kiállításunkon való megvalósítását. Nem kis megdöbbenéssel hallottam, hogy a központi csoport kérésemet, mint technikailag megoldhatatlant, elutasította. Jó viszont a televízió, de nem minden korszaknál. Ugy érzem, hogy az újjáépítési résznél elég diszszonáns hatást kelt. A korhűbb filmvetítés itt is helyesebb lett volna.

Már alkalmazzuk, de még nem kellő szinten a technikai módszerek összekapcsolását: világító térkép magnóval, díszlet zenével a Bartók témánál stb.

Szerintem itt nem csak gazdasági nehézségekről, hanem szemléleti hibákról is szó van. A tartalom és a forma mondva csinált ellentétei helyett a rendezőnek fokozottabban kell törekednie arra, hogy a muzeológus munkája eredményét; a forgatókönyvet - ne nyersanyagnak, hanem irányelvnek tekintse. A kiállítás koncepciójának elvekre, s nem rendezési ötletekre kell épülnie. Nagyon sok segítségre van szükség, s olyan új rendezési megoldásokra, amelyek nem az izléses találást, hanem az évi-politikai mondanivaló motivált, sokrétű bemutatását segítik elő. Jó lenne, ha a MIK asztalosműhelye és grafikai csoportja mellett, alakulna egy technikai csoport is, amely országos haszonnal kísérletezhetne ki nagyon szükséges új módszereket. Ha szomszédainknál járunk, azt tapasztaljuk, hogy ott már tudatosan méri fel és értékelgetik a módszerek, s főleg a technikai megoldások alkalmazásának lehetőségeit, sőt messzemenően alkalmazzák is ezeket. Előfordult azonban, hogy a rossz előzetes tapasztalatokon okulva, éppen a felszabadulási kiállítások esetében elzár-

kóztak ezek elöl a megoldások elöl.

Mielőtt ilyen irányú tapasztalataimat röviden ismertetném, hadd tegyem hozzá, hogy e hosszú évekre, talán évtizedekre nyitott kérdésként előttünk álló, még ezután kialakítandó, új rendezési elvek mellett országosan is meg kell szilárdítanunk eddigi jó eredményeinket. Jó lenne, ha a vidéki kiállításokon is lekerülnének a tablókrol, a drága pénzen elkészített illusztráló rajzok és grafikák, hiszen ezeket a tablókra festették, így a kiállítás lebontása után elpusztulnak, s inkább a tárgyak és a dokumentumok jutnának kellő hangsúlyhoz. Továbbra is kezdeményezni kell a színvonalas képzőművészeti alkotások kiállítását, s ahol erre anyagi fedezet van, időtállóbb alkalmazott grafikai munkák rendelését.

Ugyancsak jó lenne országosan is kísérletet tenni, hogy a grafikai szövegeket minél több helyen nyomtatott szövegekkel pótolják. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy ez olcsóbb és igen sok esetben színvonalasabb megoldás. Szerintem a jelenlevő kiállítási szakemberek feladata, hogy e néhány gondolatot továbbfejlesszék, de főleg azt szeretném remélni, hogy a didaktikai hasznosságot, a lélektani ráhatást, a politikai agitációs nevelőmunkát - az olyan kiállításokon, ahol ezen van a fő hangsúly - új kiállítási módszerekkel aknázzák ki. Lehetőségem volt arra, hogy megnézzem a varsói felszabadulási emlékkiállítást, amelyet a lengyel nép felszabadulásának 20. évfordulója alkalmából rendeztek. Az itt látottak meggyőztek arról, hogy ugyanolyan technikai felszerelésekkel, amelyek a mi üzleteinkben is kaphatók, nem tálatási, hanem didaktikai hatásokat lehet elérni. Jó lenne, ha minél többen megtekinthetnék ezt a kiállítást. Természetesen e modern, véleményem szerint világ színvonalon álló kiállításnak is meg vannak a maga gyengéi, különösen tulzott periodikusságában, mert így egyszerre csak kisebb csoportok számára válik lehetővé a kiállítás megtekintése.

Visszatérve saját gondjainkhoz, egy nagyon általános, országos problémát szeretnék felvetni. Különösen vidéken a kiállítások nyitvatartási ideje nincs arányban a befektetett munkával. Sok esetben egy-két éves előkészítő munka után csak egy-két hétig volt nyitva a felszabadulási kiállítás - helyiség-probléma miatt. Elég gyakori, hogy a rendelkezésre bocsátott te-

rem sem volt méltó a kiállításához. Hogy a legszélsőségesebb példát említsem. Nyiregyházán a helyi színház - különben színházi plakátok és színészfényképek részére fenntartott - fal vitrinjeiben állították ki az anyagot. Most már ezekre is szükség van az eredeti célra és a nyiregyházi kiállítás anyaga jelenleg a muzeum egyik folyosóján hever. Reméljük, hogy itt újra és méltóbb módon elhelyezik.

Beszámolómat pozitív és negatív megjegyzéseimet az országos kiállítási munka egészéről, saját tapasztalataim mellett elsősorban munkatársaim írásos jelentéseire építettem. Véleményt mondtam, nem kinyilatkoztatásokat tettem. Azt sem tartom feladatommak, hogy a végső értékelést megadjam, úgy hiszem helyesebb, ha ezt az erre illetékes párt- és állami szervek végzik el.

A kiállításokkal kapcsolatos mondanivalóim befejezésül közölni szeretném, hogy a központi kiállítást a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának több tagja, és maga a párt első titkára, Kádár János elvtárs is megtekintette. Véleményük összefoglalóan az volt, hogy a központi kiállítás megfelelő feladatának, azt sikeresnek és jónak ítélték meg.

Nem zárult be még konferenciánk úgy, hogy az aktuális kérdések mellett ne beszéltünk volna a jövő feladatairól is. Ennek kapcsán hadd mondjam el, hogy jó azt magunkban tisztázni, hogy szakágunk jövője ma már nem homályos út, hanem kézzelfogható, kitapintható valóság. S így van ez akkor is, ha a takarékosági intézkedések korábbi terveink átértékelését igénylik. Mint Békéscsabán már elmondtam, központi feladatunk a munka tudományos igényességének növelése. Ezt azzal kell kezdenünk, hogy 100 %-os tudományos rendet teremtsünk gyűjteményeinkben. Igen rövid idő alatt leltározni kell azokat a történeti értékű tárgyakat, dokumentációkat, amelyeket a kiállítássorozat hozott felszínre. Így nem érhetnek bennünket olyan kellemetlen meglepetések, mint a kiállítás kapcsán elsősorban vidéken értek, pl. az, hogy 1960-ban begyűjtött anyag egy része ma már nincs meg. Sürgősen leltározni kell gyűjteményeinket.

Elsősorban minisztériumi és tanácsai feladat felmérni - de helyes, ha ezt maga a muzeológus kezdi meg -, hogy az egyes megyékben milyen lehetőségek vannak a muzeumoknak a legújabb

kori állandó kiállítások megrendezésére. Ne felejtsük el, hogy e téren még igen rosszul állunk. Muzeumainknak csak kis töredékében van legújabb kori állandó kiállítás, és ezek is nagyon sok esetben még erősen a felszínen mozogva egészítik ki a korábbi részeket. Mindezt persze össze kell kötni, mint mondtam, a helyiség és személyi problémák felméréseivel. Ezen túlmenően a következő öt évben előre kell lépnünk a legújabb kori emlékszo-bák, kiállítási helyek számának növelése útján is. Konkrét ész-revételeinket a megyei muzeumok távlati terveinek megismerése u-tán tesszük meg. A reális lehetőségek felmérése azonban nem kés-leltetheti konkrét tudományos feladataink teljesítését. És bár Békéscsabán ezt részletesen kifejtettem, most újból hangsúlyo-zom, hogy minden muzeumban fel kell mérni az újkori és a leg-újabb kori gyűjtemények fehér foltjait, s ahol még lehetséges, rendszeres gyűjtőmunkával fel kell ezeket számolni. Saját pá-lyázataink, de a legutóbbi miskolci pályázat alapján is, növelni kell azoknak a vidéki muzeumoknak számát, melyek ezen az uton is bővítik anyagaikat. Meg kell jegyezmem, hogy a pályázatok, jó segítséget nyújtanak ahhoz, hogy hiteles forrásértékű tárgyak kerüljenek gyűjteményeinkbe. Remélem, hogy ebben az évben a Mu-zeumi Hónap bővelkedni fog legújabb kori tárgyú előadásokban. Szakágunk most kijavíthatja azt a hibát, amelyet tavaly e téren elkövetett.

Szeretném bejelenteni, hogy Intézményünk megalakulá-sának 10. évfordulójára tudományos ülősszak megrendezésének gon-dolatával foglalkozunk. Az ülősszak tematikáját muzeumunk ebben az évben kidolgozza. Ez az évforduló a legújabb kori muzeológia aktív működésének is 10 éves évfordulója lesz. Nagyon bizunk ab-ban, hogy önálló tudományos kutatásaik eredményeivel vidéki mu-zeológus kollégáink is hozzájárulnak az ülősszak sikeréhez. A legújabb kori muzeológia, ha sok nehézséggel küzd is, s ha nincs is meg minden eszköze a gyors tovább fejlődéshez, véleményem sze-rint jó ütemben halad előre. Ugy hiszem, joggal elmondhatom, hogy jó gárdája és sok segítőtársa van. Higgyék el, segítőtársunk ma-ga az egész szocialista társadalom, s ez jó reményekkel kecse-gtet a jövőre nézve is. Jövőben elvégzendő munkájukhoz mindnyá-juknak sok jó eredményt, szép sikereket kívánok.

-o-o-o-

Dr. Welther Dániel:

A HELYTÖRTÉNETI KUTATÁS EGYES KÉRDÉSEI X/

Közvetlenül a felszabadulás után, de még a későbbi esztendőkből is nagyon sokszor hallottam a megbélyegző kijelentést: Kecskemét az ellenforradalom városa! Az általánosítás sértette a magamat kecskemétinek valló önérzetemet és elhatároztam, hogy tisztázom a város legutóbbi hat évtizedes társadalmi életének élén haladó munkásmozgalom méreteit és harcait. Tiszta vizet öntve a pohárba - ország-világ elé tárom, hogy városom - az ellenforradalom gyilkos fellépése és minden haladást negyedszázadon át hisztérikusan üldöző terrorja ellenére - a progresszió, a jövőn felelősen munkálkodó emberek tízezreinek közössége. Így kóstitoltam bele a proletárdiktatúra 133 napjának helyi történetébe, majd az ellenforradalom fellépésének kezdeti időszakába és hogy az egész komplettebb legyen: az őszirózsás forradalom és 1919. március 21 közötti időszak adatainak gyűjtésébe, azok összevetésébe és a viszonylagosan végleges történelmi kép kialakításába.

Bizonyára sok megfogalmazás illetve már, de véleményem szerint a helytörténeti kutatás helyét, szerepét, jelentőségét - a lokális érdeklődés kielégítésén túl - úgy kell felfogni, hogy egy-egy témakör, történelmi esemény, korszak precíz országos képének kialakítása, értékelése és sok adatra támaszkodó szintetizálása feltételezi a helyi valósághű adatfeldolgozást. Így kap vagy kaphat az országos szintű történetírás eleve nemes nyersanyagot a meggyőző és maradandó történeti művek szervezéséhez. Ez nemcsak szélesebb panorámát alakít, hanem jó kontroll az országos szinten dolgozó hivatásos történészek számára.

X/ A legújabb korral foglalkozó muzeológusok III. országos konferenciáján elhangzott előadás rövidített szövege.

És ezért is bizonyítom az országos és a helytörténeti kutatás, feldolgozó munka szoros kapcsolatát, amelyet mihamarabb egy átgondoltabb programba kellene foglalni.

A helytörténeti kutatás igaz - legalábbis a megyében - még nem produkált sokat, mégis az a véleményem, hogy nagyobb figyelmet és több támogatást igényelne. Lehet erre azt mondani, hogy munkájával és létével vivja ki a törődést, de azt hiszem ennek kiváráásával nem jutnánk különösebben előre, illetve a helytörténeti munkálkodás továbbra is magárahagyott, dezorganizált vállalkozás maradna.

Milyen támogatásra gondolok?

1./ Létrehozni - társadalmi szervként - a helytörténeti kutatással és kutatókkal céltudatosan foglalkozó szervet. /Ez lehet a népfront bizottságokban is, a fontos, hogy vitális szerv legyen./

2./ Az egységes szervezeti keret lehetővé tenné az egységes szemlélet kialakítását, amire olyan nagy szükség volna, hiszen a helytörténeti munkák a felfogásokat illetően nagy tarkaságot tükröznek. Többnyire a régmúltba vesznek, és számos bizonytalankodási tényező - és ez politikai bátortalanság is - miatt alig-alig mernek hozzányulni a Tanácsköztársaság bukása utáni és még kevésbé a felszabadulás utáni időszakhoz.

3./ Legyenek nyilvántartva a helytörténeti és tényleg fontos témákkal foglalkozó kutatók. Igazolvány birtokában kapjanak megkülönböztetett elbánást a könyvtárakban, levéltárakban. Különösen fontos volna a könyvtárközi kölcsönzés biztosítása és a lebonyolítás gyorsítása. A nagyobb feladatokra vállalkozókat, mivel más foglalkozást űző társadalmi munkásokról van szó - meghatározott ideig tartó "sine cura"-val kellene támogatni művük befejezéséhez. Ezt természetesen csak bizonyos minősítés után volna indokolt megtenni.

4./ Gondoskodni kellene a helytörténészek segédanyaggal való ellátásáról. Időnként konferenciákat kellene részükre tartani. Témákat - különösen, amelyek az országos történetírás szempontjából nagyfontosságúak - kellene adni számukra, hogy névszázadokat akarjanak átfogni, aminek egyszerűen semmi értelme.

5./ A Bács Kiskun megyei tanácshoz hasonlóan, pályá-

zatokat kellene kiírni, ami nagyon sokat segítene. Már most felhívom a figyelmet a proletárdiktatura kikiáltásának 50. évfordulójára. Ne legyen hazánknak, megyénknek egyetlen helysége sem, ahol a magyar történelemnek ez a felszabadulásunkig legnagyobb eseménye feldolgozást ne kapna.

-o-o-o-

Azt hiszem megállapíthatjuk, hogy hazánk felszabadulásának 20. évfordulójára készülődés nagy lendületet adott a helytörténeti kutató munkának. Ez kifejezésre jut a kiállításokon szereplő gazdag dokumentális anyagban, a vastagabb-vékonyabb helytörténeti munkákban, a szereplők hiteles emlékezéseinek összegyűjtésében, amihez kapcsolódik még az uttörők színes, érdekes munkája is. /Az erre az alkalomra készült monográfiák közül megyénkben kiemelkedik a kiskunhalasi./ Ebben a mozgalmas serénykedésben bennfoglaltatik a felszabadulás nagy történelmi ténye iránti elismerés, de az a felismerés is, hogy tovább nem halasztható a felszabadulás körülményeinek tisztázása, a fasizmus 25 éves rémuralmának mérlegre tétele, a kommunista és más pártok megalakulásának és az újjáépítés nagy munkájának megkezdése, körülményeinek feltárása. Mindennek nélkülözhetetlen alkotóeleme természetesen a baloldali erők a felszabadulás előtti ténykedése, szerveződése, az antifasiszta harc kibontakozása és a népi demokratikus forradalom érlelődése. A gyűjtő munkát nagyon megnehezítette, hogy a dokumentális anyag nagyrésze elveszett, egyrészt a háborús enyészet, másrészt elsősorban az érdekeltek részvételével. És amit ugyancsak nélkülözünk: közvetlen a felszabadulás után a hivatalos tényezők legkisebb gondja volt a feljegyzések készítése, illetve az események regisztrálása. A lapok is későn indultak meg.

A kutató számára legtöbbet adtak az emlékezők, akiknek száma - mivel az induláskor sok volt az idős, elsősorban a 19-esek - nagyon megfogytakozott. Ez egyben azt is jelzi, hogy a munkában egy pillanatnyi szünet sem lehetséges. Ne várjunk a felszabadulás 25. évfordulójára, hanem mindaz, ami mostanában megkezdődött töretlenül folyják tovább.

A helytörténeti feldolgozásokat mindezekon túl azon-

ban egyéb körülmények is indokolják és sürgetik. A felszabadulás előtti multra nagyjából még két generáció emlékezik. Közülük a kispolgárság még mindig hordoz magában bizonyos illúziókat a valamikori rend és vezetőivel kapcsolatosan. Ebben kimondhatatlanul benne van a mi eddigi fogyatékos helytörténeti munkánk, nevezetesen az, hogy sok helyütt, így Kecskeméten sem végeztük el - a felszabadulás utáni közvetlen időkben a felfokozott jelző hadjáraton kívül - az alapos feltáró és leleplező munkát. Vannak, akikben még szinte csorbitatlanul él a "tulajdonképpen jól akartak" felfogása, amit Kecskeméten még elfedett a közös sors azáltali hangoztatása, hogy csak az számított embernek, akinek szülője volt - miértis minden vezető, tisztviselő, katona, ügyvéd, bíró kisebb-nagyobb szülőterülettel rendelkezett. Ehhez egyesek még azt is hozzátették, hogy Kecskeméten már régen demokratikus földbirtokviszonyok vannak, hiszen nem volt feudális nagybirtok, illetve nagybirtokos. Ez tényleg - legalábbis szó szerint - igaz, de ezzel az illúzióval is szembe kell nézni. Kecskemét nagybirtokosa a város volt többtízezer hold erejéig, amelyet többezer kishaszonbérletként hasznosítottak. A kishaszonbérlet ezáltal egy földesur vagy intézője helyett egy egész városi hierarchia - nemcsak bérlete, hanem saját földje erejéig - tartotta kézben.

Tapasztalat van arra, hogy ezekben a lényegében felvilágosulatlan rétegekben, ha megismerik a valamikori idők józanhangú, érvelő történetét - a dolgok belső logikája következtében - növekedik tudatukban a régi és az új világ közötti kontraszt, fokozódik a politikai tudatosság, a szocialista rendszer tisztelete és becsülése. Így hát a helytörténeti munka általában, de ebben a vonatkozásban is szervesen illeszkedik abba a széles fronton hömpölygő eszmei offenzívába, amely a párt tudatos harca az emberek szocialista tudatának nagyobb iramu kialakítása érdekében és jól szolgálja a Központi Bizottság ideológiai irányelveiben közzétett célkitűzéseket is.

-o-o-o-

Ezek bevezetése után hadd utaljak Kecskemét legutóbbi négy-öt évtizedes múltjából néhány, az ország más helységétől kisebb-nagyobb mértékben megkülönböztető és az önök érdeklődését

bizonyára felkeltő sajátosságaira.

A proletárdiktatura idején a KMP néhány alapító tagja és az SZDP elsősorban balszárnyának részvételével egy igen jó felkészültségű vezetés teremtődött, amelyben a munkásság legjobbjai mellett nagy intellektusu értelmiségiek is részt vettek. Vezetési módszerüket az állandó mozgásban lévő szervezés és a meggyőző agitációs tevékenység jellemezte, nem nélkülözve a hatalom hirtelen birtoklásából fakadó gyermekbetegségeket és bizonyos mértékű naivitást sem. Olykor szektás jegyek is fellelhetők voltak: igen sok ember volt letartóztatva szeszisital fogyasztása miatt; a párttitkár vörös sapkában járt. De a vezetés igen határozott és célratörő volt. Éppen ezért mondhatjuk, hogy Kecskemét 1919-ben, logikus következményeként a történelmi helyzetnek és a munkásmozgalom történeti előzményeknek a forradalom városa volt. Az ellenforradalom későbbi exponensei sem vonhatták ki magukat e rövid időszak törekvéseinek nagy hatása alól. Tormaássy rendőrfőtanácsos a Belügyminisztériumhoz küldött jelentésében ezt írta: "Elismerendő, hogy sok a város érdekében fontos ügy, tervezet javaslat fordult meg és tárgyalatott hatáskörében, amelyek ha mind megvalósíthatók lettek volna Kecskemét város nem nélkülözne ma oly sok égetően szükséges népjóléti intézményt".

Az ellenforradalom hatalomittas, s brutális fellépése egyedül nem magyarázható - legalább is Kecskeméten - a következetes, azt is lehetne mondani magas intellektusu diktatura retorziójaként. Tudni kell, hogy Kecskeméten a diktatura idején a hatalommal való visszaélés miatt egy vöröskatonát végeztek ki és az áprilisi ellenforradalmi megmozdulás idején tűzharcban két ellenforradalmár, majd május elején egy csendőr altiszt esett el. Az okok között valami másnak is szerepelnie kell. Melyek lehettek ezek:

1./ Kecskemét földrajzi helyzete: az ellenforradalmi Szegedhez való közelsége, ahol a kecskeméti revansvágyók és más hatalomvesztettek is gyülekeztek. Ezek és mások augusztus utáni első állomása Budapest felé Kecskemét volt.

2./ De közrejátszhatott ebben a város színmagyar volta is, amelyre olyan megkülönböztetett módon apelláltak az ellenforradalmi urak és ideológusok, s amelyet oly sokszor expo-

náltak megtevesztő mákonyul. Feltételezték, hogy a magyar mivolt tulhangsulyozása a közvéleményben támogatást talál a "hazátlan bitang vörösök" és a zsidók elleni terrorakcióhoz, vagy a progresszív erőket sujtó általános politikai nyomáshoz. A fajelmélet eme korai megszállottjai, ha szabad ezt a kifejezést használni, hogy ellenforradalmi norma, akkor Kecskeméten azokat minden vonatkozásban telteljesítették.

Talán nem érdektelen megemlíteni ennek néhány állomását.

1./ Budapesten 1919. június 24-én robbant ki az ellenforradalmi felkelés a diktatura megdöntésére. Kecskeméten ez már április 23-24-én zajlik, pereze teljesen eredménytelenül. Az utána következő per humanitása, amely szerint 25 évig terjedhető börtönbüntetésre ítélték a résztvevőket, de a végrehajtást felfüggesztették, csupán vasárnaponként rendezett szemináriumon kellett részt venniük. Ez a direktóriumi intézkedés később, amikor a diktatura bukásának okait elemezték, különben az emigrációban nagy vitákat váltott ki. Sinkó Ervinnel a közelmúltban folytatott beszélgetésből tudom, hogy a diktatura módszereiről, az ő két hónapos kecskeméti tartózkodása idején is nagy viták voltak. Éppen ezért úgy tűnik, hogy a diktatura bukásának okai további elemzést igényelnek.

2./ A normák telteljesítése kapcsán a világszerte közismert vérengzésről csak éppen említést teszek. De ennek szellemi előkészítőjeként már augusztus 5-én megjelent a Kecskeméti Közlöny első száma Balázsfalvi Kiss Endre, a későbbi polgármester, főispán, államtitkár szerkesztésében, amelynek nem kis része volt az ellenforradalom vandalizmusának provokálásában. És hogy mindez milyen gyorsan történt, ahhoz tudni kell, hogy augusztus 3-án, vasárnap délben a direktórium még ülésezett és megtárgyalta a Feidl kormány megalakulása nyomán kialakult új helyzetet és csak a román katonaság közeledésének hírére távozott a városból. De hasonló gyorsasággal alakultak meg a hírhedt jobboldali szervezetek, így elsősorban a MOVE és az Ébredő Magyarok Egyesülete. Ezek a körök segítették 1924-ben az alföldi brigád szervezését annak előtte a nyugat-magyarországi akciókat és a 30-as évek végén a rongyosgálla gyalázatos tevékenységét.

3./ Horthy szívéen viselte a kecskemétiakkal kiala-

kult jó kapcsolatát és mondhatni első vidéki útja 1920. februárjában Kecskemétre vezetett, ahol Héjjasék pompás fogadtatást szerveztek meg részére. Horthy nem rejtette véka alá elismerését, s a következőket jelentette ki: "Itt minden rendben van és ha mindenki így cselekszik, mint ez a város, akkor nem kell busulni. Mindnyájan azért jöttünk, hogy a keresztény és nemzeti irányt uralomra juttassuk, mint az igazság és a testvériség uralmát - azonban ezt kérlelhetetlenül keresztül hajtjuk".

4./ A második világháború kitörésének esztendeje egybeesik a helyi ellenforradalmi vezetés sorainak újra rendezésével. Egy évvel előbb lett polgármester dr. Liszka Béla, az 1919-es szentkirályi ellenforradalom egyik organizátora, későbbi SS főhadnagy, és lett főispán az addigi polgármester Balázsfalvi Kiss Endre az 1944-es német megszállás után közellátásügyi politikai államtitkár. 1939-ben ezredparancsnokként Kecskemétre került az 1941. évi délvidéki vérengzés egyik főbűnőse, a hírhedt Grassy Grasch József, akinek érdemei között elsőként szerepelt az, hogy 1919 június 24-én részt vett a Ludovika Akadémia ellenforradalmi lázadásában, amiért akkor 15 évi kényszermunkára ítélték. De ugyanebben az évben lett a város országgyűlési képviselője Szász Lajos, akkor még államtitkár a német megszállás és Szálasi idején miniszter. Jól látható, hogy a helyi ellenforradalmi vezetés teljesen zárttá igyekezett rendezni sorait. A háború kitörésének előszele azonban más következményekkel is járt. Az országgyűlési választásokon minden gáncsoskodás ellenére kigazdapárti programmal képviselőként futott be dr. Révész László, akinek Bajcsy Zsilinszky Endre oldalán a Szovjetunió ellen indított háború és az újvidéki vérengzések parlamenti vitájában jelentős pozitív szerepe volt. De a városban székelő képviselőgarnitúrához tartozott a karrierista Gesztelyi Nagy László a Duna Tisza közti mezőgazdasági Kamara igazgatója, aki hűen önmagához még Szálasi parlamentjének ülésén is részt vett.

5./ Az ellenforradalom helyi tulhajtásának egyik fontos jele a német megszállás utáni napokban a baloldali pártok saját hatáskörben való azonnali betiltása, meg sem várva a belügyminiszter erre vonatkozó március 30-i intézkedését.

Az ezután következő eseményekben a város életének heteken át mintegy meghatározója Dr. Zöldi Márton SS százados

elsősorban a zsidók elhurcolásával kapcsolatos tevékenysége volt. Személyes jelenléte valósággal bátorította a helyi ellenforradalmi vezetők és jobboldali személyiségek tevékenységét. Ehhez nem kis mértékben járult hozzá Endre László belügyi államtitkár és Szász Lajos miniszter is, akit Héjjas Iván jelenlétében a törvényhatóság 1944. áprilisában -mert akkor a legfontosabb feladat számukra ez volt- "őszelenciáját" diszpolgárrá választották. A március 19-én történtek után április 28-án a törvényhatósági bizottság táviratilag a következőkben köszöntötte az új kormányt: "A mostani kormány képviseli a hűséget nagy szövetségesünkhöz. A kormányelnök ur és a kormány tagjainak személyei biztosítják, hogy a reánk kényszerített háborút győzelmesen fogjuk befejezni".

6./ A helyi ellenforradalmi erőket a vak következetesség és nyilvánvalóan a saját büntudat is odáig vezette, hogy a város felszabadulás előtti utolsó pillanataiban sem szegődött melléjük a józanság. Ennek gyalázatos következménye volt az országos hírű kiűrités, aminek következtében mindössze háromszáz ember maradt a városban.

Ilyen körülmények közepette jól érthető, hogy az antifasiszta harc, más-más formát öltve csak időnként jelentkezhetett, széles tömegbázisa nem alakulhatott ki. Bár a város munkássága és a tanyavilág földmunkásai körében volt illegális kommunista szervezkedés, az egyes szakmákban fellángolt a sztrájk és a bérharc. De a moccanást is észrevevő és megtorló ellenforradalmi rendőrség minduntalan megakadályozta a küzdelem szélesebb körű kibontakozását. Az 1929-ben rendkívül nehéz körülmények között újraalakult szociáldemokrata párt sorai a háboru kitörése után szétzilálódtak és csak 1943. végén illegálisan tevékenykedő, de legális lehetőségeket kereső kommunista ifjúsági csoport segítségével és kezdeményezésére mutatott aktivitást. A magyar front a béke és németellenes erőket összefogni szándékozó irányelvei Kecskemétre is lejutottak a szociáldemokrata és a kisgazdapárt vonalán, s a két párt között kialakult bizonyos együttműködés az említett célok szolgálata érdekében. Erre vonatkozóan egy akkori rendőrségi jelentés is jó dokumentációt nyújt. A Belügyminisztériumhoz küldött 1944. április 7-én kelt jelentésben a következőket olvashatjuk: "A baloldali belpoliti-

kai irányzat Kecskeméten f. év március havában és a Felsővárosi Függetlenségi 48-as Párt és Népkörrel egyesült Független Kisgazda Pártszervezet és a Szociáldemokrata Párt élénkebbé vált működésében nyert kifejezést. A két pártszervezet abban is megállapodott, hogy a jövőben szorosabb együttműködést fejtsenek ki.

A Független Kisgazda Pártszervezet nagyválasztmányi ülése Tildy Zoltán és dr. Nagy Ferenc országgyűlési képviselők tevékeny részvételével folyt le, akik a Kossuthi eszmék jegyében az autonómia, állampolgári egyenjogúság, a földreform és a szociális problémák megvalósításának szükségességét, s e célból a párt megerősítését hirdették azzal, hogy a párt ezután erőteljesebb működést fog kifejtteni, amelyhez a tagok támogatását kérték.

Az említett gyűléseken a két párt vezetői által kölcsönösen képviseltette magát, ami kétségtelenül bizonyítéka az azok között létrehozott szorosabb kapcsolatnak.

A helybeli szociáldemokrata pártszervezetnek az észlelték szerint radikálisan baloldali irányba való hajlása hatóságomat erőlyesebb intézkedésre készítette..."

A háboru gyors befejeződésének azonban már az ellenforradalom minden demagógiája ellenére széles közvéleménye volt. És ebből a közvéleményből kikristályosodott, ha nagyon kisméretben is egy fegyveres harcra készülődés szervezeti kerete és egy ettől független polgári készülődés zömmel a szociáldemokrata párt közismert személyiségeinek vezetésével a város a kiűritéstől való megmentése és a felszabadulás zökkenőmentesebbé tétele érdekében. Ehhez biztatást adott a felszabadulás első ígérete a szovjet páncélos kötelékek október 10-én a város alá érkezése is. De a Város urai a közeli ágyudörgés ellenére hittek hatalmuk örökkévalóságában és megnyilatkozásaikban olyan bizakodóan beszélték, mintha mi sem történt volna. Ilyen körülmények között a tényleges politikai vagy fegyveres harc kibontakozásához már idő sem volt, az ellenforradalom negyedszázados történelmének végére a pontot a szovjet csapatok október 31-i felszabadító hadművelete tette.

A felszabadulás utáni idők Kecskeméten még sokáig magukon viselték a súlyos kimenetelű kiűritést. A városban az emberek távolléte miatt késlekedett az élet normalizálódása, s ez-

zel együtt a politikai és társadalmi élet megindulása is. Talán figyelemre méltó, hiszen ilyen közlésről, legalább is én még nem szereztem tudomást, hogy Kecskeméten november 15 és 20-a között - és ezt az egyik alapító, Molnár Erik is megerősíti - a munkáspártok nem külön, alakultak meg, hanem együtt, mégpedig Kommunista és Szociáldemokrata Párt Szövetsége néven, ami a párthe-lyiségben kifüggesztve magyar és orosz nyelven körülbelül egy hónapig volt olvasható. Ebben a megalakulási formában az alapítók emlékezete szerint ama konkluzió érvényesült, hogy a legális pártéletet és tevékenységet úgy kell folytatni, ahogyan 1919-ben abbahagyták. Majd később, amikor elsősorban Szegedről már megérkeztek a hírek a három párt megalakulásáról, akkor az említett pártszövetség egy része körülbelül kilenc fő a kommunista pártot alakítva kivált. A megmaradók pedig a szociáldemokrata párt magvát képezték.

-o-o-o-

. Szamosfalvi Imre:

FELSZABADULÁSI EMLÉKKIÁLLÍTÁSOK BÁCS-KISKUN MEGYÉBEN X/

Köztudomású, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Agitációs és Propaganda Bizottságának állásfoglalása szerint ebben az évadban a népművelési munka tartalmi meghatározója, egész tevékenységünknek, politikai, világnézeti nevelésünknek központi gondolata: a felszabadulás 20. évfordulója volt.

A népművelés minden eszközével - főleg a modern, vonzó formákkal - el kellett mélyitenünk, hogy hazánk felszabadulásával, a második világháború befejezésével új korszak kezdődött népünk életében: a felszabadult nép hatalmának, az alkotó munka kibontakoztatásának, a szocializmus építésének korszaka. A felszabadulás óta eltelt 20 év alatt történelmi változások zajlot-

X/ Elhangzott a kecskeméti konferencián.

tak le hazánkban. Az iparilag, mezőgazdaságilag és kulturális téren elmaradt tőkés-földesuri Magyarország a fejlett szocialista ipar, a fejlődő szocialista mezőgazdaság, a kulturális forradalom országa lett.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Bács-Kiskun megyei Végrehajtó Bizottsága ebben a szellemben még 1964. májusában foglalkozott a felszabadulás 20. évfordulójának megünneplésével és határozatban jelölte ki a tennivalókat. Világos célkitűzések nyomán kezdődhetett tehát a munka.

Feladatom, hogy ennek egyik részéről: a felszabadulási emlékkiállításokról adjak rövid tájékoztatót a rendelkezésemre álló néhány perc alatt. Természetes, hogy ezt csak mozaik-szerűen tehetem, a teljesség minden igénye nélkül.

Intézkedések megyei szinten:

A Megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya a népművelési évad tervezéséhez önálló utmutatót adott ki. Ebben részletes utasítás, sok javaslat volt a 20 éves évforduló megünneplésére, köztük a felszabadulási emlékkiállítások megrendezésére is.

Ez utmutató nyomán születtek a művelődési tervek minden termelőszövetkezetben, nagyobb üzemben, valamennyi községben és minden járásban. A tervek készítésekor minden szinten helyszíni segítséget adott a teljes népművelési apparátus, tanfolyamokon, tanácskozásokon pedig szóbeli eligazítást kaptak az illetékesek s így a sokféle ráhatással sikerült biztosítani, hogy jóformán minden művelődési tervben ott szerepelt a felszabadulási emlékkiállítás megrendezése is.

Nem volt könnyű ezt elérni. Menet közben sok kételyt kellett eloszlatni, aggályoskodót meggyőzni, de ebben az irányító, meggyőző munkában nem volt egyedül a Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya, mert a pártbizottság munkatársaitól kezdve, jóformán valamennyi megyei intézmény és tömegszervezet munkatársi gárdája csatasorba állt, konkrét, gyakorlati segítséget nyújtott a helyszínen a művelődésügy járási, községi, üzemi, termelőszövetkezeti aktíváinak, vezetőinek a tervkészítés időszakában. A tervezést a realizálás-megvalósítás időszaka követte s bár az állatbetegség miatti zárlat sok gondot okozott a kiállítások rendezése, előkészítése terén is, mégis a következő eredmény

született:

április 4-re megnyílt: 94 kiállítás

május 1-re pótlólag: 18 kiállítás

tehát Bács-Kiskun megyében összesen 112 emlékkiállítás tükrözte a 20 év gazdag eredményeit. Ebből muzeumban 5, könyvtárban 4, iskolában 24 és művelődési házban 79 került megrendezésre. Ezek önmagukban is nagyon sokatmondó, beszédes számok, de - ami a céltudatos népművelési munka lényege - ha a kiállítások tartalmi vonatkozásait vizsgáljuk: tulzás nélkül megállapíthatjuk, hogy ezek tudatformáló hatása, nevelőereje szinte felülmúlhatatlan értéket jelentett.

Ezek a kiállítások szemléletesen feltárták, kifejezték megyénk, községeink mélypontról induló, nehéz harcokkal, de gazdag eredményekkel teli legujabbkori történetét. A legváltozatosabb eszközökkel és módszerekkel mutatták meg, hogy lakóhelyük, - községük, városuk, járásuk - elnyomott, anyagi és szellemi nyomorúságban szynlődő népéből hogyan lett a köz javaival és kincseivel okosan gazdálkodó, saját szocialista jövőjét szívíósan építő, szabad, öntudatos, művelődő közösség.

Jóformán valamennyi kiállításról elmondhatjuk, hogy a gazdag helyi eredmények szemléletes bemutatásával, ügyes összefoglalásával fokozták a dolgozók önmegbecsülését, önbizalmát, a jövőbe, a békét építómunkába vetett hitét.

Hogyan értük ezt el? Egy konkrét példa nyomán kövessük a kiállításrendezés fázisait járási szinten:

A kiskunhalasi járás felszabadulási emlékbizottsága már 1964. nyarán megalakult. Ebben helyet kapott a párt, valamennyi tömegszervezet és intézmény képviselője.

1./ Az emlékbizottság munkatervet állított össze és konkrétan rögzítette a tennivalókat. Ilyen sorokat olvashatunk a munkatervben: Minden község emlékkiállítást rendez "Népide-mokráciánk 20. éve" címmel. A kiállítás szervezését és az anyag gyűjtését elsősorban honismereti szakkörök végezzék. Az anyag-gyűjtésben vegyen részt minden község, üzem, tsz., iskola, kul-turothton, tanács, társadalmi és tömegszervezet. Ki-ki saját anyagát úgy gyűjtse, hogy március közepére a kiállítást rendező bizottság rendelkezésére bocsáthassa. A kiállítás sikere más-kepp nem biztosítható.

A továbbiakban részletes utmutató szerepel a kiállítások anyagára vonatkozóan. Két nagy egységre bontották a gyűjtő területet: a felszabadulást közvetlen megelőző és követő napokra, és a 20 év fejlődésének bemutatására.

2./ A járási szakbizottság tagjai menetközben is minden községben segítették a községi emlékbizottságok előkészületi munkáját, ezt több ízben megvitatták. Intézkedtek.

3./ Február 26-án Kísszálláson előzetes bemutatókiállítást szerveztek, amit minden község kiállítást rendező bizottsága megtekintett és közösen értékelt. /Természetesen e kiállítás előkészítéséhez, rendezéséhez, kivitelezéséhez fokozott segítséget adtak a járási illetékesek - a népművelési felügyelő, a járási művelődési ház dolgozói, a járási Népfront titkár, a járási Múzeum és Könyvtár munkatársai - hogy valóban példa legyen./

4./ Minden községi kiállítást még megnyitása előtt megvizsgált egy járási küldöttség és csak az engedélyezés után mutathatták be a közönségnek.

5./ Egységes bíráló bizottság járta végig a kiállításokat és az emlékbizottság értékelő tanácskozásán nagyon alaposan megvitatták a tapasztalatokat, minősítették a községek munkáját. Javaslatot tettek a jól dolgozó aktívák munkahelyi jutalmazására, okleveleket, díjakat adtak a jó kollektíváknak.

6./ Gondoskodtak /intézkedtek/ az összegyűjtött anyag megőrzéséről, tárolásáról és egy részének folyamatos felhasználásáról, további bemutatásáról, vándoroltatásáról is.

Kb. ilyen módszerrel dolgozott megyénk minden járásában az emlékbizottság.

A járásek, városok után a községek is megalapították az emlékbizottságot és munkacsoportok /albizottságok/ szervezésével igyekeztek minél szélesebb alapokra helyezni, megosztani a tennivalókat.

Meg kell jegyeznünk, hogy a községekben munkatársaként szokatlanul sok embert sikerült megmozgatni, aktivizálni a kiállítások rendezőségének, a párt és tanácsai szerveknek, de a munka dandárját mégis a művelődési ház igazgatók és a pedagógusok végezték.

Természetesen a 112 kiállítás tartalmában, rendezé-

sében, kivitelezésében és így hatásfokában is nagyon sokszínű volt.

A legtöbb helyen jól felhasználták - főleg technikai vonatkozásban - a Múzeumi Ismeretterjesztő Központ által összeállított és a Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztálya kiadásában megjelent Kiállításrendezési Utmutatót, vagy megfogadták a megyei szakemberek, elsősorban a szakreferensek tanácsait, a kiállítások mégsem váltak egysíkuakká, a bőséges tanácsadás nem vezetett uniformizáláshoz.

Abban azért megegyeztek, hogy jóformán minden kiállítás - nagyrészt - helytörténeti jellegű volt és bemutatta a második világháború második felétől napjainkig terjedő időszakot.

A kisserősségi uradalmi cselédeket hajnalonta szőlőre elhasadt kisharang fáradt kongása, a bócsai summások sok vihart megért munkakönyvei, az illegalitás nehéz éveit tükröző, elsárgult párt-dokumentumok tömege emberközelségbe idézték öregnek, fiatalnak egyaránt a 20 év előtti szomorú múltat, de a fejlődés sok ötlettel bemutatott fázisai, egyszerű eredményei is meggyőzőek voltak. Nem egy helyen olvashatjuk a vendégkönyvekben: "Nem is gondoltuk volna, hogy ennyi minden történt 20 év alatt". - "Ugy érzem, becsukott szemmel jártunk eddig eredményeink mellett. Ez a kiállítás döbbsített rá bennünket sikereinkre"., stb.

Ha élményszerűségről beszélünk, elsősorban Kecskemét hatalmas "makett-városát" kell megemlítenünk. Nemcsak elhelyezése, nagysága uralta a termet, hanem áttekinthetősége, precizitása, az új létesítmények kiemelése is kitűnő megoldás volt. A közel 18.000 látogatószám is bizonyítja, hogy hatása, vonzóereje nagy volt ismerősre és ismeretlenre egyaránt.

A művészi fényképek esztétikailag is kiválóan fokozták a fejlődés szemléletessé tételét, valóban felejthetetlen élményt adtak. Kár, hogy a felszabadulást és közvetlenül az élet megindítását mutató írásos dokumentumok kissé elbujtak a kiállított anyagban.

Annál szemléletesebben kerültek a közönség elé az írásos dokumentumok a megye több városában, elsősorban Kiskunhalason, Kalocsán, valamint Kiskőrösön a járási kiállításokon, vagy olyan kisközségekben is, mint a kiskun tanyavilágban most alaku-

ló Bocsnán, a rohamléptekben fejlődő Szankon, Jászszentlászlón, Tompán, stb.

Nem ismertethetjük részleteiben a kiállításokat, de azt megállapíthatjuk, hogy községeinkben az ügyes ötletek egész sorával találkozhattunk:

Kiskunmajsán magnószalagról játszották le a honismereti szakkör értékes felvételeit, a tárlatvezetés is magnóról történt.

Császártöltésen a község hatalmas térképén minden új épület fényképe rajta volt.

Kiskőrösön a járás villamosítását bemutató tablón a villamosítás évenkénti fejlődését illusztrálta az ötletes villanytérkép. /A villanó térképek számos változatát láttuk szerte a megyében, pl. Csávolyn, Jászszentlászló./

Kaskantyun bemutatták egy család teljes régi otthonát és szembeállították mai, modern berendezésükkel.

Kecel kiállítása imponálóan szép és tartalmas volt. Különös meggyőző erővel hatott a régi és az új összehasonlítása, dokumentálása.

A bajai járás községeiben rendezett kiállításokon nagy nevelő értéket jelentett az az összefogó erő, amellyel a nemzetiségi lakosságot eggyé kovácsolta az anyag közös összehordása, készítése. A vaskuti, csátaljai magyarság, németiség, délszlávok, bukovinai székely asszonyok hónapokig együtt gyűjtötték a szebbnél szebb népművészeti remekeket.

Szalkszentmártonban nagyméretű térképen, szemléletesen mutatták be a felszabadító harcok fázisait.

Igen sok helyen ott láttuk a község legújabbkori történetét tartalmazó monográfiát. Ezek legtöbbje erre az alkalomra készült el. Pl. a kiskunfélegyházi járás minden községében most született meg a 20 év történetét feldolgozó munka.

Csávolyn a nagyon értékes monográfia mellett kiállították a községi krónikát is. Ezzel különben másfelé is több helyen találkoztunk. Értékes eredménynek könyvelhető el, hogy a krónika vezetésére igen sok helyen - az anyaggyűjtéssel küszködve, - merült fel az igény. Feladatunk lesz - többek között - ezt minden eszközzel segítenünk.

Esztétikailag is gazdag nevelő hatáсу volt sok kiál-

litás. A nagybaracscai, az izsáki, a keceli, vagy a kiskunmajsai anyag különösen izléses formában került a látogatók elé.

Igen értékes honismereti munkát tükrözött a bácsalmási, a solti, a bócsai, a kalocsai kiállítás.

Szerencsés volt a sok közérthető grafikon, tábló, térkép, monotípiá, diagramma, fénykép, tárgyi emlék, írásos dokumentum változatos, friss felsorakoztatása a kiállításokon. Ezek gondos tervező, előkészületi gyűjtő munkáról tanuskodtak.

Soltvadkerten pl. 1000 példányban készült felhívásban kérte a lakosságot a község vezetősége az elmúlt 25 esztendőre vonatkozó dokumentáció összegyűjtésére. Ebben a bevezető sorok után részletesen felsorolják, hogy milyen anyagot szeretnének kapni: Pl. a második világháború idejéből és azt közvetlenül megelőző időkből

katonai behívókat,
frontról írt levelet, tábori lapokat,
frontról kapott fényképet, filmet,
halotti értesítést, hivatalos levelezést,
egyenruházati kellékeket, jelvényeket, stb. kértek.

Ilyen részletességgel dokumentációs anyagot gyűjtöttek a gazdasági helyzettel kapcsolatban, a társadalmi és politikai helyzetet tükröző, a német megszállás borzalmait kivetítő anyagból, stb. A nagy számban összegyűjtött értékek tartalmas helytörténeti gyűjtemény megalapozását biztosítják.

Gondoskodás történt megyeszerte az értékes, sokszor pótolhatatlan dokumentumok felmérésére, katalogizálására, megőrzésére és védelmére is.

Április 4. után a felszabadulási emlékbizottságok járásonként - városonként értékelték a kiállítások tanulságait és már most megjelölték a felkészülés módozatait a 25. évfordulóra.

Néhány ilyen tanulság ezekből:

1./ A kiállítás - még amatőr szinten megrendezve is - nagyon vonzó, értékes, nevelő hatásokban gazdag népművelési forma, tehát a hatékonyabb politikai, világnézeti nevelés érdekében még intenzívebben kell élni vele minden területen / tsz., üzem, község, járás / a 25. évforduló megünneplésekor.

2./ Bebizonyosodott, hogy nemcsak városokban és nagy költséggel, hanem minden községben lehet értékes kiállítást ren-

dezni különösebb anyagi fedezet nélkül is, ha a szervező bizottság összpontosítani tudja a helyi erőket, párt, község, tömegszervezeti vezetőket, szakembereket, pedagógusokat, stb.

3./ A tervszerű előkészületi munkát már most, de a közönségen felkészülést legalább 1 évvel előbb meg kell kezdeni. A megyei és járási szervezeteknek, intézményeknek hatékony irányító, segítő munkát kell kifejtteniük.

4./ Forgatókönyv készítése feltétlenül szükséges, mert ez biztosítja a tervszerűséget, kiküszöböli a rögtönzést.

5./ Az anyaggyűjtést minél szélesebb társadalmi alapokra kell helyezni. /Kiskunhalas városban pl. most is mintegy 30 üzem, intézmény - hozzávetőlegesen 1000 ember - kollektív munkájának eredményeként valósult meg a városi kiállítás jó forgatókönyv alapján./

6./ Gondoskodni kell az egységes elrendezésről. Erre sokkal több példát, iránymutatást kell biztosítani. Helyes a modern formák, a makettek, villanótérképek, írásos dokumentumok, művészi fényképek, szemléletes tablók, grafikonok, diagrammák, stb. alkalmazása, de kerülni kell a sokszöveges, adathalmazmal zsúfolt írásos tablók készítését.

7./ Helyes mind az előkészítő, mind a kivitelező munkába bekapcsolni a különböző szakkörök, művészeti csoportok tagjait, a képzőművész aktivákat.

8./ Biztosítani kell a kiállítás előkészületi és kivitelező munkája során egyaránt a szakértők támogatását, ellenőrzését. A kiállítások megnyitását csak előzetes zsűrizés alapján lehet engedélyezni.

9./ Biztosítani kell kisközségekben is a kiállítás rendezéres nyitvatartását, ha szükséges, társadalmi úton történő őrzését. Meg kell szervezni a látogatók tájékoztatását. Nem elég a csoportok szívélyes fogadása, hanem egyénileg is foglalkozni kell a látogatókkal. Ez a hatásvizsgálat egyik eszköze is lehet.

Összegezésül:

A Bács-Kiskun megyében megrendezett 112 felszabadulási emlékkiállítás tudatformáló, nevelő hatása igen jelentős volt és gazdag tapasztalatokat, jól hasznosítható tényanyagot nyújtott a 25. évforduló ünnepélyes megrendezéséhez is.

Dr. Henkey Gyula:

LEGUJABBKORI TÖRTÉNETI MUZEOLÓGIA KECSKEMÉTEN ^{X/}

1964. január 15-e óta van félállásban a legujabb kori történész a kecskeméti muzeumnál. A megye területén előzőleg rendszeres legujabb kori helytörténeti gyűjtő munka nem folyt, de a bajai, kiskunhalasi és kiskunfélegyházi muzeumok néprajzosaik időnként foglalkoztak helytörténeti kutatással. A kecskeméti muzeumban 1964 nyaráig félfoglalkozású néprajzos sem volt, így éppen ez a muzeum dolgozott a legnehezebb körülmények között.

A múlt év elején legujabb kori helytörténeti vonalon először a szervező és előkészítő munka indult meg, majd márciustól a megyei Legujabbkori Történeti Muzeumi Bizottság megalakulása után sor került a rendszeres gyűjtésre.

A gyűjtés - hasonlóan azokhoz a megyékhez, ahol a legujabb kori helytörténész szintén, csak a múlt évben kezdett munkához - sok nehézséggel járt.

A kommunista veteránoknak eredetileg is kevés irat, vagy tárgyi emlék állt rendelkezésükre. Az illegalitásban a mozgalom érdekében ilyeneket nagyobb számban nem tároltak, másrészt a párttörténeti intézet és a megyei Pártarchivum előzőleg már begyűjtötte.

Gyakran nehezíti a gyűjtést az egyes iskolamuzeumok, uttörő csapatok, községi tanácsok és egyéni gyűjtők munkája is, akik nagyrészt lelkesedésből gyűjtenek, de a gyűjtött anyagot az illetékes muzeumnak nem jelentik be. Értékes tárgyi emlékek és iratok nem kerülnek leltározásra és félő, hogy elkallódnak. Remélhetőleg a honismereti szakkörök tagjai és mások, az általuk gyűjtött legujabb kori helytörténeti anyagot ezután átadják az illetékes muzeumoknak. Már azt is haladásnak tartanánk, ha a tár-

^{X/} Felszólalás a kecskeméti konferencián.

sadalmi, vagy egyéni uton begyűjtött anyagból az egyedi darabok kerülnének átadásra.

A nehézségek ellenére, a legujabb kori történeti gyűjtés mégis tud eredményeket felmutatni Kecskeméten. Ezeket az alábbiakban összegezhetnénk:

1./ A 19-es veteránoktól és illegális párttagoktól sikerült néhány értékes iratot begyűjteni.

2./ Gyűjtőmunkánk kiterjedt a Horthy-rendszer polgári ellenzéki pártjainak és szervezeteinek kecskeméti tevékenységére is. Sajnos a Kisgazdapárt, Parasztpárt és Polgári Demokratapárt kecskeméti tevékenységével kapcsolatos iratokat, emlékeket nem sikerült szerezni, mert ezeknek a pártoknak az anyaga a Rákosi-korszak éveiben különböző adminisztratív intézkedések következtében megsemmisültek. Szociáldemokrata dokumentumok gyűjtésének eredménye lényegesen kedvezőbb. Igen kedvezően alakult a gyűjtés a kecskeméti Polgári Daloskör és jogutódja a Kodály Körös emlékeit illetően. Nemcsak meghívókat, leveleket és plakátokat, hanem dalos egyensapkát és emlékérméket adtak a veterán dalosok a muzeumnak.

3./ A kecskeméti Népkutató Honismereti Kör egyes tagjai nagyban segítették a muzeum gyűjtő munkáját. Helyes lenne, ha példájukat a megye többi városi és járási honismereti szakkör tagjai is követnék. A szakköri tagok közül az egyik nemcsak saját anyagát adta át a muzeumnak, hanem személyesen kereste fel a veterán dalosokat és meggyőzte őket arról, hogy emlékeik a muzeumban lesznek a legjobb helyen.

4./ A kulturális vonatkozású emlékek gyűjtésén kívül az egyes politikai eseményekkel kapcsolatban is tudunk eredményeket felmutatni. Főleg a felszabadulással és az 1956-os ellenforradalommal kapcsolatban gyűjtöttünk. El kell azonban ismerünk, hogy eddigi eredményeink szerények. Kecskeméten és a megyében rendszeres legujabb kori helytörténeti gyűjtés alig több mint egy éve indult meg. Az én véleményem szerint nem érdem, hogy a begyűjtött anyag 90 %-át az elmúlt 14 hónap alatt szereztük meg. A gyűjtést korábban megindító muzeumok előnyét szinte lehetetlennek látszik behozni már részben a takarékosági intézkedések miatt is. A megye minden honismereti szakköre részletes tájékoztatót kapott a gyűjtésre nézve és remélem ez rövidesen

nemcsak Kecskeméten, hanem a többi városban és községben is rövidesen nagyobb lendületet ad a gyűjtésnek. A helyi sajtóban elhelyezett felhívások csak minimális eredményt hoztak. A többi megyéhez hasonlóan a gyűjtés terén tulnyomóan nálunk is csak a muzeum dolgozóira és a velük állandó kapcsolatot tartó honismereti szakköri tagokra lehet számítani.

-o-o-o-

Dr. Podor József:

"MAGYARORSZÁG FELSZABADÍTÁSA"
KIÁLLÍTÁS A HADTÖRTÉNELMI MUZEUMBAN

Hazánk felszabadításának 20. évfordulójára rendezett kiállítások között megkülönböztetett helyet érdemel a Hadtörténelmi Múzeum kiállítása. Ezt a legujabb korral foglalkozó muzeológusok III. országos konferenciája is kifejezésre juttatta azaz, hogy megtekintését a programjába beiktatta. A kiállítás maradandó élményeket nyújtott. Megállapíthatjuk, hogy politikai nevelő hatása, az elvi összefüggésekre rámutató nagyvonalúsága, a pontos adatokat feltáró ismeretterjesztése, a katonai vonatkozások összefüggéseinek bemutatása egyaránt hozzájárult a kiállítás értékének a növeléséhez. Sokoldalúságát már a címe is jelzi: A II. világháború; Magyarország felszabadítása; A magyar antifasiszta ellenállás; A magyar néphadsereg kiállításokat együtt mutatja be nyolc teremben.

A kiállítás tehát komplex jellegű, de módosult értelemben mint ahogy ezt a legujabb korral foglalkozó muzeológusok használják. Ott a néprajz, a politikai történelem, a gazdasági fejlődés, a kulturális élet megnyilvánulásainak együttesét jelenti, itt pedig a világpolitikának, a hadtörténelemnek, a fasiszmus szörnyűségeinek, hazánk felszabadításának, a partizán

tevékenységnek, a gazdasági ujjaépítésnek és a magyar néphadsereg születésének a komplex bemutatását jelenti. Ez a körülmény a kiállítás javára írható, mert bámulatos gondolatgazdagságról tesz tanubizonyságot, ugyanakkor a gyengeség veszélyét is magában hordja, mert a helyes arányok eltalálását megnehezíti a rendelkezésre álló anyagok mennyiségi és minőségi különbsége, az elhelyezés lehetősége, nem kevésbé a kivitelezés technikája. Ha ebből a szempontból a részletes elemzésnek lehetne is kisebb-nagyobb észrevétele, megállapítjuk, hogy lényegében a kiállítás ezt a nehéz feladatot is jól oldotta meg.

A rendezők a magasszintű politika érdeklődés kielégítését tűzték maguk elé. Nem elégedtek meg azzal, hogy a felszabadulás évfordulója alkalmából rendezett kiállításon csak a katonai felszabadítást mutassák be, amire általában számít a látogató a Hadtörténelmi Múzeumban, hanem bemutatták azokat a világpolitikai és hazai összefüggéseket is, amelyekben sor került a háború kitörésére, annak lefolyására és befejezésére. Kiindulva a második világháború okainak feltárásából rámutatnak az ipari termelés alakulására, a munkanélküliség növekedésére, a kapitalista társadalom általános válságának, az imperializmus belső ellentmondásainak a kiéleződésére, a kapitalista országok egyenlőtlen fejlődésére, a fasiszta országok terjeszkedési törekvéseire és ennek nyomán a világháború tüzfészkeinek a kialakulására, az egységes szovjet-ellenes front létrehozására irányuló törekvésekre. Mindez olyan széleskörű alapokat jelent a kiállítás részére, hogy olvasva meghökkentő is lehetne, ha nem tehetnénk mindjárt melléje, hogy mindezt a kiállításon röviden, gondolatébresztően tudták kifejezni, érzékeltetni. Így térnek ki a japán imperializmus világuralmi terveire, a fasiszta Olaszország imperialista céljainak bemutatására, a Horthy-Magyarország csatlakozására a fasiszta tömbhöz, a német és nyilas fasiszta terror bemutatására, a fasiszták pusztítására Magyarországon. Mindez az érem egyik oldalát jelenti. A fasiszta törekvésekkel szemben álló politikai erők fejlődésének érzékeltetése is megfelelően érvényesül, amikor bemutatják a Szovjetuniónak és a haladó erőknek harcát a fasizmus és a háborús veszély ellen, az antifasiszta szövetség kialakulását, az "Atlantik Charta" létrejöttét, Európa népeinek antifasiszta ellenállását, a teheráni találkozót, a

jáltai konferenciát, a potsdami értekezletet és a Szovjetunió győzelmének világpolitikai jelentőségét.

A háborús események bemutatásának jó kiindulópontja annak a térképnek a felhasználása, amely feltünteti Hitler tervét Európa népeinek leigázására. Ehhez a tervhez megfelelő katonai felkészültségre volt szükség és a német hadiipar kapacitásának bővítése ezt lehetővé is tette. Az 1940-es adatok bemutatása azonban önmagukban ezt nem érzékeltetik megfelelően, mert elmaradt az összehasonlítási lehetőség akár egy korábbi helyzettel, akár egy másik kapitalista országgal. A sisakos katonák tömegét feltűnítő fénykép nem mutatja eléggé a fegyverkezést. A fejlettebb haditechnika bemutatásával, harckocsik felvonulását ábrázoló fényképnek, vagy repülőrajok fényképének bemutatásával a korszerű fegyverkezést és a fenyegető veszélyt inkább lehetne érzékelteni. A szomszéd szekrényben a Szovjetunió más időpontból, más célból bemutatott adatai méginkább megerősítik, hogy a kiállításnak ez a része szerencsésebben is sikerülhetett volna.

A második világháború kitörését, az igazságtalan hódító imperialista háború bemutatását, Lengyelország lerohanásának, a nyugati hatalmak elleni harcoknak, a Délkelet-Európa ellen forduló fasiszta agressziónak a felvillantatása jól kifejezi. Jól mutatja be a nagy honvédőháború kezdetét, a moszkvai csatát, a villámháború kudarcát. A találó megjegyzések, a villanásszerű képek, a rölapok gondolatébresztők. Minden fontos részt felölelnek és megfelelően hangsúlyoznak. Sztálingrád védelme, a kurszki-csata bemutatása, a fasiszta hódítók kiűzése a Szovjetunió területéről, Európa népeinek a felszabadítása, a második front létrejötte, a Csendes Oceáni hadműveletek, a Szovjetunió távolkeleti hadműveletei, végül a Hitleri-Németország összeomlása, ezek a fontos momentumok, amelyek helyet kaptak a kiállításon.

A rengeteg esemény sokféle ábrázolásából szeretném kiemelni, hogyan mutatja be a kiállítás Franciaország és Anglia vereségét 1940 nyarán. Egy nagy fotó sok-sok elhanyagolt sisakkal, a kép fölött keresztülfektetett két ép fegyver, egy géppisztoly és egy puská. Mellette egy kisebb fotón lehajtott fejjel fáradtan ülő katona. Aláírás: "Dunkerque-i strand 1940 nyarán". Ugy vélem, mindez jól kifejezi a történeteket. Ilyen megfontolások a-

lapján érdemes felfigyelni a sztálingrádi győzelem két tablójára. Egyszerű eszközökkel, három rajzzal, néhány jól megválasztott fotóval, két magyar ujsággal és röplapokkal vált ki érzelmi hatást, tájékoztat az eseményekről és aláhuzza azok jelentőségét. Ugyanilyen hatást ér el a nagyszerű szovjet plakát felhasználásával: a Vörös Hadsereg megkezdí Magyarország felszabadítását.

A Szovjetunió győzelmének alapja: katonáinak hősiessége, a szovjet nép áldozatkészsége, a harci eszközök megfelelő minősége és mennyisége. A kiállítás bemutatja a szovjet katona hősiességét, a szovjet nép áldozatkészségét, de adós marad annak az érzékeltetésével, hogy a háboru folyamán hogyan növekedett a Szovjetunió korszerű haditechnikája, amivel végülis legyőzte a fasiszta Németországot.

Annak bemutatása, hogy a Horthy-Magyarország csatlakozott a fasiszta tömbhöz, majd hadbalépett a Szovjetunió ellen, jelenti a hazai események ábrázolását az első teremben, hogy azután a második teremben ennek folytatásaként láthassuk a második magyar hadsereg megsemmisülését a Donnál, Magyarország megszállását 1944. március 19-én, a Sztójay-kormány létrejöttét, a totális fasizmusra való áttérést. Ez már jelzi, hogy szorul a hurok a fasiszta Németország körül, a Vörös Hadsereg elérte Magyarország határát és megkezdte Magyarország felszabadítását. Az első páncélosok, amelyek átléptek Magyarország területére, a Horthy-fasizmus felemás fegyverszüneti kísérlete, a nyilasok hatalomrajutása, majd a harmadik teremben Budapest bekerítése és felszabadítása, a negyedik teremben a balatoni védelmi hadműveletek és Magyarország teljes felszabadítása azok a legfontosabb katonai események, amelyek felidézésével a kiállítás feleleveníti a történelmi jelentőségű napokat.

Budapest bekerítésének és felszabadításának a bemutatása, jelentőségének megfelelően majdnem az egész termet betölti. Ki kell emelnünk a szovjet parlamenterek meggyilkolásával foglalkozó anyagot, amely mélyen megrendíti a látogatót; továbbá a felszabadítással foglalkozó utolsó tablót, amely tartalmazza a szovjet sajtóiroda február 13-i hadijelentését, Budapest térképét a berajzolt hadműveletekkel és Budapest elfoglalásáért "1945. február 13." feliratu eredeti emlékérmét, vala-

mint annak nagyított rajzát és néhány fotót. A tabló anyagával, elrendezésével, színeivel magáravonja a figyelmet, amelyhez, csatlakozik a Gellért-hegyi szabadság szobor kicsinyített mása.

A hatodik teremben a magyar antifasiszta ellenállás tárgyi és dokumentációs anyaga került kiállításra.

Ezek részeként a kommunisták küzdelme a háborúellenes és antifasiszta erők összefogásáért, a dolgozó tömegek harca a fasizmus ellen, partizánharcok Budapesten, a kommunisták fegyveres ellenállása, a vidéki antifasiszta ellenállás, a magyar hadifoglyok antifasiszta mozgalma szerepel. A Borkanyuk-Rózsa-Kilián-Szönyi-partizáncsoportok, a Nógrádi és Petőfi egység, a Rákóczi partizánegység, a Dékán-Rékai-Bujanov-Lencsés egység harcainak bemutatása mellett ismerteti a magyarok szereplését a felszabadító vörös hadseregben, a magyarok részvételét a vörös hadsereg oldalán és bemutatja a magyar partizánokat az európai antifasiszta ellenállásban, kiemelve egy-egy tablón a Jugoszláviában, Csehszlovákiában, Lengyelországban, Franciaországban, Belgiumban, Olaszországban és Dániában szereplő harcosainkat.

A bemutatott tárgyi anyag bőségét kifejezi a felsorolt területek sokasága, a terem zsúfoltsága, a tárlók zsúfoltsága, értékét pedig növeli a kevésbé ismert adatok feltárása. A vázlatok, iratok, felszerelési tárgyak, rőplapok, fegyverek, térképek és fényképek a széles közvélemény előtt szolgálnak tanúskodva a hősi magyar antifasiszta ellenállás kibontakozása mellett. Ennek a teremnek az anyaga tehát többet jelent egyszerű emlékeztetésnél, az ismeretterjesztésnél. Ez a terem a maga egészében rendkívül sokoldalúan dokumentál.

Az egész kiállítás igényes munka eredménye, mind tartalmi, mind szerkezeti szempontból. Politikai, történelmi, szakmai, módszertani, didaktikai szempontból egyaránt nagy körültekintéssel készült és harmonikus egésznek alkot. A kiállított tárgyak többsége érthetően fegyver, ami a hadtörténelmi múzeumban természetes is. A fegyver szerepel, mint dokumentum, szerepel mint illusztráló, diszitó anyag, néha egy-egy gondolatot fejez ki, vagy erősít meg. Így pl. az egységes szovjetellenes front létrehozására irányuló német törekvéseket nagy térképpel ábrázolják, rajta nyilakkal jelzik a támadási irányokat. Németország fölül géppisztolyt helyeztek, csövével a Szovjetunió felé. Ezt

térkitöltő, kifejező megoldásnak kell tekintenünk.

A kiállítás technikai kivitelét a hagyományos muzeológiai megoldások jellemzik. Tablók, tárlók, képek, rajzok, dokumentumok, fotók. Kivitelezésük a maguk nemében kifogástalan, mégis keressük az újabbat, a korszerűbbet. Hiányoljuk a film, a magnó, a televízió, a világítási megoldások változatos felhasználását, a tartalmilag különböző mondanivaló különböző jellegű technikai és művészi kivitelezését.

A kiállítás rajzai jók. Nemcsak azért, mert tartalmilag rontos szerepet töltenek be, hanem azért is, mert szint visznek a kiállításba. Nagyon jó megoldás a szovjet hadsereg győzelmének világtörténelmi jelentőségét bemutató világtérkép, a nagyítóval kiemelt európai résszel és magyarázatokkal. A sok-sok fénykép, ujság, rölpap, és a szürkeséget növelő különböző tárgyak között jó benyomást tesznek a nagyon élénk színek. Ezzel tűnik ki a "Magyar partizánok az európai antifasiszta ellenállásban" című térkép. A felhasznált plakátok is jól színezik a kiállítást. Nem sok szerepel, de azokat nagyon jól megválasztották és jól elhelyezték. Jó példáknak tekinthetők a kurszki csata bemutatásánál "Nyugat felé", Magyarország felszabadításánál "Harcra a fasizmus ellen!" plakátok felhasználása.

A képzőművészeti alkotások felhasználása változatossá és színvonalában értékesebbé teszi a kiállítást. Ék Sándor festménye "Békét és szabadságot hoztak", Bánhidy Andor műve "Partizánok esküje", Legéni József alkotása "Heficz László megmentése", szervesen beépített része a kiállítás mondanivalójának, de a többi sem csak díszítő elem. Kiegészítik a terem, vagy a tábló mondanivalóját és módját kellene ejteni, hogy minden térben legyen képzőművészeti alkotás.

A kiállítás nagyon jó szolgálatot tesz néplünk tudatának formálásában. A bemutatott anyag ismeretterjesztő hatása értelmileg, emberi hatása érzelmileg kelt mély benyomásokat a látogatóban. A kiállítás hozzájárul az ifjúság és felnőtt lakosság marxista szemléletének fejlesztéséhez, az internacionalista hazafiság megértéséhez és érzelmi vállalásához. Elismerés illeti a szerzőket és kivitelezőket egyaránt.

Nemcsik Pál:

ÓZDVIDÉKI MUNKÁSDALOK GYŰJTÉSÉNEK TAPASZTALATAI

1./ A munkásfolklor kutatás különleges feladata: munkásdal gyűjtés.

A munkásfolklor kutatás és azon belül a munkásdal gyűjtés nagyobb mértékben mind a hivatásos, mind az önkéntes gyűjtők részéről az ötvenes évek elején veszi kezdetét. Az ELTE Néprajzi tanszékén alakult meg a Munkásfolklor Munkaközösség, mely a feladatok meghatározása mellett szakmai irányítást és ösztönzést adott azoknak a kutatóknak, akik érdeklődéssel fordultak a munkaterület felé.

Számos önkéntes gyűjtő forgatta haszonnal a munkaközösség egyik tagjának módszertani útmutatóját.^{1/} Engem is ez a kiadvány serkentett arra, hogy a munkásfolklor műfajai után kutassak az ózdvidéki munkások között.

Közel egy évtizednek kellett eltelnie addig, míg a munkásdal gyűjtés erőteljesebb lendületet vett. Nem véletlen jelenségnek voltunk tanui, mert 1961-ben rendezték meg Prágában a Nemzetközi Munkásdal Konferenciát.^{2/} Ez a tanácskozás eszméletőleg hatott gyűjtőinkre, mert többek között felvázolta pl. a cseh munkásdalok fejlődésének jellegét, felkutatásukkal kapcsolatos eredményeket, elemezte a munkásdalt, mint a folklorkutatás tárgyát,^{3/} - továbbá mint a zenei kutatás tárgyát, irodalomhoz való viszonyát és formáját, internacionalizmusát és a dalok nemzetközi szintű kutatását.^{4/}

A nemzetközi konferencián elhangzottakat hamarosan nyomon követte a Munkásdal és munkásfolklor magyar szakirodalmának bibliográfiája,^{5/} néhány elemző cikk a munkásdallal kapcsolatosan,^{6/} Napvilágot látott számos egyéni vagy csoportos gyűjtőmunka eredményeinek publikálása.^{7-8/} A módszertani útmutatók és egyéb publikációk pusztá megjelenése igazolta azt, hogy a munkásdal a gyűjtőmunka fókuszába került. Idősszerű, halasztha-

tatlan feladattá vált.

Az előbb említett bibliográfiák, elemző cikkek motíváltak arra, hogy a komplex módszerrel gyűjtött munkásfolklór anyagból kiemeljem a munkásdallal kapcsolatos adalékokat és eljuttassam azokat az MTA Munkásdall Bizottsághoz. /jelenleg: MTA Munkásdallkutató Munkaközössége./

A gyűjtött dalok száma nem sok, mindössze 60, de talán mégis elegendő bizonyíték arra, hogy tematikus megoszlása, előfordulásainak időbeli differenciáltsága, a zenei motívumok variálódása dokumentálja a tényt: mindenütt gyűjthető munkásdall eredményesen.

A dalanyag feldolgozása a szakemberek feladata. Rövid elemző munkámnak tehát nem ez a célja. Sokkal inkább az, hogy a munkásfolklór barátainak, társadalmi gyűjtőinknek, szakörvezetőknek, történelem és énektanároknak, a tudományos ismeretterjesztés munkásai számára irjam le gyűjtőmunkám néhány tapasztalatát.

Beszámolómból megismerhető a gyűjtés helye, a gyűjtőmunka módszere, a dalok felhasználásának lehetőségei. Ezt követi a munkásdallak szövegelemzése és néhány utalás a dalok funkciójával kapcsolatban. A dalok melódikai elemzéséről ezuttal le kell mondanom, mert a kotta közlése nyomdatechnikai okokból jelenleg nem kivitelezhető.

A szövegelemzést követi az adalékokban szereplő 25 munkásdall, valamint a munkásdallgyűjtés szakirodalmával kapcsolatos néhány tanulmány felsorolása.

2./ Ózdvidéki munkásdall-gyűjtés.

a./ A gyűjtés helyének néhány sajátos vonása.

A Mátra és a Bükk hegységtől Északra fekvő Salgótarján, - Recsek- és Ózd-vidéki települések társadalomrajzi kutatásánál közel másfél évszázadot kell áttekinteni a kutatónak. A bányászat ez idő alatt, valamint a bányászatot követő vasipar ezen a tájegységen belül sajátos rétegeit alakította ki a magyar munkásosztálynak.

Az ipartelepítéssel kapcsolatosan bányász- és gyárikolóniák sora épült ki még a XIX. század végén. Az üzemek törzsgárdáját, a szakmunkások zömét a századfordulói idegenajku, betelepített szakmunkások képezik. Ezek nagyrésze a felvidéki

üzemekből nyer áthelyezést a Rima-Murány, Salgótarjáni Vasmű R.T. üzemébe. Jelentős a cseh,- német-, francia- és olaszországi szakmunkások száma is a betelepült munkások között.

A századforduló első évtizedében a kivándorlás hatalmas méreteket ölt. Az I. Világháborút követő trianoni békeszerződés tájegységünk üzemait megfosztja a nyersanyagbázistól. Ugyanakkor véget vet a felvidéki és más idegen országbeli szakmunkások vándorlásának.

Az üzemek teljesítőképességének fokozatos növekedése a törzsgárda mellett lassan életre hívja tájegységünk kétlaki munkásságát.

Egy emberöltő múltán, az ötvenes évek végén, a mezőgazdaság szocializálásának folyamata a már említett két munkásréteg életmódját döntő mértékben befolyásolja. Lassu, de határozott jelei mutatkoznak a társadalmi élet alakulásának, változásának. Ezen belül a homogén jellegű kolóniák szakmunkás-gárdája, - bármennyire nagy volt a fluktuáció ezen a területen, de ez a társadalmi réteg elszigetelte magát az őslakosságtól, - feloldódik a társadalom egészében. Kilép elszigeteltségéből. Ugyanakkor a kétlaki ipari munkásság veszít kétlaki jellegéből. Vagy az ipar vagy a mezőgazdaság felé orientálódik.

Az osztálytársadalmak idején erősen differenciált társadalmi rétegek integrálódásának vagyunk a jelenben tanui.

A gyűjtés helyéről szólni annyit jelent: a gyűjtőhely lakosságának társadalmi összetételét megállapítani.

Mindebből az következik, hogy a munkásfolklór gyűjtés és ezen belül a munkásdal gyűjtés számára kiváló lehetőségek nyílnak olyan helyen, ahol együtt él iparimunkás, bányamunkás és földműves.

b./ A munkásdalok gyűjtésének módszere.

A munkásdalgyűjtés csak a gyűjtőmunkám legutóbbi szakaszában vált önálló gyűjtőfeladattá. Előbb, mint már említettem, egy általános munkásfolklórgyűjtés részeredményeként találkoztam a munkásdalokkal. Többnyire munkáséletrajzok feljegyzése során gyűjtöttem néhányat. Ez a módszer ólravezető, mert az adatközlő egyidőben sok más, értékes adalékot közölhet, és így, - ha csak a munkásdalok érdekelnének is bennünket - az

az anyag sem megy veszendőbe.

A komplex módszer a gyűjtésnél több adatot tud felidézni a munkásdalok funkciójával kapcsolatban. A speciális feladatokkal működő gyűjtőt pedig ezek az adatok is, a munkásdalok, hasznosan segíthetik.

As anyagot előbb diktálás után jegyeztem fel. Később használtam magnetofont. Így a dallami sajátosságok /diszítőhangok/ pontosabb feljegyzésére nyílik lehetőség.

Egy törzsdallamnak vagy szövegnek élhetnek variánsai. Kivánatos ezeknek feljegyzése, mert akár a dallam motívumának variálódása, akár a szövegbeli eltérés utbaigazíthat egyes munkásdalok fejlődésének vizsgálata során.

c./ A munkásdalok feldolgozása és felhasználása

A feldolgozás alatt itt nem többszólamú énekkari vagy zenei kíséret szólamainak kidolgozását értem. Csupán arról van szó, hogy a munkásdalra vonatkozó legfontosabb adatokat rögzítjük, hogy a dallammal, szöveggel együtt később felhasználhassuk.

A gyűjtött anyag egy-egy példányát kivánatos eljuttatni a MTA Munkásdalkutató Munkaközösséghez, a Legújabbkori Történeti Múzeum archívumába, valamint a Megyei Múzeumok Igazgatóságához. Ezeken a helyeken eredményesen segíthetik a tudományos kutatómunkát adalékjaink. Segítik a gyűjtés eredményeinek központi felmérését, és a kutatók az anyag ismeretében jobban tudnak szakirányu segítséget nyújtani az önkéntes gyűjtőhálózat tagjainak.

De lakóhelyünkön is eredményesen felhasználhatjuk a munkásdalokat. Egyéni kutatómunkánk publikációt illusztrálhatjuk egyes legújabbkori történeti eseményekkel kapcsolatban, mint pl. az agrársocialista mozgalom eseményeinek feldolgozása alkalmával,⁹ vagy az országgyűlési választások emlékeinek szemléltetésére¹⁰.

A dalok sikerrel felhasználhatók az iskolai oktatásban is. A történelem tanítása során szintén a legújabbkori történeti eseményeket szemléltethetjük helyi gyűjtésű munkásdalokkal. Az ének-zenei nevelés foglalkozásain jó alkalom nyílik a munkásdalok többirányi felhasználására.

Nem kétséges, hogy ezek során intenzívebb érzelmi

hatásokat is tudunk közvetíteni tanulóink oktatása, nevelése során.

Említésre méltó az a lehetőség, amely a muzeumi ismeretterjesztő munka során nyílik számunkra a munkásdalok népszerűsítése terén. Már éltünk is többször ezzel a lehetőséggel. Legutóbb pl. a Magyar Munkásmozgalom Története c. vándorkiállítás anyagának bemutatásánál, a kiállítás megnyitó ünnepségén adtunk elő zenei szakkörünk tagjaival a kiállítás eseményeivel kapcsolatos, de helyi eredetű munkásdalokat. Ez a bemutatás élményszerűbbé tette a látogatást minden érdeklődő számára.

2./ A munkásdalok szövegének elemzése és a dalok funkciója.

Az adattárba a rendelkezésre álló dalanyagból csupán 25 munkásdalt vettem fel. Témakörönként egyet-kettőt. A témakörönkénti csoportosítás teljesen attól függ, hogy milyen anyagot sikerül gyűjtenünk lakhelyünkön.

Nem áll módunkban egyes adalékokkal kapcsolatosan a dal előfordulásának, megjelenésének időpontját pontosan meghatározni. Ezért nem is ragaszkodhatunk pontosan az időrendi felsoroláshoz.

Az egyes dalok szövegelemzése vezet bennünket a társadalmi fejlődés egyes szakaszainak jobb felismeréséhez, egyes jelentősebb történeti esemény helyi eseményeinek tisztázásához. Megállapításaink kitérnek a dalok funkciójára is.

A vándordalok közül az I./1. adalék töredéke a Kálmány Lajos által a XIX. század 80-as éveiben feljegyzett vándormesterlegénydalsnak. Nem véletlen, hogy a gyárimunkások között volt közsismert és közkedvelt ez a dal. A vasipari üzemekben hamar munkához jutott egy-egy mesterlegény. Lakatos, bádogos, esztergályos, kőműves nemcsak szakismeretét hozta magával az üzembe, hanem szakmájának egész hagyományrendszerét. Így dalaít is.

A vándorlegényekre, - és ezzel a dal funkciójára is utalunk - így emlékezik adatközlőnk: "Mindig voltak olyanok, akik leszámoltak a borsodnádasdi gyárban és járták az országot. Volt egy legény, aki Nándorhegyről, Krassó-Szörény megyéből gyalog jött haza egy öreg cimborájával. A cimborája már jól értette a vándorlást. Hátán hordta pintlikjét, abban volt mindene.

A nótát énekelgették a gyárban, vagy a falu közt, de

a csandór azt nem szerette, mindjár zavarta".

Ez iparvidéken folytattam gyűjtést, az őslakosság mégis a parasztság. Ennek az osztálynak is vannak vidékünkön munkásmozgalmi emlékei.

Az osztályharcos agrárproletár dalok közül a II./1.-ben szereplő Bonta Jankó az 1899. évi agrárszocialista szervezkedés helyi vezetője volt, akiről bővebben olvashatunk egy főszolgabírói jelentésben.^{11/} Figyelemreméltó mozzanat, hogy az agrárszocialista szervezkedés vezetői és az egykoru iratok szerint letartóztatott 65 "magát szocialistának valló személy" a tehetősebb, a jobbmodú parasztok sorából került ki. A századforduló idején Borsodnádasd környékén nincs számottevő nagybirtok és nincs jelentős számú agrárproletár. Igaz, hogy a fél évszázada működő ipari üzemek munkaalkalmat biztosítanak a szegényebb paraszti családoknak, /segédmunkák/ de a tehetősebbnek is /vasérc, szén és vasáruk fuvarozása./

A dal általánosan közismert volt. Énekelték a fonóházban, lagziban és munka közben is, természetesen az akkori hivatali hatóságok bosszuságára.

A summásdalok közül az adattárba felvett II./2. és II./3. dalok adatközlői nem Borsodnádasdon születtek. Az itt feljegyzett többi summásdal adatközlői sem. Valamennyi summásdalt maklári, szomolyai, mezőkövesdi, szihalmi, balatoni stb. születésű adatközlő dalolta el, akik időközben Borsodnádasdra települtek.

Ez a jelenség arra utal, hogy a hajdani summáslányok szívesen mentek férjhez Heves megyéből és Dél-Borsodból az ózdvidéki ipari munkásokhoz. Hiszen vagyontalanok lévén nem kötötte őket a vagyonosabb paraszti rétegek életformáját döntően meghatározó endogámia.

Ilymódon a városiasodó iparvidék társadalmának új elemeit képviselték.

Miután a nehézipari üzemek jelentették az ilyen családok megélhetésének anyagi bázisát, a hajdani summáslányok bányász- és munkásasszonyokká váltak és szakítottak korábbi életformájukkal. Nem jártak többé summás munkára. Meg sem várták, míg a társadalom objektív körülményei, a földosztás és a nagybirtokok államosítása végképpen felszámolta a summás rendszert.

A summásdalok között is csak azok érdekesek számunkra, amelyeknek antifeudális karaktere van.

A kortesdalok közül a III./1. adalék az 1905. évi országgyűlési képviselőválasztásokra utal. A kormánypárt és az ellenzék kortesei buzdítanak, ígéretnek, uszítanak. Mig Kiszely Sándor földbirtokos a kormánypártot és a feudális uri osztályt képviselte, addig Hebron József ügyvéd a polgárságnak, az ellenzéknek a jelöltje volt vidékünkön.

A gyárimunkások zöme ellenzéki, de a gyárvezetőség kormánypárti volt. Kész a konfliktus munkás és munkaadó között. A helyzet nem eléggé volt érett arra, hogy a munkásság a maga javára fordítsa az események alakulását.

A III./2. és III./3. adalék az 1922. és 1926. évi választások idejéből származik. Vanczák János és a kormánypárti Biró Pál közötti választás gondja kötötte le a községbelieket. "Általános, titkos szavazati jogot" követel a munkásság, de ekkor már a titkos szavazást csak Budapesten hagyták meg, vidéken nem.

Vanczák János megalkuvó politikájáról mit sem sejtett a nádasdi bányász, aki benne látta követeléseinek szószólóját.

A III./2. dalt az adatközlő szerint már 1918. évi tüntetések alkalmával is énekeltek, a polgári demokratikus forradalom idején. "Akkor beszóltak értünk a bányába" - mondja a datközlőnk - "ugy jöttünk ki. A vonat már ott várt. Fölszereltük magunkat patronnal. Ahol házak nem voltak, ott dobáltuk lefelé a patront a rétre. Ózdra vittek bennünket. Ott volt az első gyűlés a gyári iskola udvarán. Danicskó János vitte a zászlót, a többi meg énekel, dobálta a patront örömhíbe".

A katonadalokban IV./1.-2.-3.-4. a Magyar Tanácskötársaság Vörös Hadseregének küzdelme tükröződik, melyet a cseh és román intervenció csapatoikkal vívott.

A IV./1-2. adalékot egy balatoni születésű adatközlőnkől jegyeztem fel. Balaton község szomszédos a dalban szereplő Mikófalvával. Mindkét dalt rendszerint fonóházban énekelgették.

A IV./3-4. dal adatközlője sátoraljaujhelyi születésű és az 1919. évi eseményeket is ott élte át. Erre utal a ciga-

roska /dohánygyári munkásnő/ szakszó is. Hogy éppen Borsodnádasd az adatközlő jelenlegi otthona, ez arra mutat, hogy a nehézipari központok /Diósgyőr, Ózd/ munkaerőt vonzó hatósugara nemcsak a parasztságot képes elérni /Szabolcs, Szatmár, Hajdu, Bihar, Békés megye/, hanem a kisvárosi valamikori középosztály elemeinek az iparvidékre való áttelepedését is eredményezi.

A dalokat a Tanácsköztársaság idején vörös katonák és gyári munkások egyaránt énekelték. Könnyen megállapítható, hogy a közölt adalékokban már korábban ismert katonadalok funkcionáltak tovább aktualizált szöveggel.

A bányászdalok V./1.-2-3. szemelvényeinek gyakran döcögő, csiszolatlan verssorai emlékeztetnek a balladai hangvételre. Mig az V./1. a humoros karakterű dalra példa, addig a V./2. a bányászors tragikus mozzanataira utal.

Az V./3. adalék egy konkrét személynek, Mega vajácsi bányafőnöknek a bányászokkal szembeni megtorló intézkedéseit tartalmazza, melyekre az I. Világháború éveiben került sor.

A nyughatatlanul dolgozó bányászt a rögtönzött tömlőbe, a "zabosba" zárták, melyben addig a bányalovakat tartották. A fegyveres őr, a katonaság mindkét háború idején az imperialista államhatalmat képviselte a hadiüzemmé nyilvánított bányában.

Az V./4. dal mulató nóta, melynek lényeges mondanivalója, hogy a kolónián lakó bányásznak valóban nem volt háza. A társulati lakás a legprimitívebb lakásigényt sem elégítette ki. A kolóniák kezdetben semmivel sem biztosítottak magasabb szintű lehetőségeket a lakáskultúra kialakítására, mint a feudális társadalom idején épült csoportos cselédlakások. Egy közös konyhán négy sokgyermekes bányászcsalád szorongott.

A kolóniák bányászlakossága nem is épített saját házat, csak a kétlaki bányász. Gyökeresen változott meg ez az állapot is a szocialista rendszerben. Ma már a bányász lakótelep házai is a bányász személyes tulajdonába mennek át hosszulejáratu állami kölcsön letörlesztése után.

Az V./5.-6.-7. adalék nem a bányászok által szerzett munkásdalok típusába sorolható. Ezeket bányászok számára írták, az V./5. dalt pl. egy nagybátonyi r.k. plébános.

Volt tehát kísérlet arra, hogy a magyar munkásosz-

tály legforradalmibb rétegét, a bányászokat, a dalokon keresztül is befolyásolják ideológiailag. Az értékelméleti idealizmus történetfeletti régiókba akarta emelni a bányászt érzelmi hatásokon át.

A keresztény kurzus ilyen jellegű "munkásdalokban" is realizálódott. Az V./6.-7. adalékok szintén műdalok. Arra a korra utalnak, amikor a bányász "testület" látszólag még egységes volt és nem feszült még ellentét a bányafőnök és a bányász között úgy, amit az V./3. adalékban felfedezhettünk. Ezeknek a daloknak az éneklésére a bányászdalárdák összejevetelein és a hagyományos bányász ünnepeken került sor. A Liedertáfel dalok álérzelmes, olcsó hatása adott alapot a bányászság ilyen irányu, mesterkélty hagyományrendszerének.

Mutatják a munkásság ellenállását a papsággal és az uri osztállyal szemben az antiklerikális és antikapitalista dadalok A VI./1. munkásdal /töredéke/ a polgári házasság törvénybe iktatása idején /1895/ született meg.

Az 1918-1919. évi tüntetések ráírányították a dolgozók figyelmét a nem dolgozó társadalmi rétegekre. Ezzel kapcsolatban alakulnak ki a politikai, mozgalmi dalok, VII./1.-2.-3. Ezeket a sztrájkok, tüntetések, munkásünnepek alkalmával énekeltek vidékünkön.

A VII./4. adalék Rozsnyó városából származik. Annak bizonyossága, hogy a Magyar Tanácsköztársaság fennállásának rövid ideje alatt is foganatosította szociális intézkedéseit a proletár gyermekek oktatása, nevelése, gondozása, szórakoztatása érdekében.

Nem véletlen, hogy a munkásdalok a legpregnánssabban őrzik a magyar munkásmozgalm történetének eseményeit, annak hiteles emlékeit. Ezért a gyűjtésük, feldolgozásuk és az oktató-nevelő munkában való széleskörű felhasználásuk elődázhatatlan és egyben megismételhetetlen feladata hivatásos és önkéntes gyűjtőinknek.

-o-o-o-

3./ ADALÉKOK:

I./ Vándordalok

- 1./ Hétfőn reggel virradóra,
Mester kopog az ajtóra,
Kelj fel legény, hat az óra,
hatot ütött a toronyba.

Én már többé nem dolgozom,
Inkább ferlajsznyit hordozom.
Ferlajsznyit szíjj a kezembe,
Ugy sétálok Oderbergbe.

Minden falu édes hazám,
Minden asszony édesanyám.
Minden kislány feleségem,
Mikor tetszik megölelem.

Herberg fáter gyujts világot!
Van-e kökényszemű lányod?
Söröm is van, borom is van,
Kökényszemű lányom is van.

Söröd se jó, borod se jó!
Kökényszemű lányod ringyó!

/Adatközlő: Sike Lajos 79 éves ny. lemezgyári m.
Borsodnádasd/

II./ Osztályharcos agrárproletárdalok és summásdalok

- 1./ Bonta Jankó felment Budapestre,
Ötven pengőt tett a lajbizsebbe.
Se bíró, se jegyző,
Én vagyok a szocialista vezető!
- Bíró, jegyző nem kell a községbe!
A szocialista nem jár a törvénybe.
Se bíró, se jegyző,
Én vagyok a szocialista vezető!
- Szocialista, az akarok lenni!
Nékem abból nem parancsol senki!
Se bíró, se jegyző,
Én vagyok a szocialista vezető!

/Adatközlő: Mihály András 74 éves ny. lemezgyári m.
Borsodnádasd/

- 2./ Intéző ur, az istenit magának!
Ne adja a büdös húst a summásnak!
Vagy egye meg, vagy adja a kutyának,
Ne adja azt a szegény summásnak!

/Adatközlő: Dózsa Istvánné, sz. Orosz Piroska
38 éves htb. Borsodnádasd/

- 3./ Dávidpusztán megraktuk a tüzet,
Körülfállták a summáslegények.
Nagy örömmel ránéztek egymásra,
Kitelik az idő már nemsokára.

/Adatközlő: Majoros Ignácné, 62 éves htb.
Borsodnádasd/

III. Korteszalok

- 1./ Kiszely Sándor öreg ember,
Öreg ember szólni sem mer.
Kösse fel jól a gatyáját,
Ha a Hebronnal szembeszáll,
Eljen Hebron Jóska!

Hebron Jóska emberevő,
Iszik, mint a kefekötő.
De most akármennyit iszik,
Követnek már el nem viszik!
Eljen Kiszely Sándor!

/Adatközlő: Sike Lajos 79 éves ny. lemezgyári m.
Borsodnádasd/

- 2./ Tulipántos urak, piruljon a pofátok!
Nézzetek csak széjjel, gyászban volt a hazátok.
Általános, titkos szavazati jogot adjatok!
Hazafiak leszünk, nem hazátlan bitangok!

/Adatközlő: Dánizs János 65 éves ny. vájár
Járdánháza, Vajács bányatelep/

- 3./ Biró Pálnak nincsen diisza',
Maga röffög a hidasba,
Kilenc malac van alatta,
Azt is maga fiadzotta,
Eljen Vanczák János!

Biró Pali tehenet fej,
Csizmájára csepeg a tej.
Két tehennek négy a szarva,
Biró Pali le van sz...a,
Eljen Vanczák János!

Biró Pali tehenet fej,
Csizmájára csepeg a tej.
Akár nyerünk, akár veszünk,
Vanczák János a követünk,
Eljen Vanczák János!

/Adatközlő: Ipacs János 72 éves ny. vájár
Borsodnádasd/

IV. Katonadalok

- 1./ Csillagok, csillagok szépen ragyogjatok,
Ennek a bakának utat mutassatok.
Mutassatok utat be Romániába,
Betörtetek a csehek szép Mikófalvára!

/Adatközlő: Ipacs Jánosné 65 éves htb. Borsodnádasd/

- 2./ Nagy ágyuja van a Vörös Hadseregnek,
Ha megszólal, még a fák is repedeznek.
Ágyugolyó hasítja a sik levegőt,
De sok román vérrel festi be a mezőt.

/Adatközlő: IV./1./

- 3./ Piros alma ne gurulj, ne gurulj!
Cigároska ne busulj, ne busulj!
Vörös katona vagyok, én se busulok,
Kun Béla katonája vagyok!

Cigároska ha kimegy a rétre,
Elmegy a nagy gödör szélére.
Ott látja bakáját tüzelőállásba,
Hogy lő a fehér katonákra.

/Adatközlő: Kovács Istvánné 54 éves htb.
Borsodnádasd/

- 4./ Nincs is annál betyárosabb élet,
Cigároska vörös bakát szeret.
Cigároska osztja cigarettát,
Vörös baka lopja el a csókját.

/Adatközlő: IV./3./

V. Bányászdalok

- 1./ A vajácsi köszénbánya de magos,
De sok szegény cole bányász hervad ott.
Elhervad ott, mert büdös a levegő,
Sötét bánya olyan mint a temető!

Bányászlegény ha bemegy a bányába,
Eles csákányt vágja bele az ortba.
Gyere pajtás, üssük, vágjuk a szemet!
Már minálunk aranypénzzel fizetnek.

A bányába keresik az aranyat,
Nem az ágyon, se nem a pendel alatt.
Mert ha azt a pendel alatt keresnék,
Bizony isten, a bányába nem mennék!

/Adatközlő: Burkovics István 54 éves ny. bányarendészeti
fő. Járdánháza, Vajács bányatelep./

- 2./ Esik eső, jaj de szépen csepereg,
Barna kislány akna partján kesereg.
Sirva kéri ő a főaknász urat,
Egy pár szóra hívják ki a babámat.

Bányászlegény ha bemegy a bányába,
A csákányát vágja a szén aljára.
Vágjad pajtás, hadd rugja a szemembe,
Mert Somsályon aranypénzen fizetnek.

Bányászlegény addig nem lesz ma sikta,
Mig ki nem lesz a métered faragva.
Itt van már az éjfélnek az ideje,
Ki is van már a méternek a fele.

A szállító ha bemegy a bányába,
Elsiet a közeli namerára,
Százhusz csillét leszállít egy órára,
Majd csak akkor gyűjt rá cigarettára.

A somsályi felsőtárna de magos,
De sok szegény bányászlegény hervad ott.
Hervadozik, mert bűdös a levegő,
Mert a bánya olyan mint a temető.

Leszakadt a bányának a teteje,
Benne maradt százhusz ember élete.
Sirhat-rihat a sok árva eleget,
Mer odaveszett a kenyérkeresője.

/Adatközlő: Gulyás Sándor 45 éves vajár,
Somsály bányatelep/

- 3./ Üzemfőnök bement a mély bányába,
Szakmányvételt levette a bányásznak.
A bányászok haragudtak Megára,
Az ablakot azért verték be rája.

A zabosba pihen bányász, szegény bányász eleget.
Munkahelyről kísérték be Vajács bányatelepre.
Tizenkét nap zabost ítéltek rája,
Nyughatatlan dolgozott a bányába.

Fegyveres őr áll a sahta tetején,
Bilincs csörög a bányász lábán-kezén.
Megállj Mega, kutya Mega megbánod,
Vasra verték a tizenkét bányászdol!

/Adatközlő: Ipacs cs. János 68 éves ny. vajár
Borsodnádasd/

- 4./ A bányásznak azért nincsen háza,
Mert a pénzét a kocsmára hányja,
A kocsmára, meg a billiárdra,
Meg arra a göndörhaju lányra!

/Adatközlő: V./1./

- 5./ Minket dicsér a Nap a Föld, minket dicsér az élet.
Munkánk nyomán áldás fakad, a könnyeink kísérek.
Imánk buzdít, nem csüggedünk!
A munka hív, Isten velünk!
A csákány üz, feszül a mell,
Szerencse fel!

/Adatközlő: Wagner Gyula 62 éves ny. főaknász
Borsodnádasd/

- 6./ A bányamester jön, szerencse fel!
A bányamester jön, szerencse fel!
A kezében bányamécs lobog,
A mi szívünk hangosabban dobog!
Fel, szerencse fel, szerencse fel!

/Adatközlő: Malomhegyi Ignác 62 éves ny. bányamester
Borsodnádasd/

- 7./ Óh, a bércek, a bánya gyermekével,
Kész örömmel foghatunk kezét.
Eljen soká, éljen soká,
A bányász testület!

/Adatközlő: V./7./

VI. Antiklerikális és antikapitalista/urelleses/ dalok

- 1./ Megverte az isten a mi kis falunkat,
Nincs is ott jó dolga csak a mi papunknak.
Tele a pincéje tele a kamrája,
Gölbölyű szakácsné visel gondot rája.

Olyan jó dolga van, tokát is eresztethet,
Nem csinál egyebet, hányja a keresztet.
Még az oltárnál is bort iszik a jámbor,
Nagyokat nyel rája mivelünk a kántor.

/Adatközlő: Boza Nagy Jánosné 65 éves htb.
Borsodnádasd/

- 2./ Örvezdezhetsz a világ,
Mert van polgári házasság.
Fiatalok és vénék
Bátran férjhez mehetnek...

/Adatközlő: I./1./

- 3./ Nem ismerünk henye rangot, ágas-bogas koronát,
Szerszámot a naplopóknak, kapát, kaszát, boronát.
Legyen kérges annak is a tenyere,
Aki miatt nincs a népnek kenyere.

/Adatközlő: I./1./

VII. Politikai, mozgalmi dalok

- 1./ Piros zászlónk, vörös zászlónk,
Lobogtatja a szellő.
Jer alája, jer alája,
Te jogtalan szenvedő!
Testvérünk vagy,
Mért ne tartanál velünk?
Ha munkás vagy,
Nem lehetsz te ellenünk!

Elől, elől, sorba, harcra,
Te jogtalan munkáshad!
Zsarnokidat, hóhéridat
Táborunkból jól láthatod!
Indulj velünk,
Nincs számunkra grácia.
Éljen, éljen a
Szociáldemokrácia!

/Adatközlő: Matolai János 69 éves ny. bányaművezető,
Járdánháza, Vajács bányatelep/

- 2./ Tisza Pista el akarja tiltani,
Hogy nem szabad a nép szavát meghallgatni.
Jogot kérünk, jogot a nép javára,
Kötelet a kötelet a Tisza Pista nyakára!

/Adatközlő: IV./1./

- 3./ Piros zászlónk, vörös zászlónk lengedezi a szellő.
Jer alája, jer alája te jogtalan szenvedő!
Ha munkás vagy mért ne tartanál velünk?
Testvérünk vagy, nem lehetsz te ellenünk!

/Adatközlő: Kántor Béla 62 éves ny. vágár
Borsodnádasd/

- 4./ Már minálunk babám, már minálunk babám,
Az jött a szokásba.
Kiviszik a prolit, kiviszik a prolit, mesedélutánra.
Előbb mesét hallgat, aztán fűben játszik,
Piroslik az arca, piroslik az arca,
Piros színűt játszik.

/Adatközlő: Kovács István 60 éves lemezgyári ny.
Borsodnádasd/

JEGYZETEK:

- 1./ DÉGH LINDA: Utmutató a munkásosztály néprajzi vizsgálatához, Bp. 1953.
- 2./ PÁLINKÁS JÓZSEF: Nemzetközi munkásdal-konferencia /Énektanítás V. évf. 1.sz. 14.p./
- 3./ KARBUSICKY-PLETKA: Kutatások a munkásdalkultúra területén és további távlatok /I.rész/ /Az ének-zene tanítása VII. évf. 2.sz. 77.p./
- 4./ KARBUSICKY-PLETKA: Kutatások a munkásdalkultúra területén és további távlatok /II. rész/ /Az ének-zene tanítása VII. évf. 6.sz. 282.p./
- 5./ NAGY DEZSŐ: A munkásdal és munkásfolklór magyar szakirodalma, Bp. 1962.
- 6./ HOLLÓS LAJOS: Munkásdal, mozgalmi dal, tömegdal. /Az ének-zene tanítása VII. évf. 1.sz. 1.p./
- 7./ KISS LAJOS: A várpalotai munkásság zenei hagyományai /Énektanítás IV.évf. 5.sz. 1.p./
- 8./ BODGÁL FERENC: Borsodi summásdalok /Borsodi Szemle 1962. VI. évf. 3.sz. 71.p./
- 9./ NEMCSIK PÁL: Adatok az 1899-es borsodnádasdi agrárszocialista mozgalom történetéhez. /Borsodi Szemle 1962. VI.évf. 3.sz. 79.p./
- 10./ NEMCSIK PÁL: Az országgyűlési képviselőválasztások borsodnádasdi emlékeiből /1900-1926./ /A Herman Ottó Múzeum Évkönyve IV. Miskolc 1964. 175-181.p./
- 11./ NEMCSIK PÁL: Bányászélet Borsodnádasdon. /Borsodnádasd 1961. 11.p./

H. Kohut Mária:

ADALÉK A MUNKÁSGYUFA TÖRTÉNETÉHEZ

1898 tavaszán a belügyminiszterhez névtelen feljelentés érkezett, a "szocialista jelmondatokkal és arcképekkel ellátott gyufacsomagok" előállítói és terjesztői ellen. Néhány héttel ezt követően, a m. kir. államrendőrség főkapitányi hivataltala "több liberális polgár" aláírással, hasonló tárgyú figyelemztető levelet kapott.

A fővárosi munkások által látogatott vendéglőket és kocsmákat különös figyelemmel kísérő, azok különtermeibe bejáratos detektíveknek, nem sok leleményre és ügyességre volt szükségük ahhoz, hogy meggyőződjenek a jóakaratu levelek valódiságáról.

Rudnay Béla főkapitány, három nap mulva pontos kimutatással rendelkezett azon vendéglőről, ahol e "veszedelmes és felforgató szándéku feliratokkal és Marx, Lasalle nagy munkásvezérek arcképeivel ellátott /sic!/ munkásgyufákat" forgalomba hozták.

A következő héten befutott jelentések, már Klein Márkus gyufagyárosnak és Blau Lipót gyufakereskedőnek a szociáldemokrata párttal való "üzleti megállapodásáról" is hirt adtak. E szerint Klein Márkus "...minden nagy csomag /100 kis csomag /gyufától, 2 és 1/2 krajcárt fizet a szocialista pártvezetőség pénztárába".

A hatóságok megkísérelték rábizonyítani a szociáldemokrata pártra, hogy "...a munkásgyufákkal való üzérkedés ürügye alatt..." engedély nélküli adománygyűjtést folytat.^{1/} A kerületi kapitányságok teljesen egybehangzóan állították azonban, hogy a külvárosok trafikosainál, a fűszereknél éppen úgy, mint a munkások által sűrűn látogatott vendéglőkben, egyleti helyiségekben, szabott áron kerül forgalomba a munkásgyufa. Így ezt a vádat, bizonyítékok hiányában kénytelenek voltak elejteni.

Klein Márkust eltiltották a "propagandisztikus célokat szolgáló gyufák" készítésétől és pénzbürséggel sújtották. A tiltó intézkedések következtében a munkásgyufák iránti kereslet

ugrasszerűen megnövekedett. A főkapitányi hivatalt ismét elárasztó, "a vad és felforgató szándéku szocialisták" ellen erélyes intézkedést követelő polgárok feljelentő levelei megnevezték azon vendéglősöket is, akik "üzleti hasznuk növelése érdekében, a munkásnép előtt kedvelt" gyufákat közhasználatra asztalokra helyezik.

Ugy látszik, hogy Klein Márkusnak, a rendszeresen kirott és lefizetett magas pénzbirságok ellenére is jó üzletnek bizonyult a Marx és Lassalle arcképeivel ellátott gyufák gyártása, oly annyira, hogy erre más gyufagyárosok és ügynökeik is felfigyeltek, akik nem a közrend, hanem a veszélyes konkurrencia miatt aggodalmaskodtak, és megkísérelték Klein monopolhelyzetét megdőnteni.

Az alább közölt levél egy a sok közül, amit gyárosok, kereskedők, ügynökök a főkapitányi hivatalhoz intéztek e tárgyban. A fenti állítást pregnánsabban is bizonyító beadványok közül, a választás azért esett erre, mert a Lassalle-féle munkásgyufa - tudomásunk szerint egyetlen - eredeti példánya, e levélhez csatolva maradt meg számunkra.

Budapest 1899 május 3-án

T.c.z.

Rendőrfőkapitányságnak

Helyben

Miután tudom, hogy a mellékelt minta szerinti gyufának készítése a főkapitányságtól tiltva volt, a készítője Klein M. és társa, Váczi körut 1.sz. e végett már büntetve is volt, így tehát azon kérdéssel fordulok a t.c.z.főkapitánysághoz, hogy mostan már szabad-e ezen gyufát mint a mellékelt minta mutatja készíteni, mert akkor én is csináltatom. Annak idején a Lassalle Ferdinánd képe szintugy rajta volt, mint most.

A T.c.z. Főkapitányság mielőbbi becses választát kérve
maradok

kiváló tisztelettel

Grünbaum Ede
gyufagyűgynök
Illés utca 4.

m. 1 munkás gyufa
minta Lassalle képpel

Munkás svéd
gyufa

Klein Mestársá

BUDAPEST

Váczí Körút
1 szám.

Lassalle,

Ferdinand

A Munkásság
azon szikla a melyen
a jövő temploma épül.

A kihágási iratok mutatókönyveiben, még 1903-ban is gyakran találkozunk gyufakereskedők és ügynökök neveivel, ami arra enged következtetni, hogy Grünbaum Ede és folyamodó társai nem rendőrségi engedéllyel gyártották és árusították a nagy népszerűségnek örvendő munkásgyufát.

Nem kívánunk a Lassalle arcképével forgalomba hozott munkásgyufának, amely a korabeli szocialista propagandának kétségen kívül ötletes eszköze volt, túlzott jelentőséget tulajdonítani. A jelen közlés célját és keretét is meghaladja, Lassalle magyarországi népszerűségének még a századfordulón is ilyen intenzitással jelentkező okainak vizsgálata. Utalni szeretnénk csak arra, hogy számos adat, így a szocialisták lakásaiban a 90-es években tartott házkutatások során lefoglalt könyvek jegyzéke, az évenként rendszeresen megtartott Lassalle ünnepélyek, arra figyelmeztetnek, hogy Lassallenak a magyarországi munkásmozgalomra gyakorolt hatásának vizsgálatát nem lenne helyes kizárólag a hatvanas-hetvenes évekre leszűkíteni.

1./ a B.M. 1897. évi 35100 sz.a. körrendeletére hivatkozva.

P.L. Bp.Fk.eln.ren. 550 - 1895; 593 - 1895; 637 - 1895;

282 - 1897; 577 - 1898; 654 - 1898;

746 - 1899; 1059 - 1898; 1137 - 1898.

-0-0-0-0-

Orbán Antal:

STATISZTIKAI ADATOK FELHASZNÁLÁSA A TÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁSOKON

Egy adott történelmi korszak muzeumi kiállításon való bemutatásához nem elegendő az események, társadalmi-gazdasági törvényszerűségek tárgyi emlékek és egyéb dokumentumok, feliratok révén történő megjelenítése, leírása. Ugyanis "a természetben és az emberi társadalomban történő folyamatoknak és jelenségeknek két alapvető oldala van:

- tanulmányozásuk minőségi viszonylatban, vagyis a jelenségekhez tartozó azon sajátosságok tanulmányozása, amelyek megkülönböztetik őket más jelenségektől;

- mennyiségi viszonylatban való tanulmányozásuk, vagyis elterjedésük, fejlődésük fokának tanulmányozása.

A marxista dialektikus módszer a minőségi és mennyiségi elemzés együttes alkalmazását követeli meg a tudományos kutatás folyamán, a mennyiségi és minőségi változások közti szoros, kölcsönös kapcsolat számbavetését." /V.I. Kozlov: Kulturno-izsztorieszkij processz i ginyamika csisszlennoszty narodov.VIMK. 1959. 1.sz. 49. old./

A társadalmi élet fejlődésének arányában egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a társadalmi-gazdasági, történeti folyamatok mennyiségi oldalának megismerése és megismertetése, egy adott történeti szakasról szerzett ismeretek sokkal mélyebbek és maradandóbbak, ha a társadalmi jelenségek mennyiségi oldalát a minőségi jellegűvel való elszakíthatatlan kapcsolatában mutatjuk be. Lenin így értékelte a statisztikai adatok propagálását: "Nekünk be kell vinnünk a statisztikát a tömegek közé, népszerűsíteniünk kell, hogy a dolgozók fokozatosan megtanulják, hogy maguk értsék meg és lássák, hogyan és mennyit kell dolgozniuk, hogyan és mennyit lehet pihenniük, hogy az egyes közösségek gazdálkodása, üzleti eredményeik összehasonlítása az általá-

nos érdeklődés és tanulmányozás tárgyává válják". /Lenin: Válogatott Művei, II. köt. Szikra, 1949. 382. old./

A társadalmi jelenségek és folyamatok számadatok révén történő leírását és feltárását a statisztika végzi. Ez gyakorlati tevékenység, amelynek eredménye a statisztikai adatok bizonyos összessége. A statisztikai adatok vagy más néven: statisztikai jellemzők, - az anyagi, társadalmi valóságnak nem természettudományos pontossággal való kifejezése, hanem annak csak lehetséges közelítése. A társadalmi valóság lényegének feltárásához azonban nincs is szükség az ugynevezett mikro-pontosságra. A jelenségek lényege: a tendencia, a fejlődés iránya viszont helyesen tükröződik a számadatokban.

A történeti kiállításokon rendszerint nincs szükség arra, hogy az adatokat saját magunk által végzett statisztikai felmérés útján szerezzük meg. A muzeológus valahol már publikált adatokkal dolgozik, azokból válogat. Ezt a tevékenységet és eredményét is "szekundér statisztikának" szokás nevezni.

A kiállításokon szükséges adatokat a muzeológus valamely műben vagy jelentésben közzétett statisztikai táblából veszi, és esetleg ugyanilyen tábla formájában közli is a kiállításán. A statisztikai tábla szokásos és előírt formáját az alábbi példával illusztráljuk:

AZ 1961 - 1963 ÉVI FELUJÍTÁSOK ADATAI
/milliárd Ft-ban/

Pelujtás fajtája:	1961	1962	1963	3 év összesen
Vállalati	8,7	9,6	10,1	28,4
Lakóház	0,7	0,7	0,8	2,2
Költségvetési	1,6	1,9	2,3	5,8
Összesen:	11,0	12,0	13,2	36,4

A tábla fej- és oldalrovara tartalmazza az ismertetet, amelyek között a számszerű összefüggés objektíve fennáll /vagyis adott esetben a három időpont és az egyes felujtásfajták között/. Különös figyelmet kell fordítani az összegrovatokra: példánkban az adatok kétszeresen is, függőleges és vízszintes i-

rányban összesgezve vannak. Azt a táblát, amelyikben két vagy ennél többszöri összesgezést találunk, kombinációs táblának nevezzük, - szemben az egyszerű összesgezésszerű, vagy összesgezést egyáltalán nem tartalmazó egyszerű táblával. Amennyiben magunk készítünk statisztikai táblát kiállítási célra, az lehetőleg csak egyetlen összesgezést tartalmasson - a fontosabbnak ítélt szempont irányából. /Példánkban fontosabb megmutatni a felújítási összegek évenkénti alakulását, mint az egyes felújításfajták három évi összegét, ezért az első összesgezést végezzük csak el. A két vagy több irányban történő összesgezések a kiállításon savorólag hatnak és csak szakismerettel rendelkezők előtt egyértelműek./

Már a bevezető részben megjegyeztük, hogy a statisztikai adatoknak egy adott rendszere nem abszolút pontossággal tükrözi a valóságot, hanem attól kisebb-nagyobb mértékben eltér. Az objektív valóság és a statisztikai adat közötti "rész", a hiba a statisztikai megfigyelés eszközeinek tökéletlenségéből és a megfigyelő személy szubjektív tévedéseiből ered. Pontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy ezzel egyáltalán nem azt állítottuk, miszerint a statisztikai adatok általában megbíthatatlanok, "hibásak". Ha a statisztikai megfigyelés végeztésekor betartották az előírt szabályokat, a hiba nagyságrendje olyan kicsivé szűgöroodik össze, hogy a gyakorlatban elhanyagolható a jelenség lényeges vonásainak megértése szempontjából. Ezt figyelembe véve bizonyos elővigyázatosságot kell tamsítani a látásólag legpontosabb adatokkal szemben is. Ha például azt olvassuk egy helyen, hogy Magyarországón 1963-ban az óvodai férőhelyek száma 178.561 volt, akkor ez a mikro-pontosság az első látásra igen imponánnak tünhet. Itt a "körülbelülnek" semmiféle szerep nem jut, a szám végén lévő egyes kizárja az eggyel többet és az eggyel kevesebbet is. Azonban többekben feltámad a kételkedés ördöge: mi történhetett akkor, amikor a 178.562. gyereket is be akarta íratni az anyukája? Végigjárták Pest és Buda összes óvodáit és mindenhol azt válaszolták, hogy nincs több négyzetméter és nincs több kistányér? A valóságos életben persze valahol megessánták Jancsikát és bejutott az óvodába, - noha a sokkal szigorubb statisztikai rubrikák közé már nem. Ha azonban új úrlapokat küldenénk is és ismételten összeszámlálnák a férőhelyek számát - ez a szám nem

egyezne az előbbi számlálás eredményével. Az viszont biztos, hogy ez a szám is 178.550 és 178.650 között lenne, vagyis 178.600 körül ingadozna. Ez azt jelenti, hogy a fenti hat jegyből álló szám esetében csakis az első négy pontossága garantálható - adunk csak a százask helyértékig szignifikáns! Mivel a tízesek és az egyesek helyén álló számjegyek esetlegeseek, nem objektívek, hanem szubjektívek, - ezért helyüket helyesebb nullákkal kitölteni. A kiírás helyes formája tehát: "Óvodai férőhelyek száma Magyarországon 1963-ban 178.600." / Az utolsó két helyen álló nulla automatikusan azt jelenti, hogy ettől felfelé és lefelé 50-es eltérés lehet. Az eltérés nagyságrendje mindössze 0,05 %, ami gyakorlatilag elhanyagolható. A szignifikáns számokkal való operálás néha kellemetlen és hamis következtetések levonását kúszóbbli ki. Valamelyik nyers jelentésben, közlésben pl. azt találjuk, hogy egy területen az állatállomány "x" évben 14.345 db. volt, "y" évben pedig 14.299 db. Következtetés: az állatállomány csökkent. Holott a szignifikáns adat 14.300 mindkét évben, így lehetséges, hogy "y" évben volt magasabb a létszám/.

A felszabadulási emlékkiállításunkon még hosszabb adatot, egy nyolcjegyű számot is "abszolút pontossággal" írtunk fel. Ez didaktikailag is helytelen, hiszen a telefonszámoknál hosszabb számokat még városi embernek is igen nehéz megjegyezni. Mint említettük az abszolút pontosságot társadalmi-gazdasági jelenségeknél mindig bizonyos hibák, tévedések eredményeként kapjuk. Ennek szignifikáns jegyekkel és nullákkal való kiküszöbölése a közérthetőséget is megnöveli. Az összesítő hivatalos statisztikai közlések általában már ilyen jellegűek. Ha ennek ellenére részletesebb adatokkal találkozunk - át kell alakítani őket az alábbi, elég jól használható séma alapján:

Az adat összes sz.jegye:	9	8	7	6	5	4	3
Ebből szignifikáns jegy:	5	5	4	4	3	3	3

Példa a szignifikáns számjegyekkel való közlésre:
NÉHÁNY FONTOSABB CIKK KIVITELE

Év	Timföld 1000 tonnában	Kiszerezelt gyógy- szer, millió DF.	Pamutszövet millió m ²
1938	2,7	3,7	8,8
1949	2,2	14,0	50,7
1963	134,4	336,1	114,8

A történeti kiállításon azonban a statisztikai adatok abszolút számok formájában való közlésére rendszerint nincs is szükség. A nem szakember szemlélő számára a 8.800.000 m² és 114.800.000 m² pamutszövet egyaránt "sok", legfeljebb még azt veszi észre, hogy az utóbbi a soknál is "több". A statisztikai adatok szerepe a történeti kiállításokon ritka kivételtől eltekintve az, hogy egy általánosabb jellegű társadalmi - gazdasági fejlődést illusztráljon konkrét példaként; - egy társadalmi-gazdasági jelenség dinamikáját érzékeltesse. A statisztikai adatoknak pedig éppen az a specialitása, hogy a fejlődési tendenciát hűben képesek tükrözni. A tendencia még nyilvánvalóbban mutatkozik meg, ha azon fejlődési fokozatok, állapotok egymáshoz való viszonyát - amelyeket egy-egy szám reprezentál, - egyetlen számmal fejezzük ki. Két adat összevetésével, /vagyis egyiket osztjuk a másikkal/ képzett viszonyszám már nem jelzi az abszolút méretet, hanem kizárólag arra irányítja a figyelmet: hogyan, milyen arányban nőtt vagy csökkent az illető jelenség? A történeti kiállításokon legcélszerűbb a százalékos viszonyszám formát alkalmazni. Nézzünk egy példát a viszonyszám formára való átérésre:

VILLAMOSENERGIA TERMELES ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON

Abszolút számokkal:

Év	Termelés 1000 MWó
1950	3001
1951	3506
1952	4197
1953	4615

Viszonyszámokkal:

Év	Termelés Index: 1950=100
1950	100
1951	117
1952	140
1953	154

Az áttérés módja igen egyszerű: a szóbanforgó év /tárgyév/ adatát elosztjuk az első év /bázisév/ adatával és megszorozzuk 100-zal. /Rövid képlet formájában: $\frac{A}{B} = V.100$ / Ezt a műveletet mindenki elvégezheti különösebb képzettség nélkül. Ehhez hasonló a másik feladat, amellyel azt akarjuk bemutatni, milyen egy adott társadalmi jelenség komponenseinek egymáshoz való aránya:

**AZ IPARBAN FOGLALKOZTATOTTAK SZÁMA FŐCSOPORTOK
szerinti megoszlásban
1963-ban**

Abszolút szám:

Viszonyszám:

Foglalkoztatottak száma 1000 fő	Főcsoport megnevezése	%-os megoszlásban
809	Nehézipar	65,5
303	Könnyűipar	24,6
131	Élelmiszeripar	9,9
1.243	Összesen	100,0

/A megoszlási százalék kiszámítási módja: Összegadatot elosztjuk a megfelelő részadattal és az eredményt szorozzuk százszal./

Nagyobb jelentőségű és viszonylag kis volumenű adatok esetén célszerű lehet az abszolút számokat és a változás irányát jelölő viszonyszámokat egyaránt feltüntetni. Például:

**A CSENDŐRLEGÉNYEK AZ ELSŐ VILÁGHÁBORU ALATT EGYRE GYAKRABBAN
HASZNÁLTAK FEGYVERT A MAGYAR KATONASZÖKEVÉNYEK ELLEN**

Év	Fegyverhasználat száma:	Növekedés az első évhez viszonyítva:
1914	17	-
1915	93	5,4 szoros
1916	129	7,6 szoros
1917	464	27,6 szoros
1918	1.200 ^x	70,6 szoros

"Ezeknek jelentékeny száma halálos löfegyverhasználat.
Fegy csendőrraltgy."

Megjegyzés: ^x becsült adat.

/MMTVD. 5. köt. "A magyar csendőrség fel-
ügyelőjének jelentése a honvédelmi minisz-
terhez a katonaszökésekről..." alapján./

A kiállításokon bemutatni kívánt adatokkal kapcso-
latban tipikusan jelentkező probléma, hogy a jelenség fejlődését
nem tudjuk a kiállítási téma egész időszakát átfogóan bemutatni,
mert a korszakra vonatkozóan még hiányzik az összefoglaló érté-
kelés. Elhatároztuk például, hogy a gazdasági élet alakulását az
1930-as évektől napjainkig az állami kezelésben lévő ipar terme-
lési adataival illusztráljuk. Ennek adataiban ugyanis eléggé
közvetlenül tükröződik a háborús fellendülés, majd az újjáépí-
tési program és a szocialista iparosítási politika hatása. Az a-
datok azonban csak százalékos formában találhatók meg, méghozzá
az 1938 - 1949 közötti adatok az 1938-as év termeléséhez viszo-
nyítva, az 1949 - 1965-ig terjedő adatok pedig 1949-hez illetve
1960-hoz mint bázishoz viszonyítottak. Táblázatba foglalva ösz-
sze:

AZ ÁLLAMI IPAR /GYÁRIPAR/ TERMELÉSÉNEK ALAKULÁSA

a./ 1938-1949 b./ 1949-1960 c./ 1960-1963
KÖZÖTT

Megjegyzés	Év	Index: 1938=100	Index: 1949=100	Index: 1960=100
Utolsó békeév	1938	100	-	-
Legmagasabb há- borús term	1943	135	-	-
Ujjáépítés	1946	37	-	-
	1949	137	100	-
Szocialista építés	1960	-	353	100
	1963	-	-	129
	1964	-	-	135

Adataink ilyen formában a kiállításon nem használha-
tók, mert áttekinthetetlenek a látogatók számára. Az adatokat
valamilyen módon egységesíteni kell, a felsorolt évek termelését

egyetlen kiválasztott év adatához kell viszonyítani. Itt legcélszerűbbnek látszik a kezdő, az 1938-as év. Az egységesítés úgy történik, hogy jobbról balra haladva az egyes oszlopokban található összes adatot megszorozzuk az előtte lévő oszlop utolsó adatával. Vagyis először a c./ oszlop adatait a b./ oszlopban lévő 353-mal. Így a b./ oszlop a következő módon egészül ki:

Index: 1949=100

1949	100
1960	353
1963	454
1964	477

Ezeket a számokat viszont az a./ oszlop 137-es adatával szorozva megkapjuk az 1938-tól 1964-ig terjedő időszak egységesített mutatóit. Ezt az eredményt használhatjuk már a kiállításon:

Index:	1938	1943	1946	1949	1960	1963	1964
1938=100	100	135	37	137	482	621	653

A kiállítási szempontoknak jobban megfelel, ha a statisztikai adatokat nem "meztelenül", táblázatok formájában adjuk közre, hanem különböző grafikus ábrák "ruháiba" öltöztetjük őket. Így jobban megfelelnek a szemléltetési követelményeknek, igen változatos formákat lehet kialakítani. Célszerű alakjukkal, színeikkel, foltjaikkal nagy mértékben hozzájárulhatnak a kiállítás kompozíciójának, megfelelő ritmusának és hatékonyságának fokozásához.

A grafikus ábrázolás legfontosabb tulajdonsága, hogy arányokat érzékeltet, nem pedig abszolút méreteket. Ezért egyetlen, egyedülálló statisztikai adatot nem lehet grafikusán ábrázolni. /Pl. grafikusán ábrázolhatatlan az a tény, hogy Magyarországon 1963-ban az élveszületések száma 132.262 volt. Legfeljebb oly módon illusztrálható, hogy egymás mellé rajzolunk tizenhárom egyforma bábifigurát, ahol egy-egy figura 10.000 születésnek felel meg./ Észrevehetjük, hogy a grafikus ábrázolás sajátosságai azonosak az előbb tárgyalt statisztikai viszonyszámokéval. Ezért

általában a grafikus ábrázolásokat a megfelelő viszonyszámok kiszámítása alapján készíthetjük el. A grafikus ábrázolások az egyes statisztikai adatok egymáshoz való viszonyát, vagy más szóval arányát távolságokkal, területekkel és ritkábban köbtartalommal /testekkel/ érzékeltetik.

"Népi demokráciánk husz esztendeje" c. kiállításunk grafikai ábrázolásainak tervezése és kivitelezése kapcsán elég gyakran jelentkeztek problémák és néhány ábrázolást elkészülte után meg kellett semmisíteni, illetve jelentős munka ráfordításával átalakítani. Az itt szerzett tapasztalatok alapján, a további kiállításokon való felhasználásra két elvet szögezhetünk le:

Először: nem elegendő a megfelelő statisztikai adatokat csak a forgatókönyvben rögzíteni, az összes további műveleteket pedig a kivitelező grafikusra bízni.

Másodszor: ahhoz, hogy a grafikai ábrázolások hiven szemléltessék a bemutatni kívánt jelenség változását a muzeológusoknak alaposabb ismeretekre kell szert tenniük a kiállításokon használható grafikus ábrák különböző változatait illetően. A legujabbkori kiállításokon eddig az ábrázolásoknak csak csekély változatát alkalmaztuk és nem is a legmegfelelőbb formát választottuk.

Tekintsük át röviden a grafikai ábrák főbb típusait. A gyakorlati kivitelezés szempontjából a grafikus ábrázolások alábbi fajtáit szokás megkülönböztetni:

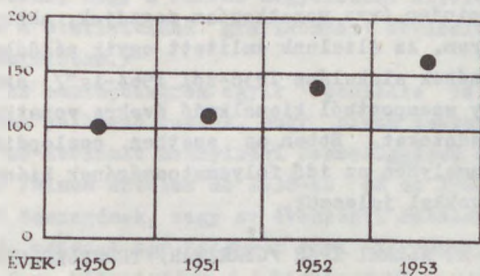
- 1./ Koordináta rendszerűek. /Diagrammok/
- 2./ Mértani alakzatúak. /Síkbeli ábrák./
- 3./ Térképes ábrák. /Kartogramok./
- 4./ Figurális ábrák. /Piktogramok./

Koordináta rendszerűek.

a./ Pont-diagram. Ez a legegyszerűbb formája valamennyi diagram-fajta között és ezen csoportba tartozó diagram belőle fejleszthető ki. Ábrázoljuk hazánk villamos energia termelésének alakulását pont-diagrammal a jelen cikkben közölt adatok alapján:

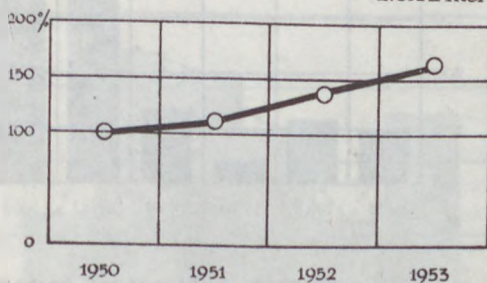
TERMELES %-BAN

1. GRAFIKON

b./ Ha a fenti pont-diagramban a pontokat összekötjük, akkor vonaldiagramot kapunk:

2. GRAFIKON

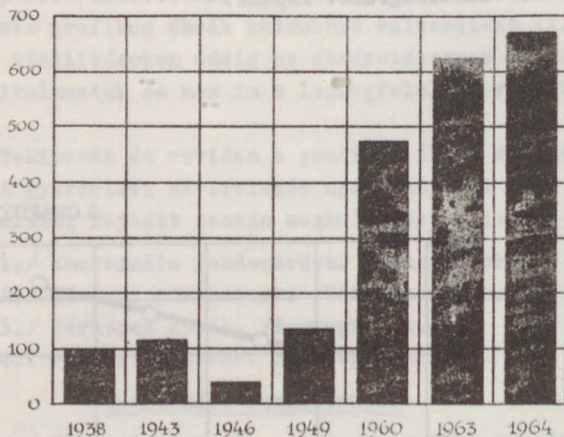

c./ Oszlopdigram. Szintén a pont-diagramból alakítható ki azáltal, hogy a vízszintes tengely közeinek megfelelően merőleges oszlopokat húzunk az egyes pontok magasságáig. Az oszlopdigram jellegzetessége, hogy igen alkalmas nem folytonos jelenségek ábrázolására. Ha például az ipari termelést 1938-tól kezdve minden évre vonatkozóan megadjuk, akkor helyénvaló a vonaldiagram. Az általunk említett egyik példában /"Az állami ipari termelésének alakulása 1938-tól 1964-ig"/ azonban csak egyes, valamely szempontból kiemelkedő évekre vonatkozóan adtuk csak meg az adatokat. Ebben az esetben oszlopdigramot kell használni, amelyben az idő folyamatosságának hiányát az oszlopok közötti hézagokkal jelezzük.

AZ ÁLLAMI IPAR /GYÁRIPAR/ TERMELÉSÉNEK ALAKULÁSA
1938 - 1964 KÖZÖTT

INDEX: 1938 = 100

3. GRAFIKON

FORRÁS: "Magyar Statisztikai Zsebkönyv" 1964" 43. old.

Az ábra kapcsán még azt jegyezzük meg, hogy a grafikus ábrákhoz szervesen hozzátartoznak a következő részek is: a

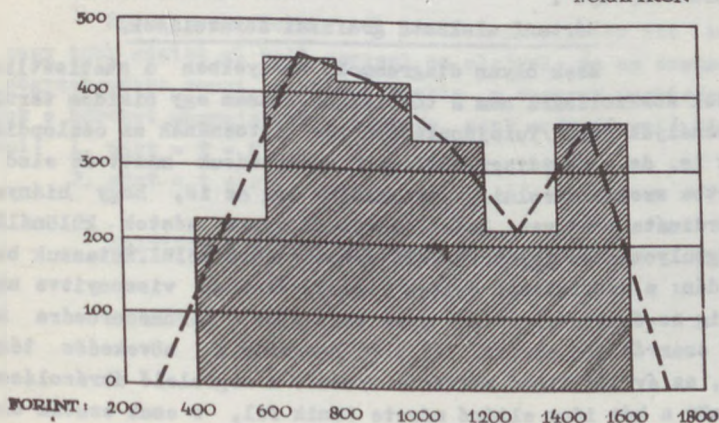
cím, a feliratok /az index, az évek sorozata stb./, az egyes jelek magyarázata /jelmagyarázat, színmagyarázat/ és a forrásra való hivatkozás. /Történész muzeológusoknak nem szükséges különösebben indokolni, hogy a forrás megjelölése hitelesít, s ezáltal is fokozza a statisztikai grafikonnal ábrázolt jelenség rögzítését a szemléltetőben./

d./ Az oszlopdiagram egyik speciális változata a hisztogram. Ennek jellemző vonása, hogy olyan esetekben alkalmazható, amikor az ábrázolt mennyiségi összefüggések összeadásának értelme van. /Nincs értelme az 1938-as és az 1946-os termelési mennyiségek összegének, vagy az évenkénti halálzási számok összeadásának, de például egy hajógyár havi termékkibocsájtásának már van egy évre kiterjedően./ A hisztogramban ezért az oszlopok szorosan illeszkednek és nemcsak az oszlopok magassága jellemzi az adatokat, hanem a kialakult lépcsős síkidomnak a területe is. A hisztogramban jól érzékelhetők a vízszintesen mért egyes értékekhez /osztályközökhöz/ tartozó változó mennyiségek viszonylagos nagysága és kidomborodik a szabályszerűség.

2000 MUNKÁS ÉS ALKALMAZOTTI HÁZTARTÁS MEGOSZLÁSA AZ EGY FŐRE JUTÓ JÖVEDELEM SZERINT

HÁZTARTÁSOK SZÁMA:

4. GRAFIKON

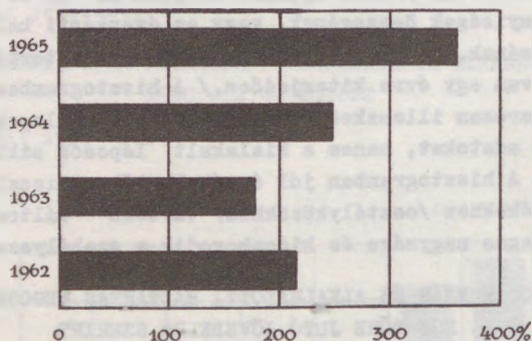

FORRÁS: MAGYAR STATISZTIKAI ZSEBKÖNYV 1964. 136. old.

Mintán itt összehadható mennyiségekről van szó, azért az egyes csoportok átlaga alapján az egészre jutó átlagos jövedelmet is ki tudjuk számolni. /Az ábrán szaggatott vonallal jelezve./ A hisztogramot átalakíthatjuk folyamatos görbévé /gyakorisági görbe/, amelyik bizonyos esetekben még dinamikusabban mutatja a szóban forgó jelenség alakulási tendenciáját. /A hisztogram szintén bejelölve./

e./ Ha az oszlopdiagram tengelyeit felcseréljük, akkor kapjuk a szalagdiagramot:

5. GRAFIKON

Főleg a népesedési jelenségekkel kapcsolatban használják, ilyen például a lakosság életkor szerinti megoszlásának "karácsonyfája".

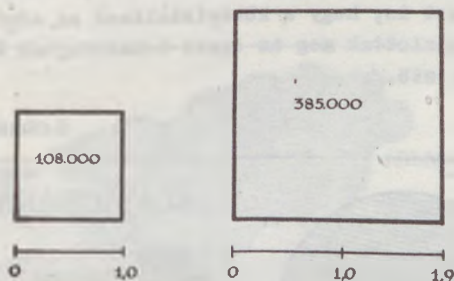
Mértani alakzatú grafikai ábrázolások.

Ezek olyan diagrammok, amelyekben a statisztikai adatok ábrázolására nem a távolságot, hanem egy síkidom területét használják fel. /Tulajdonképpen ide tartoznának az oszlopdiagramok is, de a pontdiagramból való származásuk miatt az első csoportba szokás sorolni/. Jellemzőjük még az is, hogy hiányzik a koordináta rendszer. Ezért inkább az egyes adatok különállását hangsúlyozza az egymásra való vonatkozásokon belül. Mutassuk be egy példán: a szocialista építés kezdeti éveivel viszonyítva napjainkig az érettségizettek száma több mint háromszorosára nőtt, 108 ezerrel 385 ezerre. Itt a fő hangsúly a növekedés tényén van, az évszám kissé háttérbe szorul. A megfelelő ábrázoláson először a két idom eltérő mérete tűnik fel, s csak ezután olvas-

suk hozzá az évszámot.

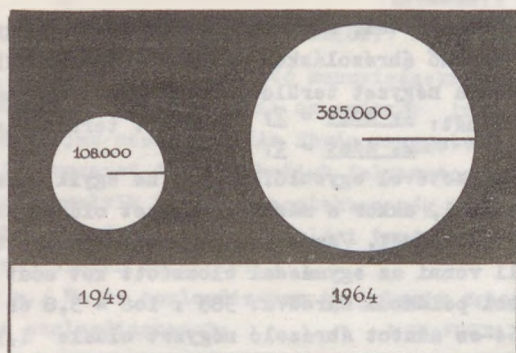
A területtel, mértani alakzatokkal / négyzet, kör, háromszög / történő ábrázolásakor elsősorban arra kell ügyelni, hogy az adatnak a négyzet területe felel meg, nem pedig csak egyik oldala. Tehát: 1. adat = T ; A négyzet területe pedig az 2. adat = t ; egyik oldala négyzetével egyenlő. Vagyis ha egyik adat négyszer nagyobb a másikonál, akkor a második négyzet oldala csak kétszer lesz nagyobb az elsőnél. /Az oldalak felvételéhez először négyzetgyököket kell vonni az egymással elosztott két adat eredményéből./ Az előbbi példánál maradva: $385 : 108 = 3,8$ és $\sqrt{3,8} = 1,9$. Vagyis az 1964-es adatot ábrázoló négyzet oldala 1,9-szer nagyobb az 1949-esnél.

6.GRAFIKON

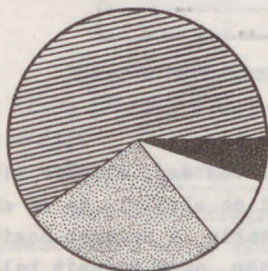
Kördiagram. Területről lévén szó, először itt is a két vagy több adatot el kell osztani az elsővel és az eredményből négyzetgyököket vonni. Minthogy csakis a sugarak segítségével tudjuk a köröket megrajzolni, először ezek arányát kell kiszámítani: 1. adat = $T = R$,
2. adat = $t = r$

Szintén az előbbi adatokat ábrázolva:

A kördiagram előnye, hogy nem csak a jelenség mennyiségi fejlődését lehet vele bemutatni, hanem szerkezetét, összetételét is. Esetünkben pl. azt is, hogy a középiskolások az adott években milyen arányban oszlottak meg az egyes iskolafajták között /technikum, gimnázium, stb./.

8. GRAFIKON

JELMAGYARÁZAT:

- GIMNÁZIUM
- ÓVÓNŐKÉPZŐ
- SZAK-KÖZÉPISK.
- KÖZGAZD. TECH.

A KÖZÉPISKOLAI TANULÓK ISKOLAFAJTÁK SZERINTI MEGOSZLÁSA 1964-BEN

A síkidomokkal történő ábrázolásoknak viszont nagy hátránya, hogy szemléletességük nem egyértelmű. A néző gyakran bizonytalankodik, hogy a statisztikai adat a területtel, vagy csak annak egyik dimenziójával /oldalával, sugarával/ arányos. Sőt ilyen optikai csalódásnak még akkor is áldozatul eshetik, ha

egyébként tisztában van az ábrázolás követelményeivel. Ezért a kiállításokon csak óvatosan használjuk ezt az ábrázolási módot és akkor is helyesebb, ha szakember szerkeszti meg.

Térképes ábrázolás

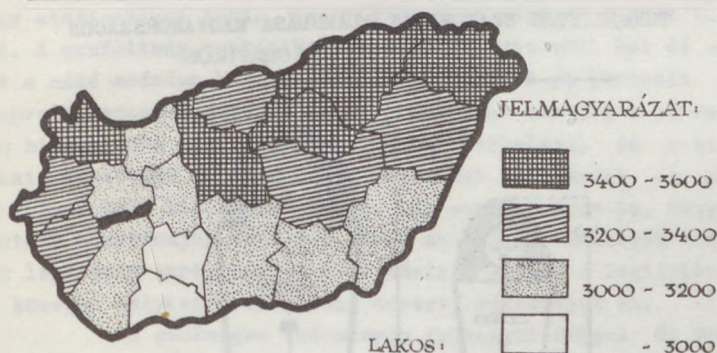
Ha az ábrázolni kívánt mennyiségi összefüggés egyik tényezője valamely földrajzi terület, topográfiai egység, - akkor kartogramot, kartodiagramot vagy ponttérképet készíthetünk.

a./ Kartogram lényege az adott területet ábrázoló térkép, amelynek egyes földrajzi egységeire /megye, járás, város/ vonatkozó adatokat az illető terület színezésével jelöljük.

Példa:

EGY KÖRZETI ORVOSRA JUTÓ LAKOSOK SZÁMA MAGYARORSZÁGON 1964-ben

9. GRAFIKON

b./ Kartodiagramban az illető földrajzi egység térképen ábrázolt helyén a diagramoknál tárgyalt oszlopok, körök, stb. alkalmazásával mutatjuk meg a jelenség előfordulásának nagyságát. /Ilyen lehet például az állami iparban foglalkoztatottak száma megyénkénti megoszlásban. Itt minden 10.000 alkalmazottnak 1 cm. magasságu oszlop felelhet meg, amelyet a megye közepében emelünk/

c./ Ponttérkép csak abban különbözik, hogy adott nagyságu pontnak pl. 1.000 alkalmazott felel meg és annyi pontot rajzolunk, ahány ezer a létszám.

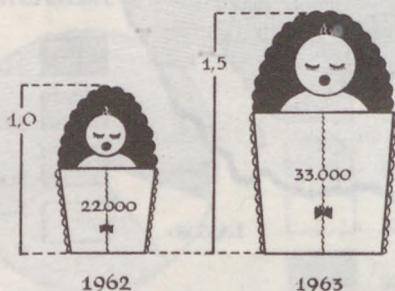
Figurális ábrázolás, piktogram

A piktogram a statisztikai adatok népszerűsítésének fő formája. A történeti kiállításokon minden más grafikai ábrázolási módnál nagyobb jelentősége van. Szemléletesség, variálhatóság, közérthetőség szempontjából kevés kiállítási eszköz veheti fel vele a versenyt. Az ábrázolandó jelenség lényege könnyen felismerhető rajta, mert sematikus rajzával, sziluettjével jelelni meg a statisztikai adatokat. A traktorsűrűséget például traktorok rajzával, a természetes szaporodást pólyában lévő csecsemő képével ábrázolja. A figurális ábrázoláson belül is két lehetőség van a feladat megoldására.

Egyik: a különböző nagyságu adatokat különböző méretű /magasságu/ figurákkal jelezzük. Ennél a megoldásnál csak az egyik kiterjedést, rendszerint a magasságot mérjük ki arányosan, a többi dimenziót /szélesség vagy perspektivikus mélység/ találomra időmitjuk hozzá.

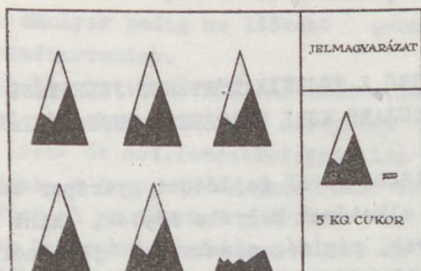
TERMÉSZETES SZAPORODÁS ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON

10. GRAFIKON

A másik eljárásnál azonos nagyságu figurákat használunk. Itt a figurák számával érzékeltetjük a változást. Egy-egy figura meghatározott nagyságu egységét képviseli az ábrázolandó jelenségnek. Például 1960-ban Magyarországon, egy fő átlagosan 26 kg cukrot fogyasztott. Ha ezt összehasonlítjuk a háború előtti fogyasztással, akkor az 1960-as adatot így ábrázolhatjuk / az 1938-ra vonatkozó fogyasztást helykimélés miatt nem tüntetjük fel/:

11. GRAFIKON

Végezetül és utmutatásként arra szeretnénk felhívni a muzeológusok figyelmét, hogy a népszerűsítés és szemléletesség szempontjából nem nevezhető megfelelőnek az a grafikai ábrázolás, vagy statisztikai tábla, amelyekben 5-10 adatnál többet tüntetünk fel. A zsufoltság esztétikailag is kellemetlenül hat és ugyanakkor a néző számára kibogozhatatlanná teheti az ábrázolt esemény alapvető összefüggését. A forgatókönyvben esetleg a jó felkészülés bizonyítéka lehet egy féloldalas adathalmaz, de a kiállítás falain misztikus abrakadabrává alakulhat át. Ezért az adatokat ritkítani kell kiállítási célra, még azon az áron is, hogy 3-5 év adatait összevonjuk és a 3-5 évnek az átlagát közöljük csak. Másik lehetőség erre, hogy 3-5 év adatai közül a legtipikusabbat, /a közepes helyzetet elfoglaló adatot/ választjuk ki.

A szükséges tudományos felkészültséggel és megfelelő művészi kivitelezéssel készült grafikai ábrázolás feltétlenül magára vonzza a látogatók figyelmét, ahogy mondani szokás "blickfangos" eszközök. Erre a célra a legváltozatosabb anyagokat, színeket, formákat lehet kialakítani, világítási effektusokat megvalósítani, beleértve a három dimenzióssá tételt is. Monumentális kivitelben lehet készíteni, kombinálható fényképekkel /montázs-grafikon/ és tág teret enged a fantáziának, az újszerű, meglepő megoldásoknak. Egyet azonban nem lehet: megfeledezni arról, hogy a statisztikai ábrázolások nem díszítőelemek, hanem konkrét ismeretanyagot közlő népművelési eszközök!

-0-0-0-0-0-

Szabó Gyula:

NÉHÁNY SZÓ A TECHNIKATÖRTÉNET JELENTŐSÉGÉRŐL
A LEGUJABB KORI TÖRTÉNETI MUZEOLÓGIÁBAN

"Az 1848. évtől fejlődött gyáripár termékei, amelyek a régi kézműipar alkotásai helyébe léptek, mint szeméink előtti közforgalmi tárgyak, régiség számba nem jöhetnek a így ez értelemben még becsesl sem birnak..." Ezeket a sorokat a pécs-baranyai muzeum létesítése egyik lelkes vezérférfiának a tollából idézzük /Juhász László: Baranya vármegye és Pécs város régészete. Pécs, 1894., 43. l./, mint a hét évtized előtti muzeumi szemlélet általános, és mondhatni, hogy hivatalos állásfoglalását a legujabb kori tárgyi emlékeink muzeológiai értékeléséről.

Az elmúlt évszázad tárgyi emlékeinek lebecsüléséből eredő nemtörődömség miatt a korszak technikai termékei egyfelől csaknem teljesen megsemmisültek, másfelől a kevés megmaradott ipari és háztartási eszköz, illetve szerszám rendeltetését illetőleg jóformán semmiféle tárgyismerettel nem rendelkezik a gyűjtő muzeológus. A fentebb közölt idézet "az 1848. évtől fejlődött gyáripár termékeiről" beszél s ez a fejlődés egy évtized alatt is gyorsabb ütemű volt, mint a megelőző kézműiparé egy évszázad alatt. Ez azt jelenti, hogy gyorsan követték egymást az újabb és modernebb formák és technikák. A legelső, még kissé primitív termékeket hamarosan kiszorította a használatból a mutatósabb és gazdaságosabb új és legujabb. /Itt elsősorban a jómódu polgárság, a nagy- és középbirtokosok igényeire gondolunk. Ehhez az igényhez sokkal későbbben és lassabban csatlakozik az ipari munkáság és még későbbben a kisparaszság. A gazdag parasztnak egy vékony rétege igyekszik lépést tartani a városi polgársággal, de ez a jelenség csak az általános szabályt erősítő kivételnek tekinthető./ Ezek, a legelső ipari termékek okozhatnak időnként gondot a begyűjtő muzeológusnak, mert számos háztartási eszköz felhasználási módja, technikai leírás hiányában, megfejthetetlen marad számára. Képzeli csak el, hogy 25 - 30 év múlva mit fog gondolni egy ma születő emberke pl. a ma még itt-ott használatos

tűzes vasalóról? De maradjunk csak a mánál! Már a mai fiatalok sem tudják, mire való volt pl. a cipőgomboló, gyertyakoppantó, a kalaptű, stb. amelyek pedig az idősebb generáció életéhez még szorosan hozzátartoztak.

Feltétlenül tudni kellene minden, legújabb kori történetész-muzeológusnak, hogy bizonyos anyagokat / pl. hengerelt cin-, horgany-, réz- és acéllemezeket; gyárilag előállított fémhuzalokat, vagy pl. a kaucsuk- és gumiárukat és egyéb műanyagokat/ mikor kezdtek el az iparban gyártani és közhasználatba venni. A tárgyak kormeghatározásához ezeket az adatokat a muzeológusnak feltétlenül ismernie kell!

Néhány példával szeretném e megállapítás fontosságát aláhuzni.

Pár évvel ezelőtt, a siklói kiállítás rendezésével kapcsolatos anyaggyűjtés során, a siklói református templom padlásáról, az akkor végzett tatározás alkalmával a meszesgödörbe dobva megtaláltuk az egykori siklói unitárius templomot díszítő, törökfélholdas, kakasos toronysisak-emblémát. A pécsi bádogosok azonban nem akarták sehogyan sem elismerni, hogy az embléma anyaga és technikája a XVII. század végéről való. Szerintük akkor még nem használhattak hengerelt cinlemezt és nem érthettek annak forrasztásához sem. /Egy alapos történelmi tanulmányban valaki, aki ezt az emblémát még a padláson heverni látta, úgy említi, mint a török hódoltság alatti baranyai társadalmi-vallási mozgalom egyik igen ritka értékű, korabeli dokumentumát. Ez a valaki azonban "csak" történetész volt és a bádogosok szerint nem érthetett a technikához. Hogy a derék bádogosok honnan szerezték technikátörténeti ismereteiket, nem tudjuk. /Az a meggyőződésünk, hogy ebben az esetben a történeti tények igazolják a technikát.

Másféle probléma. Megkaptuk egy régi órásműhely teljes felszerelését, néhány finommechanikai gépi eszközzel együtt. Az ajándékozó /80 éven felüli órásmester/ állítása szerint a gépek legalább 150 évesek. Lehetséges, hogy így van, de csupán szájhagyomány alapján nem becsülhető meg ilyen eszközök kora. Jó volna tudni, hogy ilyen típusu óragyártási technikai eszközök legkorábban és általában mikor kerültek használatba?

Ilyen és ehhez hasonló eseteket még igen sokat so-

kat sorolhatnánk fel, de csak szemléltető példákat kívántunk bemutatni, a legujabb kori történeti muzeológusok technikátörténeti képzése szükségességének indokolására. Az volna a javaslatunk, hogy az illetékes fórumok keressék meg a módját, hogy a legujabb kori történész muzeológusok tantervszerűen és pedig mielőbb részesüljenek technikátörténeti oktatásban.

Az alábbi megoldási módokra gondolhatnánk.

1./ Ha volna rá lehetőség, a Műegyetem valamelyik tanszékéhez tartozóan, technikátörténeti kollégiumokat tarthatnának minden érdeklődő, és hivatalból minden legujabb kori történész muzeológus számára. A jövő egyébként is abba az irányba mutat, hogy a technikátörténet oktatásának minél előbb helyet kell kapnia egyetemeink ugyyszólván valamennyi fakultásának tanítási rendjében.

2./ A Legujabbkori Muzeumi Közlemények rendszeresen közölnének technikátörténeti tárgyú cikkeket. /Olyanféle írásokra gondolunk, mint pl. Makkai Lászlónak a posztógyártásról írott s az Élet és Tudomány-ban megjelent, igen tanulságos cikke./

Az előbbiekből körvonalazott, szervezett oktatási formák megindításától függetlenül is gyűjtenünk kellene az elmúlt évszázad alatt, a mai napig megjelent, különféle árjegyzékeket, újsághirdetéseket, amelyekben rendszerint közlik az ajánlott árucikkek ábráját és néha a technikai leírást is. Nem csak a multa vonatkozó problémák miatt hangoztatjuk a máig megjelent prospektusok, hirdetések gyűjtését, hanem arra gondolva, hogy az ezután felnövő emberiség anyagi kulturájában a mi mai technikai "csodáink" milyen gyorsan fognak muzeumi tárgyakká minősülni. Az 1848-ban élt ember számára még az ábrándok, az utópiák világába tartozott a repülés, a rádiózás, a televízió, hogy csak e néhány életszükségletet jelentő találmányunkat említsük. A mi korunk emberének a mostaninál még rohamosabb fejlődésre kell felkészülnie, s mivel ez a fejlődés elsősorban a technika világában fog végbemenni, a legujabb kori történész muzeológusoknak pontosan ismerniük kell a technika alakulását, fejlődésének történetét.

-o-o-o-o-o-

Horn Emil:

AZ AUSCHWITZI MAGYAR EMLÉKKIÁLLÍTÁS ELŐKÉSZÍTÉSE

1965. április 11-én nyílt meg Auschwitz-ban, a volt 15. számú barakkban a Legujabbkori Történeti Múzeum által rendezett magyar emlékkiállítás. A szovjet, a jugoszláv, a csehszlovák és a német után ezzel 5-re emelkedett a volt koncentrációs táborban létesített nemzeti kiállítások száma.

Auschwitz /Oświęcim/, a nácizmus borzalmainak jelképévé nőtt megsemmisítő tábor, tulajdonképpen csak az 50-es évek eleje óta tölti be az emlékeztetés, a zarándokhely és egyben a múzeum szerepét. 1949-ben a lengyel kormány határozatot hozott, hogy a táborot akkori állapotában konzerválni kell, majd az 50-es évek elején került sor arra, hogy a tábor központjában álló kőépületeket felhasználva, muzeumi kiállításokat rendezzenek be. Ez nem zárta ki azt, hogy magát az auschwitzi tábort és a hozzá tartozó, tőle néhány kilométerre lévő, de méreteiben jóval nagyobb Birkenau-i táborot a lehetőségek szerint, megmaradt állapotában hagyják és így azok pusztasága létezésükkel is a fasizmus ellen tanuskodjanak. Tekintettel arra, hogy Auschwitz egy egész sor európai nemzet fiának volt temetője, természetesnek bizonyult az a kívánság, hogy a tábor nemzetközi jellegét az emlékeztetés szempontjából is ki kell hangsúlyozni. Ennek eredményeként egymás után állították fel a különböző nemzeti kiállításokat, amelyek - eltérően a lengyelek központi, magát a táborot és borzalmait bemutató kiállításától - többé-kevésbé saját történeti keretükben mutatják be a fasizmus szörnyűségeit. 1959-ben, ehhez kapcsolódva, a magyar társadalmi szervek összefogása eredményeként magyar kiállítás is megnyílt a 15-ös számú barakk egyik kis termében. Ez azonban csak ideiglenesen tölthette be szerepét. Kis méretű, száraz, dokumentatív jellege nemcsak a látogatók figyelmét nem kötötte le, de az anyag szűk volta, esetlegesége és szegényessége nem volt méltó sem a mondánivaló nagy horderejéhez, sem a már említett többi nemzeti kiállításhoz. Sürgetően vetődött fel a kívánság: hasonlóan a többi nemzeti ki-

állításához, állami segítséggel olyan kiállítás megrendezésére van szükség, amely a több mint félmillió magyar áldozatnak méltó emléket állít és egyben tudományosan megalapozott, agitativ jellegével figyelmeztet és emlékeztet a fasizmus szörnyűségeire.

Az igény 1963 tavaszán határozattá érett. A határozat értelmében a Művelődésügyi Minisztérium Muzeumi Főosztálya a Legujabbkori Történeti Muzeumot megbizta azzal, hogy a volt auschwitzi koncentrációs táborban magyar kiállítást rendezzen be. A határozat nyomán megindult a tematikai terv, a gyűjtés és anyagösszeállítás, majd a forgatókönyvirás munkája.

A feladat nem volt könnyű. A muzeum kollektívájának, a forgatókönyv írójának /Csató Tamás/ és a művészi tervezőnek /dr. Boreczky László/ sokféle szempontot kellett figyelembe vennie. Abban többé-kevésbé mindenki egyetértett, hogy a kiállításnak nemcsak magát a táborot, illetve annak magyar vonatkozású témáit kell bemutatni, hanem azt az utat is, amely Auschwitzhoz vezetett. Hogy azonban ennek az utnak a bemutatása hol kezdődjék és ezen belül mennyi a magyar uralkodó osztályok felelőssége, már komoly vitákat váltott ki. Voltak akik a mellett álltak ki, hogy a kiállítás Magyarország német megszállásától, a nagytömegű deportálások megindulásától mutassa be Auschwitz "előtörténetét". Mások a világháború kitörésének idejére tették volna az indítás időpontját. Végül az a nézet kerekedett felül, amely abból indult ki, hogy a "magyar Auschwitz" gyökerei a Tanácsköztársaság bukásának korszakáig nyulnak vissza, amikor a magyar uralkodó osztályok ellenforradalmi terrorja Európában elsőnek honosította meg a fasizmus módszereit és bizonyította be, hogy az antiszemitizmus és az antikommunizmus egy töről fakad. Ez a koncepció tehát - ugyanakkor amikor a hitlerizmus magyarországi befolyásáról sem feledkezett meg - Auschwitzért a történelmi valóságnak megfelelően, a magyar politikai vezető köröket tényleges szerepüknek megfelelően kárhoznata és tette felelőssé.

Vitákat váltott ki a mondanivaló bemutatásának módja is. Az egyik nézet a dokumentumok száraz, szenvtelen, szürke felsorakoztatása mellett kardoskodott azzal érvelve, hogy ezek önmagukért beszélnek, nincs szükség tehát a kiállítás "kiállí-

tására". E nézettel homlokegyenest ellenkezősen volt olyan vélemény, amely a hatáskeresés, ebből következően az anyag szűkitése és a fő hangsulynak az érzelmekre ható installációra való helyezése mellett emelt szót. /Utóbbira a táborban felállított jugoszláv kiállítás modernsége, finom vonalai, de tulságos szűkszávusága a példa/. Ebben a kérdésben a két álláspont közül egy harmadik győzött. A tervek szerint elkészült kiállításon a dokumentumok egyszerű, mértéktartóan modern, nem hivalkodóan gyászos, komorságában is felemelő keretek között kerültek bemutatásra. A tömör, mindvégig logikus és történetileg megalapozott mondanivaló megrendítő hatását a történeti anyagot a maguk sajátos művészi eszközeikkel kifejező nagyméretű képzőművészeti alkotások teszik teljessé. A legjobb grafikusművészek /Konecsni György, Szász Endre, Kondor Béla, Hincz Gyula, Kass János, Konfár Béla/ szobrászok, iparművészek /Martsa István, Somogyi József, Varga István/ erre a célra készült munkái nagy és mély élményt nyújtanak a látogatóknak.

A kiállítás megrendezésében a fentiekén kívül sajátos problémát okozott a távolság, illetve a hely kérdése. Köztudott, hogy az Auschwitzba látogatók - érthetően - legfeljebb egy napot töltenek a táborban és ez eleve meghatározza látogatásuk jellegét. Csak más megtekinteni valók elhanyagolása árán lehetséges számukra egy-egy kiállításban való elmélyülés, különben csak futólagos szemlélődésre jut idő. Ezt figyelembe véve Csató Tamás, a forgatókönyv írója arra törekedett, hogy a kiállítás lehetőleg mindkét igényt kielégítse. Egy-egy témakör bevezetésül és egyben összefoglalásul szolgáló kiemelt képekkel vagy iratanyaggal sikerült elérnie azt, hogy a futólagosan szemlélődő is áttekinthesse és megértse a kiállítás fő mondanivalóját, ugyanakkor a tablókön elhelyezett kisebb méretű anyag viszont azok érdeklődését is kielégíti, akik a tüzetesebb, elmélyültebb kiállítás-látogatás hívei.

Nagy nehézséget jelentett a dokumentatív anyag összegyűjtése is. A problémát a kiállítás felét kitevő hangsúlyos rész, az 1944-es év eseményeinek bemutatása okozta elsősorban, miután erre vonatkozóan különösen kevés - nemzetközi látogatottságu kiállításon a nyelvi nehézségek miatt is fontos szerepet játszó - fényképanyag állt rendelkezésünkre. /A magyarorszá-

gi deportálásokról pl. összesen 5 db. fénykép áll a muzeum rendelkezésére. Ebben nem kis szerepet játszik az a tény, hogy egyrészt a magyar zsidók deportálása - márcsak a magyar belügyi szervek "jóvoltából" is - rendkívül rövid idő alatt zajlott le, másrészt, hogy a deportálásokat - eltérően a többi európai országtól - nem a fennhéjásból sokat fényképező németek, hanem a magyar csendőrség hajtotta végre, amely viszont egyáltalán nem csinált felvételeket./ Igen nehéznek bizonyult továbbá a haladó erőknél - köztük az illegális kommunista pártnak - az üldözöttek melletti kiállítását bizonyító dokumentumok felkutatása, hiszen ezek jórésze nyomtalanul elveszett. Nagy segítségünkre volt viszont az a kb. 200 darabból álló képsorozat, amelyet 1944 nyarán egy SS tiszt készített az auschwitzi táborba érkezett magyar deportáltakról és amelyet a prágai Zsidó Múzeum juttatott el részünkre. A sorozat értékét és unikális jellegét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a sorozat darabjai a különböző külföldi kiadványokban, sőt az auschwitzi tábor nemzeti kiállításain is feltűnnek, mint a tábor életének szinte egyedülálló dokumentumai. /A képeket külföldön felhasználók sokszor nincsenek is tudatában annak, hogy azok magyar vonatkozásúak./ Mindezeket figyelembe véve azonban, végülis sikerült a legszükségesebbek összegyűjtése, rendszerezése és kiállítása.

Szerepel a kiállításon többek között a fehér terror idejéből származó bikacső és darutollas sapka, az illegális Szabad Nép nyomdája, az elhurcolt munkaszolgálatosok, illetve az üldözöttek egy-egy sárga karszalaggal, vagy csillaggal megjelölt ruhadarabja, a hírhedt zalaegerszegi internáló tábor makettje és szomorú emlékként külön vitrinben láthatók az Auschwitzban elpusztultak visszamaradt használati tárgyai: magyar gyártmányú megrozsdásodott cipőpaszta dobozok, fogkefék, gyermek-cipők, csikos ruhák, stb. A kiállított dokumentumok között ott láthatók az eredeti zsidótörvények pontos másolatai, a szovjetellenes, sovinszta és antiszemita uszítás röplapjai és plakátjai, a magyarországi deportálások német és magyar vezérkarának, Veessenmayernek, Eichmannak, Endre Lászlónak, stb. egy-egy távirata, vagy jelentése, de nem hiányoznak az ellenkező oldal tevékenységének bizonyítékai sem. Nemcsak az egyes külföldi követségek által kiadott menlevelek, de az illegális kommunista párt, az ellenséki

polgári politikusok harcbahívó, vagy leleplező röplapjai is láthatók az egyes tablókon.

Nem kis feladatot jelentett a távolság leküzdése a technikai kivitelezés szempontjából sem. Az ezzel kapcsolatos nagy költségek csökkentése szükségessé tette a kiállítás itthoni felállítását. A Műszaki Múzeum erre a célra rendelkezésünkre bocsátott terme -az auschwitzitől lényegesen kisebb méretek miatt - csak részben tette ezt lehetővé, amennyiben az egyes tablók felállítása nem mindig tükrözte az eredeti és egyben a végleges elképzeléseket. Ettől eltekintve azonban a kiállítás már itthon is szépnek bizonyult és amikor kiszállítása után a helyére került, bizony még a felállításán hosszú ideig dolgozók számára is tartogatott meglepetéseket. Végleges környezetében, az óriási teremben az addig rejtett szépségek is előtűntek, nagy hatást gyakorolva a megnyitón megjelent látogatókra. A kiállítás sikere nem kis mértékben a Lécfalvi Frigyes vezette kivitelező brigád kéthetes, megfeszített, rendkívül mostoha körülmények között végzett szép és pontos munkájának köszönhető, mint ahogy köszönet illeti az Auschwitzi Múzeum segítőkész igazgatóját és helyettesét, Szmolen és Szymanszki elvtársakat is.

-O-O-O-O-O-

TÖRTÉNELMI PÁLYÁZATI FELHÍVÁS!

A Legújabbkori Történeti Múzeum, a Magyar Történelmi Társulat és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat pályázatot hirdet a magyar történelem tárgyköréből az alábbi témakörök szerint:

1./ Egy falu története az első világháborútól napjainkig, vagy egy rövidebb periódusban - a levéltári források, sajtóanyag és visszaemlékezések felhasználása alapján.

2./ A szocialista átalakulás tükröződése egy magyar falu társadalmában /a földreform, a mezőgazdaság szocialista átalakulása, az iparosítás és ezzel kapcsolatban az urbanizáció, valamint a kulturális forradalom, mint a falu társadalmának szerkezeti átalakulására kiható legfontosabb tényezők/.

3./ Egy üzem története megalakulásától napjainkig, vagy egy kisebb korszak, /pl. a Horthy-korszak/ bemutatásán keresztül. /A feldolgozás módszertani segédleteként lásd a TIT "Történelem" című közlönyének 1964. évi III. számát! /

4./ A huszadik század politikai mozgalmainak /pl. az antifasiszta ellenállási mozgalom/ ismeretlen vonatkozásai és egyes politikai pártok /pl. a szociáldemokrata, vagy a Kisgazdapárt/, továbbá társadalmi egyesületek, / felnőtt és ifjúsági szervezetek/ országos, vagy helyi tevékenysége a levéltári források, sajtóanyag és visszaemlékezések feldolgozása alapján.

5./ Kulturális mozgalmak /pl. irodalmi, művészeti, egyesületek és körök/, valamint egyes tanintézetek története.

6./ Az 1848-49. évi szabadságharctól napjainkig eltelt korszak országosan ismert politikusairól és közéleti személyiségeiről szóló helyi hagyományok, adomák, történetek és azok forrásainak megjelölése.

7./ A fenti tárgykörökben, vagy egyéb, szabadon választott témákkal kapcsolatos visszaemlékezés-anyag /írásban, vagy magnetofonszalagon rögzítve/ összegyűjtése az arra illetékes múzeum számára.

8./ A legujabb korra vonatkozóan történeti értékű forrásanyag, /magánkézben lévő iratok, fényképek, nyomtatványok, tárgyi emlékek/ felderítése és lelőhelycímekkel ellátott leírása.

9./ A legujabb korra vonatkozó muzeális értékű tárgyak és dokumentumok gyűjtése, s a gyűjtemények keletkezésének leírása. /Végezhetik egyének és munkaközösségek, pl. a helytörténeti szakkörök./

10./ Ipari munkás- és bányász-életmód / táplálkozás, lakás, egészségügy, kulturális helyzet, szokások, szóbeli hagyományok, stb./ egy-egy ipari üzem, vagy bánya munkaskollektívája körében végzett gyűjtőmunka alapján.

A pályázaton hivatásos történészek kivételével mindenki részt vehet. Pályázhatnak egyének vagy munkaközösségek/pl. helytörténeti szakkörök/ olyan munkákkal, amelyek még nem jelentek meg nyomtatásban és más pályázaton díjat nem nyertek.

A pályázaton résztvevő középiskolások közül azok, akik egyúttal a kerületi diáktalálkozók helytörténeti pályázatain is résztvesznek, pályázataikat jelígyesen küldjék be. Az esetleg díjazott jelígyes pályázatokról írásbeli jelentést küldünk a KISZ Központi Vezetősége Kulturális Osztályának.

A pályamunkában feltétlenül kívánatos a közölt tények, adatok pontos forrásmegjelölése, akár levéltári forrásokról, nyomtatványokról, vagy visszaemlékezésekről van szó. A munkákhoz célszerű a különböző források fotókópiáit csatolni, de a mellékelt eredeti dokumentum /iratok, rölapok, fényképek, stb./ növelik a pályázat szempontjából a mű értékét. Az eredeti dokumentumokat a Legujabbkori Történeti Múzeum, vagy a területileg illetékes múzeum megegyezés után kész megvásárolni.

A pályázók munkájuk közben szakmai és módszertani tanácsért fordulhatnak a területileg illetékes múzeumhoz, vagy közvetlenül a Legujabbkori Történeti Múzeumhoz / Bp. V., Jókai-nádor tér 7./

A pályázók munkájukra írják rá személyi adataikat: név, életkor, foglalkozás, pontos lakcím, /amennyiben a pályázó diák, úgy a tanintézet neve és címe./

A pályamunkát két példányban kell beküldeni. Az egyik

példányt a területileg illetékes muzeum adattárában helyezik el, tiszteletben tartva a szerzői jogokat.

A pályázatok elbírálását a Legujabbkori Történeti Muzeum tudományos kollektívája végzi együtt a Történelmi Társulattal és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulattal. A legjobb pályaművek pénzjutalomban részesülnek és a fenti szervek gondoskodnak a munkák megjelentetéséről.

Pályadíjak:

Egy db. I. díj: 4.000 Ft

Négy db. II. díj: á 2.000 Ft

Hat db. III. díj: á 1.000 Ft

További kiemelkedő munkákat pénz-, illetve könyvjutalomban részesítünk.

A pályázat határideje: 1966. szeptember 30.

A pályaművek beküldendőik a Legujabbkori Történeti Muzeum /Bp. V., József nádor tér 7./ címére.

Magyar Történelmi Társulat, Legujabbkori Történeti Muzeum,
Tudományos Ismeretterjesztő Társulat.

-o-o-o-

Munkatársai:

Cerelyes Ede, a Legújabbkori Történeti Múzeum főigazgatója

Dr Welther Dániel, a Petőfi Népe főszerkesztője

Szamosfalvi Imre, a Bács-Kiskun Megyei Tanács Népművelési
felügyelője

Dr Henkey Gyula, a kecskeméti Katona József Múzeum
muzeológusa

Dr Fodor József, a Legújabbkori Történeti Múzeum
adm. igazgatója

Nemcsik Pál, tanár, a borsodnádasi helytörténeti és népraj-
zi gyűjtemény vezetője

H. Kohut Mária, a Budapesti Levéltár tudományos munkatársa

Orbán Antal, a Legújabbkori Történeti Múzeum muzeológusa

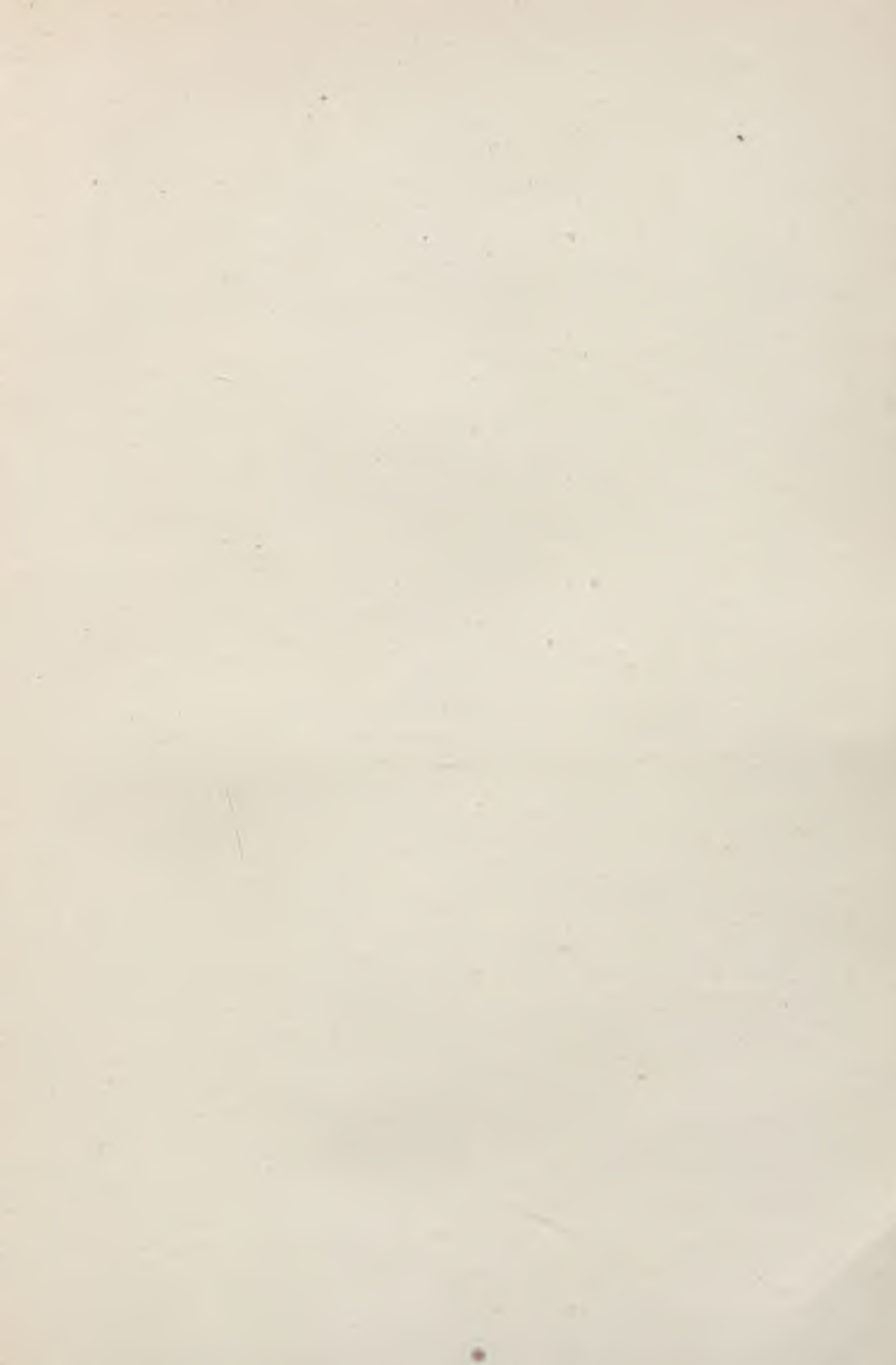
Szabó Gyula, a Janus Pannonius Múzeum muzeológusa

Horn Emil, a Legújabbkori Történeti Múzeum muzeológusa

-o-o-o-

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
1./ GERELYES EDE:	A felszabadulási kiállítások tanulságai..... 3
2./ Dr. WELTHER DÁNIEL:	A helytörténeti kutatás egyes kérdései..... 21
3./ SZAMOSFALVI IMRE:	Felszabadulási emlékkiállítások Bács-Kiskun megyében..... 30
4./ Dr. HENKEY GYULA:	Legújabb kori történeti muzeológia Kecskeméten..... 38
5./ Dr. PODOR JÓZSEF:	"Magyarország felszabadítása" kiállítás a Hadtörténelmi Múzeumban..... 40
6./ NEMCSIK PÁL:	Ózdvidéki munkásdalok gyűjtésének tapasztalatai..... 46
7./ H. KOHUT MÁRIA:	Adalék a munkásgyufa történetéhez..... 62
8./ ORBÁN ANTAL:	Statistikai adatok felhasználása a történeti kiállításokon..... 66
9./ SZABÓ GYULA:	Néhány szó a technikatörténet jelentőségéről a legújabb kori történeti muzeológiában..... 84
10./ HORN EMIL:	Az auschwitz-i magyar emlékkiállítás előkészítése..... 87
11./ Történelmi pályázati felhívás.....	92

19